

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 12

ДЕЦЕМБАР

ГОДИНА XII

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Миљинко БУРОВИЋ, Буро ЛОНЧАРЕВИЋ, Симо МИКАШИНОВИЋ,
Гудолф ПЕТОВАР, Иван РУКАВИНА, Фрањо ТУЉМАН, Зденко
УЛЕПИЋ, Јефто ШАШИЋ, Милисав НИКИЋ (одговорни уредник)

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД ЈНА

„ВОЈНО ДЕЛО“

БЕОГРАД

1960

С А Д Р Ж А Ј

	Стр.
Генерал-потпуковник Рајко Танасковић: Војни значај изучавања територије — — — —	655
Пуковник Петар Пепељуговски: Неке карактеристике дејства у непријатељевој позадини	666
Генерал-мајор Душан Пекић: Однос статичности и динамичности у одбрани — — — —	682
Потпуковник Виктор Пероло: Анализа циљева при употреби атомског оружја у тактичке сврхе — — — — — — — — — —	688
Потпуковник Војин Шалетић: Реквизиција и друге материјалне обавезе за потребе народне одбране — — — — — — — — — —	700

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Civilna zaštita u nekim evropskim zemljama — —	719
— S. M. — — — — — — — — — —	725
General P. Eli: Formiranje starešina — P. L. — —	727
Major Čezare Čeri: Prepad amfibijskim sredstvima —	
K. B. — — — — — — — — — —	730
BIBLIOGRAFIJA — — — — — — — — — —	733

ВОЈНИ ЗНАЧАЈ ИЗУЧАВАЊА ТЕРИТОРИЈЕ

Повећана важност изучавања територије у савременим условима произилази из захтева евентуалног будућег рата у коме командант неће имати много времена на располагању за прикупљање и сређивање неопходних података у циљу доношења правовремених и ефикасних одлука. И раније се сматрало да територију, као географски простор, треба изучавати још за време мира, али је преовлађивало схватање да тај посао добија прави смисао и пун замах тек када отпочну ратна дејства, тј. кад државна територија или њени поједини делови буду запоседнути, оружане снаге развијене, и кад ратујуће армије супротстављених страна ступе у непосредан борбени контакт.

У основама оваквих схватања, која су владала у већини европских земаља све до почетка другог светског рата, лежале су, поред субјективних фактора, и неке објективне околности, тј. сам карактер рата у датим условима, а самим тим и доктринарни погледи на припреме за рат. Због релативно слабе развијености борбених средстава и технике уопште ни једна ратујућа страна није била у могућности да одмах са отпочињањем рата стави под једновремени удар целокупну територију противника, без обзира на постојећи однос у оружаним снагама и без обзира на величину територије.¹⁾

У таквим околностима напори ратујућих страна исцрпљивали су се углавном на фронту, на ограниченом делу државне територије, тј. тамо где су се судариле противничке армије. Сва остала државна територија и неки њени морални, материјални и други капацитети мање-више нормално су функционисали и радили за фронт, с обзиром да их у појединим фазама рата ништа озбиљније није могло ометати у раду. Свакако да је у таквим условима интензивно изучавање територије у току самог рата могло представљати реалну претпоставку, тим пре што су се у комплексу тих питања као доминантни фактори поред, разуме се, непријатељских снага, јављали стратегијски правци и објекти, а њихов значај мењао, тј. добијао или губио на важности, већ према томе куда су биле усмерене противничке снаге, тј.

¹⁾ То чак није била у стању да изведе ни фашистичка Немачка против Југославије 1941. године, упркос чињеници што је у том моменту располагала снажном ратном машином, што је до напада на Југославију била прегазила такоређи читаву Европу и што државно и војно руководство предаприлске Југославије није било спремно да пружи отпор агресору.

према тежишту ратних дејстава. У првом, а донекле и у другом светском рату борбена дејства трупа одвијала су се релативно споро, јер је темпо наступања и покрета уопште, упркос постојања тенкова и мотомеханизованих јединица, одређиван претежно према могућностима јединица које су се кретале пешке, пошто су управо оне представљале углавном основну снагу ратујућих армија. Та околност, свакако, утицала је и на формирање схватања да ће штабови, нарочито виши, имати довољно времена да се баве студијом територије у току ратних дејстава.

Поред тога треба имати у виду још једну околност која је сама по себи опредељивала оријентацију војног руководства неких земаља на шире и студиозније проучавање целокупне територије у току рата. Реч је, наиме, о класичној подели државне територије тј. ратишта на већи или мањи број делова (зависно од величине територије) који су названи војиштем, као и о улози и значају војишта у ратним и почетним операцијским плановима дотичне земље. У географском смислу војиште је обично обухватало прецизно фиксирану просторију у коју је било укључено неколико објеката оперативног значаја, чије је заузимање или, пак, одбрана, могло имати одлучујућег значаја за исход рата у целини.²⁾

Због поделе државне територије на војишта и због тога што су за војишну просторију одређиване углавном приграничне територије, првенствено према оним суседним земљама са чије стране је очекиван напад или се претпостављало да до њега може доћи војним руководствомима наметала се обавеза да за време мира темељито изучавају у првом реду поједине делове територије који су одређени као војишта, тј. само оне просторије на којима се предвиђало отпочињање ратних дејстава у чијим основама је лежала употреба копнених снага са граничног фронта. А како је преовлађивало схватање (у неким случајевима, у последњем рату, сасвим неоправдано) да оклопне јединице и ваздухопловство не представљају битне факторе за измену постојећих гледишта о сврсисходности оваквог третмана војишта, као и због уверења да не може доћи до напада и са територија које су сматране за савезничке — студија већег дела државне територије за време мира била је у већем или мањем степену занемаривана. Ово је нарочито дошло до видног изражаја пред други светски рат и то у првом реду код оних земаља које су се припремале за одбрану, док је агресор у том погледу поступао сасвим друкчије. Тако, на пример, Генералштаб бивше Југославије а и генералштабови неких других европских земаља не само што се нису озбиљније позабавили изучавањем целокупне територије још у време мира, него ни војишта нису темељито обрадили у војно-географском и економском смислу. Наравно да је овакав став морао имати тешке последице на припреме и вођење

²⁾ Војиште је могло бити сувоземно, поморско, ваздушно или мешовито, а његова величина је зависила углавном од физичко-географског карактера земљишта, економског стања дотичне територије, политичког значаја рејона који обухвата, јачине, састава и врсте сопствених и непријатељских снага итд.

рата, јер немачки Генералштаб не само што је солидно проучио своју територију и могућности које му она пружа за припрему и вођење једног агресивног — нападачког рата, већ је, на пример, боље и студиозније од војног руководства бивше југословенске војске био проучио југословенску територију још за време мира.

Независно од тога колико је подела државне територије на војишта била у прошлости логички оправдана, и без обзира на то да ли је или није било добро што је (по ранијим схватањима) изучавање територије добијало пун смисао у току рата, сасвим је сигурно да се у савременим условима сви ти проблеми јављају у потпуно другом светлу и да их треба решавати на квалитетно нов начин. Пре свега, изгледа да ће ранија класична подела државне територије на војишта, без обзира о којој је земљи реч, изгубити сваки практичан смисао. У условима постојања средстава за масовно уништење, првенствено нуклеарног оружја, и крупних ваздушно-десантних јединица, у ери масовне појаве оклопних и мотомеханизованих формација, ракета, теледиригованих пројектила и др., ни једна земља, без обзира на величину свог географског простора, не може рачунати да ће неки део њене територије бити дуже поштеђен од дејства противничке стране, и то не само из ваздуха, него и са земље. Значи, поприште ратних дејстава неће бити само просторије на граници и око ње тј. на тзв. војиштима, већ читава државна територија, разуме се са већим или мањим интензитетом борбеног напрезања појединих делова у одговарајућим етапама рата. Даље, захваљујући савременим ратним средствима операције и уопште борбена дејства у евентуалном будућем рату одвијаће се таквом брзином да оно што је пропуштено да се обави у погледу изучавања територије за време мира неће и не може бити надокнађено за време рата, премда се — и то треба нагласити — тај посао продужава у рату. И на крају, не би било сасвим реално претпоставити да ће било који командант, нарочито виших јединица имати у будућем рату времена да се пре доношења оперативних одлука бави студијом своје територије и детаљном обрадом свих података од којих у већој или мањој мери зависи реалност одлучивања у борбеним дејствима. Но, не ради се само о томе и нису у питању само и искључиво одлуке за употребу трупа у току ратних дејстава, већ и одлуке друге природе, које војно руководство сваке земље мора да доноси за време мира, а које непосредно зависе од могућности територије. То су одлуке које се односе на организацију оружаних снага, формацију јединица, обуку трупе, снабдевање, опрему и сл.

Из досадашњег излагања могу се извући два логична закључка:

Прво, изгледа да ће бити најреалније да се целокупна државна територија (копно, ваздух, а ако постоји онда и море) третира комплексно, тј. као јединствено ратиште на коме се једновремено на овај или онај начин могу одвијати или већ одвијају ратна дејства. Уместо на војишта територија се, можда, може поделити на оперативне зоне или слично, с тим да се одговарајућом поделом обухвати целокупна државна територија, а не само пограничне просторије.

Друго, изучавање територије као фактора који непрекидно утиче на оружане снаге, односно на њихов начин дејства, организацију, обуку и живот треба темељито обавити још за време мира да би се у току рата већа пажња могла посветити проучавању, у првом реду, оружаних снага противника који ипак представља највећу непознаницу.

Изучавање територије састоји се у проучавању тј. анализи низа фактора који утичу на доношење одлука у припреми земље за рат и на ратна дејства. У даљем разматрању задржаћу се само на главним факторима у које спадају: географски фактор, економија, политика и култура и оружане снаге.

Географски фактор. Овај термин је услован. Неки га, на пример Французи, замењују називом „географска средина” и сл., што по мом мишљењу није од битног значаја. Термин „географски фактор” узео сам јер сматрам да он најадекватније одговара суштини ствари, самим тим што у себе укључује све остале компоненте везане за географски простор (орографију, хидрографију, климу и др.). Важност проучавања географског фактора произилази и отуда што се он, за разлику од свих других фактора, релативно најмање мења или још тачније што су неки његови елементи најмање подложни променама због чега се и резултати његовог проучавања за време мира могу готово у потпуности искористити за време рата. Поред тога, у сврху студије географског фактора могу се, најчешће, веома добро искористити већ готови подаци које нуде географија, геологија, географске и топографске карте и разни други материјали. При проучавању географског фактора третирају се разна питања која свако за себе даје и различите одговоре.

Једно од веома важних питања јесте *рељеф* под којим, као што је познато, подразумевамо облике земљишта и то: планине, низије, висије, конфигурацију терена, нагибе, доминантне тачке, теснаце и др. Из проучавања рељефа треба да се добије слика изгледа територије у целини и посебно појединих зона и рејона, тј. да се утврди да ли је оно планинско, равничарско или мешовито, и на основу тога да се дође до конкретних закључака какви се типови јединица могу употребити и с тим у вези да ли су потребне специјалне јединице — планинске, брдске, стрељачке, моторизоване и сл. Процењом географског фактора долази се и до закључка о подесности појединих линија и положаја за одбрану или за развијање и покрете јединица у офанзивним дејствима. Поред тога, изучавањем земљишта, његовог топографског склопа и површинског слоја у разна годишња доба треба да се дође до сигурних закључака о могућности употребе родова војске и уопште технике, о могућностима извођења инжењеријских радова, раскирању и сл. Значи, као резултат проучавања земљишта треба да следи оцена територије у целини и појединих њених делова о реалним могућностима јединица разних родова војске у разна годишња доба, о могућностима покрета, темпу наступања, о употреби борбених средстава, материјала и др.

При разматрању изучавања територије, у овом случају њеног географског фактора, потребно је напоменути да карте не могу увек у потпуности одразити карактер земљишта. Тако, на пример, биће и таквих просторија које према карти нуде веома повољне услове за покрете и широке маневре јединица, а да у пракси на том истом земљишту — у поједина годишња доба — буде не само отежана, већ и онемогућена употреба оклопних и моторизованих јединица. Исто тако на земљишту могу да постоје ново изграђени објекти који могу представљати извесне препреке или пак друкчије утицати на борбена дејства трупа, а да такви објекти уопште нису означени на картама.

Следеће питање изучавања територије које спада у географски фактор јесте *хидрографија*, при чијем изучавању се обухватају мора, реке, језера, канали, блата и мочварно земљиште. Проучавање хидрографије у свим њеним аспектима неопходно је ако се жели доћи до реалних закључака о могућностима садејства морнаричких снага са јединицама сувоземне војске, о карактеру водних препрека и њиховом утицају на извођење борбених дејстава, о препрекама које представљају мочваре и блата и, на крају, о средствима потребним за савлађивање тих препрека.

Код проучавања мора најважнији елеменат представља, свакако, морска обала с обзиром на утицај који може да има на искрцавање јединица и систем одбране. Значи, за правилну оцену о погодности искрцавања јединица није довољно познавати само море са свим његовим елементима, него и рељеф обале. Због тога је веома важно да се код проучавања мора прикупе и среде подаци о дубини воде, плими и осеци, видљивости, струјама, рељефу обале и капацитету лука и пристаништа.

Што се тиче језера и блата ваља напоменути да она могу имати изванредно велик значај при планирању борбених дејстава као и то да се њихов утицај на борбена дејства мења зависно од годишњег доба. Тако, на пример, познато је да се нека језера зими замрзавају и омогућују прелаз јединица, па и моторизованих возила, док је код других пролазност зими још више отежана. У разна годишња доба блата мењају своју површину (смањују је или повећавају) па самим тим и различито утичу на покрете и дејства јединица. Због свега овога проучавањем језера и блата треба доћи до проверених и сигурних података за свако годишње доба, секторе замрзавања и дебљину леда, проходност блата, да ли је обрасло или голо, да ли је маларично и да ли постоје приручна средства за савлађивање препрека које оно ствара (дрво, сплавови, чамци и сл.).

И поред тога што су реке у савременим условима лако премостиве, оне још увек могу да представљају озбиљне препреке које јединице у својим дејствима морају савладати. Због тога значај њиховог изучавања није никако за потцењивање, посебно не за ону рагујућу страну која не располаже обиљем савремених техничких средстава за савлађивање речних препрека. Да би се водена препрека као што је река могла солидно изучити и оценити потребно је пре свега позна-

вати њену дубину на разним местима, нагиб обала и прилазе, дно корита, могућност газа, брзину воде и водостај у разна годишња доба, периоде замрзавања и просечну дебљину ледене коре, постојање приручних средстава за пребацивање, пловност, детаљне податке о саобраћајним објектима и другим уређајима итд. Сви ови подаци могу се евидентирати у картону дотичне реке или на неки други начин. Данас, на пример, израда специјалних хидрографских карата није никакав нерешив технички проблем.

Важну компоненту географског фактора представља *биљни свет*. Њега треба проучавати да би се могло одговорити на питања у вези са маскирањем, осматрањем, обезбеђењем материјала (дрвета) за инжињеријске и грађевинске радове, о пролазности терена уколико је пошумљен и тсл. Но, треба имати у виду да шуме такође могу да трпе мање или веће промене. Неке просторије приказане на карти као голе и откривене површине, могу у стварности да буду пошумљене и покривене младим растињем, или обрнуто, неки шумовити предели могу бити посечени, проређени или да је кроз њих просечен пут итд. Пошто шуме имају велик значај за борбена дејства јединица, нарочито у вези са употребом технике и маскирањем, приликом изучавања територије о свим шумовитим пределима треба прикупити податке о положају, површини, врсти, густини, пролазности, висини односно старости шуме и др. Посебну пажњу треба, свакако обратити сређивању података о пролазности, могућности маскирања и коришћење приручног материјала за инжињеријске радове, нарочито у погледу материјала за формирање и прелаз река.

Изучавање *климе* представља врло важан задатак коме се мора посветити посебна пажња с обзиром на утицај климатских прилика на живот, рад и борбена дејства јединица у савременим условима. Поред општих података о клими за читаву територију потребно је да се свака област детаљно проучи нарочито понашање климе у прелазна годишња доба. Из ратне праксе познато је да су код прелажења планинских предела јединице имале велик број војника избачених из строја због тога што је постојала осетна разлика у температури између подножја планина и превоја којим се кретала јединица чије људство није било довољно топло одевено. Нарочиту пажњу треба, свакако, посветити изучавању могућности наглих промена температуре, с обзиром да нагла и велика температурна колебања могу да доведу до неугодних последица за јединице уколико се, наравно, климатске прилике не познају добро. Због свега тога код изучавања климе треба прикупити детаљне податке о највишој и најнижој годишњој, летњој и зимској температури, средњој годишњој, јануарској и јулској, броју кишних дана и количини воденог талога, трајању годишњих доба, вецима и јачини ветра. Исто тако приликом проучавања климе веома је важно да се прикупе сви подаци о климатским подручјима у којима, у поједина годишња доба, владају константно исти климатски услови као што су магла, олује, кише и сл. Свакако да располагање таквим подацима још за време мира омогућује командовању да уна-

пред извуче потребне закључке о утицају таквог стања на планинарење и извођење борбених дејстава.

Треба напоменути и то да су сва питања која се изучавају у оквиру географског фактора уско међусобно повезана, што значи да сва скупа чине јединствену целину и објашњавају услове које јединицама намеће географски фактор.

Економија представља фактор који захтева дуго и пажљиво проучавање са сталним праћењем промена које, као што је познато, нису ни мале нити тако ретке. Њена важност најбоље се види из тога што су економски разлози често били одлучујући за избор објеката дејства трупа, тј. што су у прошлости у појединим етапама ратних дејстава, економски рејони — њихова одбрана или освајање — лежали у основама појединих крупних операција. Тако, на пример, позната је „борба за нафту”, „борба за Рур” и др. Прикупљени, одређени и сређени подаци о економији треба да представљају такав материјал из којег се могу извући сигурни закључци о значају и могућностима целокупне територије и појединих рејона по богатству у сировинама; у коликој мери целокупна привреда земље може бити оштећена губљењем појединих сировинских и индустријских рејона; које су најважније индустријске гране на целој територији или у појединим рејонима; какве су могућности снабдевања јединица људском и сточном храном из месних средстава, затим грађевинским материјалом итд. Изучавање економије обухвата неколико посебних питања као што су:

— Сировине (врсте, рејони, рудници — капацитети и квалитет руде, радна снага, погонска енергија и др.), на основу чега треба доћи до закључака о значају постојећих сировина за земљу у целини и за поједине рејоне у којима се предвиђају или изводе борбена дејства трупа, као и о томе до које су мере поједине области или рејони осамостаљени у смислу јачине сировинске базе с обзиром на узајамну повезаност привреде у оквиру земље у целини и на међународном плану.

— Индустрија се изучава на сличан начин као и сировине, а посебна пажња се обраћа на она предузећа и индустријске гране који су од виталног значаја за ратна дејства, било да се ради о капацитетима војне индустрије или цивилних предузећа која ће у рату прећи на производњу за потребе армије, а то ће, у савременим условима, бити мање-више сва предузећа.

— Пољопривреда, чије изучавање такође по гранама, треба да омогући доношење закључака о важности појединих рејона и области о могућном проценту задовољења потреба оружаних снага и становништва, нарочито у животним намирницама, као и о могућности попуне јединица товарном и теглећом стоком, уколико се таква попуна уопште предвиђа.

У сваком случају фактор економија, као што је поменуто, веома је важан и његово познавање је у савременим условима више него неопходно. Од познавања тог фактора добрим делом ће зависити од-

лука, не само у погледу оперативно-стратегијских планова, њихових циљева и даљних перспектива у току ратних дејстава, већ и одлуке које се односе на припреме земље за рат у целини.

*Политика и култура*³⁾ су фактор без чијег је познавања немогуће донети било какве одлуке како у припремама земље за рат тако и у току ратних дејстава. Због тога изучавањем овог фактора треба да се добију прецизни и поуздани подаци о становништву на читавој државној територији и за поједине административно-политичке области, углавном по овим питањима: укупан број становника на целој државној територији и број по административним јединицама, густина насељености, рађање, смртност и природни прираштај; затим преглед становништва по националностима, годинама старости, половима, образовању, занимањима, здравственом стању, језицима, социјалном саставу, политичкој припадности и др. Поред тога треба прикупити и средити податке о градовима и другим насељеним местима ради оцењивања могућности смештаја јединица и економског војно-политичког и културног значаја дотичних градова и села.

Ако су сва та питања солидно проучена онда неће бити тешко доћи до корисних закључака о мобилизацијској могућности територије, о морално-политичком стању становништва, о потребама конкретне материјалне помоћи становницима појединих рејона у храни, одећи, санитетском материјалу, као и о свим другим питањима која су везана или произилазе из морално-политичког фактора.

Оружане снаге, не само властите, него и евентуалних противника, представљају свакако најважнији фактор на плану припрема сваке земље за рат, као и за доношење оперативних одлука у току ратних дејстава. Но, како ова питања представљају посебне — исцрпне студије, које обухватају углавном организацију оружаних снага, њихов састав, наоружање, опрему, обученост, борбену готовост и тактичка начела и принципе, то се у овом напису нећу задржавати на њиховом разматрању. Желим нагласити само то да територија односно поједини њени делови могу пресудно утицати на развој снага, њихову јачину и карактер, могућност маневара и покрета, размештаја, снабдевања и извођења борбених дејстава. Због свега тога природно је што изучавање свих фактора територије мора бити усклађено и тесно повезано са проучавањем властитих и непријатељевих оружаних снага, нарочито у процесу извођења ратних дејстава. Ваља напоменути и то да се проучавање свих фактора у припреми земље за рат врши у крајњој линији са циљем да се омогући ефикасна употреба оружаних снага и народа у рату.

Поред фактора о којима је било речи постоје, разуме се, и други који се у склопу изучавања територије морају такође темељито и савремено анализирати и проучавати. То се односи на комуникацијску мрежу у коју, као што је познато, спадају железничке пруге, суво-

³⁾ Овај фактор обухвата веома много сложених питања и проблема, па сам се због тога ограничио на разматрање само неких од њих, у првом реду становништва.

земни и водени путеви, ваздушне линије, телеграфско-телефонске линије и др.

Тако, на пример, не подлеже никаквој сумњи чињеница да су железнице још увек веома важно саобраћајно средство за превозење трупа и материјала и за снабдевање јединица свим оним што им је неопходно за живот и борбу. Истина, ваља напоменути и то да се данас све већа пажња поклања изградњи путева и увођењу ауто-транспорта, али упркос таквом настојању као и чињеници да ће у евентуалном будућем рату баш железнице бити један од сталних циљева напада непријатељске авијације и да ће бити изложене јаком рушењу и разарању, оне ипак свој оперативни значај и улогу нису изгубиле. Стога за правилну оцену могућности железничких пруга потребно је прикупити и средити податке о њиховој дужини, ширини и броју колосека, максималном броју вагона у једној композицији, највећем растојању између станица, полупречницима кривина, максималном успону и др. Поред тога, за сваку од њих податке о броју колосека, растојању између крајњих скретница у метрима, дужини и квалитету рампи, да ли има скретницу водену пумпу, депо за локомотиву и железничку радионицу, да ли железничка станица представља раскрсницу и од каквог је оперативно-тактичког значаја и др. Сасвим је разумљиво што проучавање железнице неће бити потпуно ако се не прикупе и не среде подаци о објектима на железничким пругама као што су мостови, тунели, вијадукти, надвожњаци, као и подаци о возном парку. Свакако да је при проучавању железничких пруга најважније добити податке о њиховој пропусној моћи, која с обзиром на разлике у техничкој развијености није иста у свим земљама, па чак ни у свим крајевима једне земље.

Сувоземни путеви — било да се ради о аутострадама, путевима I и II реда, или, пак, о стазама — употпуњују комуникацијску мрежу и чине њен основни саставни део. Значај путева утолико више расте уколико су ређи, тако да понекад и слабији путеви, па и стазе, могу имати крупан оперативно-тактички значај, нарочито на планинском земљишту. Због свега тога приликом проучавања путева посебну пажњу треба посветити прикупљању тачних података о дужини и ширини пута, његовом горњем и доњем строју, о мимоиласцима, подвожњацима, надвожњацима, успонима, затим, о врсти, дужини, ширини и носивости мостова; о могућностима заобилажења у случају рушења итд. Кад је реч о сувоземним путевима и њиховом изучавању ваља нагласити да од њиховог квалитета и капацитета зависи могућност употребе јединица на моторним возилима и да земљиште ван путева, без обзира што је равно, може, због кише и снега, да потпуно онемогући покрет и дејство мотомеханизованих јединица ван путева. А то значи да путеви у савременим условима добијају на значају у првом реду због тога што се на њих више не може гледати само као на комуникацијске правце по којима „струји“ снабдевање јединице материјалним потребама, већ као на објекте оперативно-тактичког значаја у

смислу могућности развоја и борбене употребе јединица одговарајућег састава.

Што се тиче водених путева по неки од њих могу да представљају значајне саобраћајне линије за превозење јединица и материјалних средстава, што нарочито важи за морске водене путеве. Због тога се проучавању водених путева мора поклонити иста пажња као и сувоземним комуникацијама. Међутим, пошто могућност превозења људства и материјалних средстава воденим путевима зависи, поред осталог, и од бродске тонаже којом се располаже, као и од капацитета и повољности положаја лука, то изучавању и ових елемената треба посветити озбиљну пажњу.

У вези са изучавањем територије постављају се још нека питања, као што су: ко организује тај посао, ко га извршава и начин сређивања добијених података.

Очигледно је да уопштене одговоре на ова питања није могућно дати, с обзиром да одговарајућа решења постављених проблема зависе од низа фактора конкретне ситуације у свакој земљи понаособ, а у првом реду од односа војног и цивилног сектора у мирнодопском периоду и од односа који се предвиђају у току рата.

Из искуства пред други светски рат познато је на пример, да је у неким земљама општи план изучавања територије израђивао централни државни орган који је пред парламентом дотичне земље био непосредно одговоран за питања националне одбране и војне политике уопште. Тако израђен план који је обухватао сва важнија питања и задатке достављен је изводно на изучавање одговарајућим ресорним министарствима и другим органима који су, одређивали комисије за изучавање и обраду појединих проблема. Карактеристично за овакву праксу било је то што се задаци на изучавање територије нису спуштали на ниже органе, ни по државној ни по војној линији, и што се генералштаб није појављивао као носилац и организатор посла, већ само као извршилац одређеног броја задатака.

У појединим земљама пракса је била друкчија — у њима је читав посао на планирању изучавања територије спадао искључиво у надлежност генералштаба. Генералштаб је такође преко својих органа извршавао све предвиђене задатке из тог плана, наравно, уз одговарајућу сарадњу па и директно задужење цивилних органа. Овакав метод био је нарочито наглашен у пракси рада хитлеровског Генералштаба пред други светски рат, што уосталом није ништа ново кад су у питању немачке милитаристичке традиције и улога коју су имали њихови генералштабови.

Поред изнетих познати су и случајеви да су планове изучавања територија израђивали врховни војни органи, док је извршење задатака из плана, тј. прикупљање и обрада података, било пренето на потчињене командне инстанције по линији војничке надлежности. Свака команда од дивизије па навише прикупљала је податке за своју територију, с тим што је свака виша команда била обавезна да обједини добијене податке за читаву своју територију и да их сређене,

по појединим проблемима, достави врховном војном руководству. Било је, разуме се, поред ових и других решења која су у крајњој линији зависила у првом реду од степена остварене интеграције војног и цивилног руковођења у појединим земљама у миру и рату.

Не улазећи у то колико раније стечена искуства у погледу изучавања територије одговарају савременим захтевима припреме једне земље за евентуалан рат, могућно је извући два основна закључка:

— прво, са приличном сигурношћу може се тврдити да је проблем изучавања територије данас знатно компликованији и сложенији посао него раније, што произилази из саме природе будућег рата за који се претпоставља да ће, уколико би до њега дошло, бити такође комплексан, у том смислу што ће такорећи још на почетку моћи да обухвати целокупну територију сваке земље, без обзира на величину њеног географског простора, и

— друго, упркос чињеници да ће свака земља на свој начин решавати организацијске и друге проблеме проучавања територије, сигурно је да се на том послу морају, на одређен начин, ангажовати сви војни и цивилни фактори и да оперативни органи војног сектора имају прворазредну улогу. То је и разумљиво ако се има у виду сврха изучавања територије.

Што се тиче техничког сређивања података добијених приликом изучавања територије треба напоменути да су и по том питању могућна разна решења и да је у ту сврху могућно применити разноврсна средства, у првом реду карте, картоне, шеме, графиконе и текстуелне написе итд.

Иако су у овом напису неки проблеми изучавања територије потпуно испуштени, а неки само додирнути, на основу целокупног разматрања може се јасно сагледати да свестрано познавање територије у целини и правилна оцена свих њених фактора представља један од битних услова за доношење правилних одлука и за успешан исход планираних борбених дејстава.

НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДЕЈСТВА У НЕПРИЈАТЕЉЕВОЈ ПОЗАДИНИ

Како у стратегијско-оперативном тако и тактичком смислу позадина је увек била слаба страна одбрамбеног система на којој је непријатељ тражио осетљива места да би и тим путем наносио ударце и слабио војну, економску и уопште одбрамбену моћ земље. Она је све више изложена разним дејствима с копна, мора и из ваздуха, у њој се под разним условима одвијају различита дејства јединица различите јачине и намене и задају противнику ударци, а њеном дезорганизацијом слаби се противникова моћ за вођење рата.

Окупирана територија која постаје позадина непријатеља све изразитије је слаба и најосетљивија страна агресора и поред свих мера за њено обезбеђење.

Савремена ратна техника утиче у разним периодима рата и на физиономију вођења борбених дејстава — операција на фронту. Операције су постале динамичније, имају већи замах и већи је темпо наступања, а ово се одразило на понашање позадине према фронту. Наиме, позадина је више него раније изложена дејству противника, више него раније мора да ствара и обезбеђује фронт свим материјалним и борбеним потребама, те је фронт постао потпуно зависан од позадине и обратно, позадина од фронта. Ова узајамност фронта и позадине у евентуалном будућем рату биће још већа и потпуно ће нестати границе између њих, с обзиром на примену средстава за масовно разарање и уништавање.

Развој савремене ратне технике и средстава за масовно уништавање неминовно ће утицати и на вођење борбе у непријатељевој позадини. У савременим условима вођења рата, питање како и које снаге и средства употребити за извршење борбених задатака у непријатељевој а шта предузети за одбрану сопствене позадине, намеће се као проблем који проучавају и велике и мале армије.

Савремене милионске армије са многобројном и разноврсном ратном техником захтевају свакодневно огромне количине материјалних средстава које треба произвести, привући ближе фронту и дотурити јединицама.¹⁾ Спречити на било који начин снабдевање и

¹⁾ У току другог светског рата, на пример, на једног савезничког војника у Француској требало је дотурити дневно просечно 24 кг разних средстава, а у операцијама у Италији рачуна се да је у свакој савезничкој дивизији просечно

збрињавање јединица на фронту, уништити ближе и дубље непријатељеве материјалне резерве, порушити комуникације и друге саобраћајне објекте, спречити потхрањивање снага на фронту свежим јединицама (оперативним резервама) и уопште дезорганизовати позадину, значи ослабити фронт, онемогућити успешно вођење операција и у целини смањити непријатељеве могућности за даље вођење рата.

Такав значај и утицај позадине на фронт и на вођење рата, као и њена осетљивост, наводи на мисао да тамо треба усмерити дејство доброг дела оружаних снага, истовремено обезбеђујући сопствену позадину и припремајући снаге за противдејство. У том циљу данас све армије разматрају, зависно од одређених концепција, мере како за дејство у непријатељској тако и за обезбеђење сопствене позадине.

Имајући то у виду логично је очекивати да ће будући нападач предузети низ мера да би онемогућио или бар свео на минимум дејства у својој позадини. По питању обезбеђења окупираних територије, тј. позадине, данас постоје разна гледишта. Сва та гледишта, као и искуство из другог светског рата, указује да ће будући агресор предузети углавном следеће мере за обезбеђење своје позадине:

Пошто заузме одређену територију и успостави своју власт, окупатор ће најпре тежити да организује јаку обавештајну службу ради што успешније контроле територије и ваздушног простора. Савремена техничка средства везе и радарски уређаји пружају у том погледу велике могућности.

У ближој и дубљој (тактичкој и оперативној) позадини, за заштиту борбеног поретка јединице, тежиће да располаже јаком ПАА, а за заштиту позадинских јединица и установа и објеката у позадини делиће територију на позадинске рејоне, при чему свака јединица и установа у свом рејону организује обезбеђење и заштиту.²⁾

Ради заштите своје дубоке позадине агресор ће највероватније извршити територијалну поделу и поред полицијских одредити и борбене јединице за заштиту територије и објеката на њој.

С обзиром на све већи развој ваздухопловства, агресор ће вероватно држати део своје авијације у приправном стању како у циљу брзе интервенције, тако и за дејство против јединица у својој позадини.

дотурено дневно преко 400 тона хране и других борбених средстава, а у оклопној дивизији и око 900 тона бензина. С обзиром на све већу механизацију копнених снага материјалне потребе савремених оклопних и механизованих дивизија у будућем рату премашиле просечне норме из другог светског рата.

²⁾ Американци, на пример, предвиђају да свака армија у свом армијском позадинском рејону који се дели на 5—6 подрејона, поред јединице за самозаштиту, има и борбене јединице, обично један до два самостална тенковска пука, намењене за извршавање следећих задатака: смена или спасавање нападнутих јединица и инсталација; патролирање путевима или праћење конвоја; надзор над вероватним оперативним базама партизана или инфилтрирајућих јединица; контрола погодних рејона за спуштање ваздушних десаната и напад на непријатељеве падобранске јединице; проналажење, везивање и уништење непријатељевих снага које оперишу у позадинском рејону.

Немци у том циљу предвиђају да свака армија има по један пук специјално намењен за борбу против јединица у позадини.

Поједини објекти оперативно-стратегијског значаја (мостови, тунели, железнички чворови, фабрике, складишта и важни рејони, превоји, болнице итд.) биће организовани, утврђени за одбрану и поседнути као отпорне тачке. Већ у току другог светског рата Немци су, на пример, дуж железничких пруга и важнијих комуникација и објеката на њима изграђивали бункере са сталним посадама.

С обзиром на могућност употребе нуклеарног оружја агресор ће избегавати држање јачих снага у насељеним местима; главне снаге распоређиваће на периферији, а мањим (оклопним патролама) контролисаће само место.

Своје снабдевачке колоне агресор ће обавезно обезбеђивати оклопним снагама.

Окупаторове јединице и резерве, у покрету или на месту, предузимаће максималне мере обезбеђења, а поједини положаји и места где ће се дуже задржавати представљаће утврђени рејон. Дуж важнијих комуникацијских праваца биће распоређене јаче снаге.

Савремена одбрана захтева да објекти као што су КМ, слагалишта, артиљеријски положаји итд. буду на таквом месту и тако обезбеђени да се могу успешно бранити од напада партизанских, ваздушно-десантних и убачених јединица.

Око важнијих објеката и положаја биће постављене разне препреке (минска поља, жичане препреке и др.).

Агресор ће користити проблеме и тешкоће у погледу снабдевања јединица које дејствују у његовој позадини и предузимаће мере за спречавање њиховог снабдевања и евакуације рањеника ваздушним путем, а вршиће и репресалије над становништвом да би посредним путем довео те јединице у тешку ситуацију.

Своје атомско оружје и средства за лансирање агресор ће обезбеђивати јаким снагама, а места њиховог распореда држаће у тајности.

Само ових неколико карактеристика непријатељевих мера и поступака довољно је да укаже какве треба да буду јединице које ће дејствовати у његовој позадини и да ће се од њих захтевати максимална напрезања, издржљивост, умешност, сналажљивост и сл.

Међутим, не треба изгубити из вида да, и поред великог значаја који јој се придаје и свих мера за њено обезбеђење у поређењу с фронтом, агресорова позадина и даље остаје слабије брањена и незаштићена територија. За њено обезбеђење оставља ће се ипак само најнужнији део снага, а њена одбрана делом ће се поверити полицијским и осталим специјалним јединицама и квинслиншким снагама. Уопште узевши, мада све те снаге које ће обезбеђивати позадину неће бити тако мале, оне неће моћи гарантовати њену довољну безбедност из једног разлога. Пре свега, у савременим условима позадина ће по фронту и дубини обухватити врло пространу територију на којој ће се растресито разместити многобројне јединице и материјална средства и просто ће бити немогућно издвојити довољно јаке снаге које би сваком објекту загарантовале сигурност. Даље, с обзиром на дејство атом-

ског и ракетног оружја број објеката које треба заштитити многу се повећава. Заштитити све те објекте значи развући снаге на широкој просторији и ослабити фронт. У савременим условима фронт не представља, као некад, довољно чврсту баријеру и заштиту од продора јачих противничких снага у позадину, а домет технички све усавршенијег наоружања омогућује тучење и најдубљих циљева. Извлачити снаге с фронта за обезбеђење позадине значи слабити фронт и омогућити противнику да предузима офанзивна дејства. И коначно, померањем фронта продужују се комуникацијски правци, а тиме фронт и позадина постају осетљивији на дејство из позадине.

Продором у позадину и ударом из позадине у садејство са јединицама с фронта, дезорганизацијом снабдевања и саобраћаја, офанзивним дејствима оперативних и дубљих тактичких резерви и спречавањем њиховог благовременог ангажовања на фронту агресор се принуђује да развлачи своје снаге, губи иницијативу и смањује изгледе на успешно вођење рата у целини. Из тога произилази да и поред свих мера обезбеђења постоје ванредне могућности за успешна дејства јединица у непријатељевој позадини.

Ратно искуство, а нарочито искуство нашег НОР-а, показало је да су јединице за дејство у непријатељевој позадини постигле успехе ако су се придржавале неких услова и начела. Међу услове спадају:

Ослонац и помоћ народа. Расположење народа и његова решеност да се бори и помаже јединице у непријатељевој позадини један је од основних услова за успешно вођење борбе. У народу оне налазе изворе за поуну и снабдевање, од њега добијају обавештења о кретању, намерама и јачини непријатеља, он им помаже у збрињавању рањених и болесних и, уопште, у решавању најразнврснијих проблема. Зато је одржавање чврсте и непрекидне везе с народом, или, боље речено, потпуно ослањање на њега и непрекидно његово учешће у рату услов који обезбеђује коначан успех.

Познавање непријатеља, стања његове војске, дубине његовог продора (величина окупиране територије), оперативне и тактичке густине на окупираној територији, стања позадине и комуникацијских линија, начина обезбеђења објеката, и, уопште, мера безбедности, непријатељевих намера и покрета, организације окупацијске власти, поступака и начина дејства и, на крају, морала његове војске, дисциплине и понашања према народу.

Познавање земљишта. Уколико земљиште отежава нормалан рад непријатељеве војске, оно је управо зато у већини случајева погодније за живот и дејство јединица у његовој позадини. Што је покривеност земљишта већа, то јединице у непријатељевој позадини имају боље услове за несметано и неопажено подилажење објектима напада и за изненадна дејства.

На сличан начин утичу и атмосферске прилике.

Посредно и непосредно садејство са снагама на фронту. Кад се дејства у непријатељевој позадини одвијају уз постојање оперативне армије, мора се успоставити тесно садејство са оперативним јединицама на фронту. Јединице у непријатељевој позадини мораће своју

активност, кад год је то могућно, усклађивати са плановима оперативних јединица.

Овлађивање специфичностима снабдевања и збрињавања. Снабдевање јединица у непријатељевој позадини, сем извесних количина оружја, опреме и хране које се обезбеђују на други начин, врши се набавком од народа или плећењем од непријатеља, а ређе дотуром с фронта ваздушним путем. Слично је и са збрињавањем. Уопште, многи проблеми често ће се решавати претежно „сопственим снагама“ и уз ослањање на народ.

Начела дејства су:

Активност. Она је одувек била основа како за одржавање јединица у непријатељевој позадини, тако и за њихов успех у борби.

У односу на непријатеља потребно је предузимати нападе увек кад се за то припреми или пружи повољна прилика, јер се победа може постићи само активним, офанзивним дејством. Начело активности остварује се најразноврснијим формама дејства почев од диверзија и заседа, па до напада на крупније јединице. То је уједно најбољи пут да се одржи иницијатива и непријатељ натера да одустане од својих намера. У току НОР-а свестрана активност наших јединица приморавала је непријатеља да се повлачи у градове где се утврђивао и само повремено из њих излазио. Када су наше јединице нападале, он се у тим утврђењима бранио или се повлачио у веће градове.

Еластичност у постројавању борбеног поретка и изналажењу погодније форме маневра. У свакој новој ситуацији ваља примењивати такав борбени поредак и такав облик дејства — маневра који ће за непријатеља бити неочекивани, јер је и то — као што најбоље показују примери из НОР-а — један од путева да се паралише његова надмоћност било бројна, било у ратној техници.

Покретљивост. Искуства нашег НОР-а показују да успех дејстава у непријатељевој позадини зависи у великој мери и од покретљивости јединица. Дуго задржавање на једном месту или рејону представља опасност, јер се непријатељу ствара могућност да за релативно кратко време концентрише надмоћније снаге и предузме организован напад. За обезбеђење своје позадине агресор ће у будућности највероватније располагати оклопним и другим брзопокретним јединицама, те ће моћи да брзо концентрише своје снаге на поједине објекте. Стога ће му чести и тајно изведени покрети онемогућити да наметне борбу тамо где он жели, а напади које ће припремити биће врло често удар у „празно“, што све непријатеља замара и деморалише.

Да би удовољиле овом начелу, јединице за дејство у непријатељевој позадини морају бити опремљене и наоружане тако да по сваком терену и времену могу развити максималну брзину и издржати дуге маршеве. Таква покретљивост ће им омогућити да се појаве тамо где се непријатељ не нада, да измакну испод удара његових надмоћнијих снага и да брзо и лако маневрују у току борбених дејстава. У току НОР-а велика покретљивост наших јединица увек је представ-

љала изненађење за непријатеља. На њу, свакако много утичу и опрема и наоружање јединица и бораца, о чему поред осталог ваља водити рачуна у припреми дејстава у непријатељској позадини.

Изненађење је од увек било основа за постизање успеха у рату. У дејствима у непријатељској позадини оно је било и остаје један од најважнијих услова за нашошење губитака и технички опремљенијем противнику, као и за постизање победе. Искуство НОР-а је недвосмислено потврдило да је у већини случајева успех био већи ако је изненађење било веће. Развитак савремених борбених средстава још више ће потенцирати значај изненађења у будућем рату. Оно се постиже:

- добро организованом и свестраном разгранатом обавештајном службом, познавањем непријатеља и његовог начина дејства, благовременим откривањем његових намера; непрекидним трагањем и проналажењем његових осетљивих и слабих тачака;

- вештим прикривањем својих снага, покрета и намера;

- изненадним појавом, отварањем ватре и ударом тамо где се непријатељ најмање нада;

- применом разних лукавстава и маневара који су за непријатеља непознати, применом демонстративних напада, рушењем, изненадним повлачењем итд. у циљу зававања непријатеља;

- савлађивањем тешко проходног земљишта, дугим маршевима после којих се одмах предузима неочекиван напад;

- коришћењем и најмањих пропуста које непријатељ учини на месту, за време кретања или у току борбе;

Безбедност. Услед појаве оружја за масовна разарања и уништења, а посебно све веће примене хеликоптерских јединица, као и чињенице да се дејства у позадини непријатеља одвијају у специфичним условима, изненађење као фактор борбе постаје све значајније, а безбедност осетљивија. Непријатељ ће настојати да обавештајном службом открије снаге које дејствују у његовој позадини и изврши изненадан напад. Осим тога, располажући брзопокретним и хеликоптерским јединицама, биће у могућности да се брзо појави са сваке стране и у свако доба. Ово налаже предузимање мера да би се сопствене снаге и средства сачували од непријатељског извиђања, да би се избегло изненађење и обезбедила слобода маневра. У том циљу предузимају се не само пасивне (израда заклона и склоништа подешених и отпорних на дејство атомског оружја, маскирање итд.) већ и активне мере (осматрање и јављање, извиђање непријатеља, истурање потребног осигурања на месту и у покрету, обезбеђење у борби, спречавање и ометање непријатељских припрема за напад). У прошлом рату, а и раније, често се догађало да су због небудности и недовољног обезбеђења страдале читаве јединице.

Дејства у неповољним условима (ноћ, мећава, киша, снег, магла). Иако савремена ратна техника и наоружање омогућују извођење дејства у разним атмосферским условима, ноћна и дејства под неповољним атмосферским приликама спадају у основна дејства у неприја-

тељевој позадини, јер пружају знатна преимућства нарочито против непријатеља који је надмоћнији у савременој ратној техници и наоружању, а нарочито у оклопним снагама и авијацији.

Засебно питање које је у вези с изнетим је питање морала. Оно представља посебну тему и овде ћемо га само узгред поменути. Удовољити свим изнетим начелима и успешно се борити у најразноврснијим, тешким и специфичним условима могу само јединице са високим моралом. Тешкоће на које наилазе поднеће и савладаће борци и старешине ако су храбри, одлучни, издржљиви и снажног офанзивног духа. Морал проистиче из свести о оправданости циљева за које се боре, али не треба губити из вида да га у току борбе треба непрекидно одржавати.

Партизанске јединице формирају се и дејствују уз постојање оперативне војске или кад фронт оперативне армије не постоји, тј. у потпуној окупацији земље. У оба случаја партизанске јединице стварају се и дејствују на окупираној територији. Кад не постоји оперативна војска (на пример, код нас у првом периоду НОР-а), партизанске јединице дејствују самостално. Међутим, чим је фронт успостављен дејства се усклађују (на пример, дејства партизанских снага у Хрватској и Словенији у завршним операцијама за ослобођење земље). Но, то усклађивање не сме се схватити тако да ће фронт планирати и постављати све задатке партизанским јединицама, јер би то спутавало њихову иницијативу. Прецизно планирање дејства партизанских јединица доћи ће до изражаја тек онда кад фронт предузима офанзивне акције — врши противудар на појединим правцима. Иначе, нормално је да командант армије у својој зони оријентирно постави основне задатке партизанским јединицама за дужи период, а оне саме бирају циљеве и објекте према конкретной ситуацији. Значи, партизанске јединице морају имати потпуну слободу извођења борбених дејстава у позадини непријатеља, а повремено, према развоју ситуације, она се могу прецизније усклађивати са захтевима фронта.

Кад партизанске јединице непосредно садејствују снагама на фронту, оријентишу се на оне циљеве и објекте који непосредно утичу на исход дејства на фронту. Оријентирно ти циљеви би били: везивање непријатељевих ближних резерви, напад на ВП артиљерије, командна места, дивизијске позадинске делове, мање, изоловане непријатељске снаге које штите бокове или обезбеђују међупросторе и друге циљеве.

Густина непријатељских снага на извесној просторији у позадини утиче на извођење дејства партизанских јединица. Уколико је та густина већа, утолико су мање могућности да партизанске јединице остану непримећене, а поготову кад је земљиште откривено. У таквом случају дејства ће имати ограничен карактер.

Кад партизанске јединице дејствују у дубљој непријатељевој позадини и посредно утичу на дејства на фронту, њихови поступци су самосталнији како у слободи маневра, тако и при избору циљева и објеката. При томе нападају првенствено важније циљеве и објекте, на пример: дубље оперативне резерве, средства за лансирање АБХ

пројектила, објекте на значајнијим комуникацијама, колоне на маршу, а посебно снабдевачке јединице, разне базе и складишта, пре свега погонског горива и муниције, сталне или привремене аеродроме, гарнизоне, штабове, центре везе и сличне објекте. Таква дејства имају за циљ постепено уништавање непријатељеве живе силе и технике и дезорганизовање његове позадине, а карактеришу их:

— широко развијена активност у свим борбеним радњама и широка примена маневра, заседа, препада, лукавства и маскирања, ослобођених свих шаблона;

— удари које непријатељ не може одредити ни временски ни просторно, прикривен долазак, изненадна појава и напад на најосетљивија места;

— ноћне и акције по магли, невремену и преко непроходног земљишта;

— вођење борби на блиском одстојању, кратким, уништавајућим и муњевитим ударима;

— тежња да се непријатељ туче почесно и на најосетљивијим местима као што су одвојени објекти, изоловане колоне или положаји итд.;

— примена, најчешће, привремене одбране, после чега следи прелазак у напад или брзо повлачење;

— одбрана у окружењу или дужа одбрана на једном месту примењује се само по нужди или наређењу, после чега долази пробој из окружења, иначе се у условима дејства атомског оружја борба у окружењу начелно избегава;

— јединице се обавезно осигуравају и обезбеђују кружно; предузимају се све мере за заштиту од дејства атомског оружја, авијације и продора непријатељевих оклопних и хеликоптерских снага;

— чести и дуги маршеви са борбом у сусрету;

— избегавање судара са надмоћнијим непријатељем сем кад је загарантовано изненађење и осигуран успех;

— добро познавање непријатеља, његове јачине, маневра и кретања засновано на добро организованом обавештајној служби и извиђању, као и добро познавање земљишта и атмосферских прилика и коришћење свих предности које они пружају.

Убачене (инфилтриране) јединице, за разлику од партизанских, органски су делови оперативних јединица и у одређеној борбеној ситуацији издвајају се, опремају и упућују кроз непријатељев борбени распоред на извршење одређеног задатка у његовој позадини, а потом опет улазе у састав своје јединице, било да се враћају или је сачекају. Убаченом јединицом руководи претпостављена команда која ју је и упутила на задатак.

Убацивање својих делова могу вршити све јединице од чете до армије, а јачина убачених снага зависи од конкретне борбене ситуације и задатка.

Према искуствима из другог светског рата дубина дејства убачених јединица начелно обухвата ближу позадину — тактичку и оперативну дубину — а изузетно је већа. То је и разумљиво кад се има у

виду да је њихово дејство тесно везано са дејствима јединица на фронту. Осим тога, дубина зависи и од јачине јединице која се убацује, од вида маневра јединице којој садејствује и, уопште, од замисли дејства команданта који је упућује.

Начелно, задржавање убачених јединица у непријатељевој позадини је привремено, тј. само до извршења задатка. Но, зависно од развоја борбене ситуације и постављеног задатка, убачена јединица може се у непријатељевој позадини задржати краће или дуже, а може чак и да по извршеном задатку тамо остане. У том случају дејствује по принципу и начелима партизанских јединица.

Карактеристике дејства убачених јединица су:

— прикривено провлачење кроз непријатељев распоред, начелно ноћу, по магли и лошем времену; за време убацавања једних могу се вршити демонстративни напади другим и снагама на другим правцима;

— прикривен долазак до објекта и изненадан напад;

— привремена одбрана до доласка снага с фронта, најчешће у окружењу;

— напад на одвојене објекте, изоловане положаје и снаге;

— у свему, по продору у непријатељеву позадину убачене јединице дејствују слично партизанским.

Пре убацавања јединица у непријатељеву позадину потребно је:

— прикупити тачне податке о непријатељу, распореду његових снага, обезбеђењу међупростора, будности итд. те на основу тога одредити одсек прелаза и правац кретања;

— утаначити садејство са партизанским јединицама у рејону или у близини дејства убачене јединице;

— предвидети начин снабдевања и збрињавања, у колико убачена јединица нема услова да се врати у састав своје јединице. Начелно, убачена јединица обезбеђује се борбеним потребама за онолико дана колико је предвиђено њено задржавање у непријатељевој позадини;

— специфични услови дејства убачених јединица захтевају од бораца и старешина велику издржљивост, увежбаност и иницијативу;

— јединице које се убацују морају бити тако опремљене и наоружане да буду лако покретљиве и способне за дејство у свим условима. Начелно, оне се наоружавају првенствено пешадијским и лаким артиљеријским наоружањем.

Остављене јединице. Искуства другог светског и корејског рата показују да остављање јединица оперативне војске у позадини непријатеља може бити планско и непланско — присилно (одсечене — окружене јединице).

Планско остављање: употребом савремене ратне технике и наоружања рат постаје изразито покретан, маневарски, те ће често армија која се брани на фронту, услед брзог продора непријатељских оклопних снага на појединим правцима, бити приморана да привремено одступи остављајући му део своје територије. У том случају, а нарочито кад је одступање привременог карактера и кад се има у плану прелазак у противофанзиву, јединице с фронта могу оставити

део својих снага у позадини непријатеља са задатком да дејством по живој сили, ратној техници и другим објектима, успоравају темпо његовог наступања, а да кад почне противофанзива садејствују снагама фронта.

Присилно остављање снага: у савременим условима широка примена ратне технике — нуклеарног оружја и ракета разних врста — омогућује нападачу брзо и дубоко уклињавање на појединим правцима, а потом одсецање и окружавање браниочевих снага. У таквим условима може се десити да јединице мимо своје воље остану у позадини непријатеља. Тада оне теже да се пробију ка својим снагама, а ако не успеју онда остају у позадини непријатеља, било по наређењу или самоиницијативно, и прелазе на партизански начин дејства.

Разлика између убачених и остављених јединица је у томе што се убацивање примењује начелно у нападу, а остављање при извођењу одбране и у одступању.

Јединице остављене у непријатељској позадини начелно се боре по принципима дејства партизанских јединица.

Поред изнетих, у непријатељској позадини могу се борити и ваздушнодесантне јединице, али њихова обрада захтева посебан чланак.

Иако постоји разлика између партизанских, убачених (инфилтрираних), остављених и ваздушнодесантних јединица, која се углавном огледа у организацији и формацији као и у начину на који долазе у непријатељеву позадину, све оне ће, кад се већ нађу у позадини непријатеља, дејствовати приближно под истим условима и начелима, имаће мање-више сличне задатке и примењиваће сличан начин дејства, изузев ваздушнодесантне јединице.

Њихов основни циљ је да дејством по најосетљивијим непријатељевим објектима дезорганизују његову позадину, парализу саобраћај и онемогуће му уредно снабдевање. Непрекидним нападима уништавају непријатељеву живу силу и ратну технику, спречавајући њихову употребу на фронту и развлаче му снаге широм одбрамбене зоне, чиме се слаби фронт непријатеља, а помажу дејства властитих јединица.

Основни задаци јединица намењених за дејство у непријатељској позадини били би:

— прикупљање података о непријатељевим јединицама, њиховом кретању, намерама и јачини, о АБХ средствима, аеродромима итд.;

— дезорганизовање непријатељског командовања и позадине: уништавање команди, линија и средстава везе, рушење важнијих комуникација и објеката на њима, уништавање АБХ оружја и средстава за њихово лансирање, артиљерије на ВП, транспорта, складишта, база, аеродрома и уопште објеката војно-привредног значаја;

— уништавање непријатеља у свим погодним приликама: јединица које су намењене за заштиту позадине и одржавање окупације, мањих колона упућених према фронту или које се повлаче с фронта, напад на гарнизоне итд.;

— активна дејства ради ометања маневра непријатељевих снага намењених за извођење напада и везивање његових тактичких и оперативних резерви, односно спречавање њихове благовремене употребе;

— заузимање и држање важнијих објеката и рејона (мостова, теснаца и превоја, аеродрома, мостобрана итд.) до доласка снага с фронта, да би се спречило одступање непријатељевих снага и онемогућио придолазак резерви; садејство са сопственом авијацијом (откривање и показивање циљева у позадини);

— политички рад у масама у циљу јачања општеномског отпора; учвршћивање властитих органа власти и стварање услова за њихов нормалан рад; спречавање стварања окупаторске власти и деморализација непријатеља;

— дезорганизовање непријатељеве обавештајне службе, уништавање агената и петоклонаша, административног апарата и органа његове власти; спречавање пљачке и експлоатације народа од стране окупаторских снага;

— помоћ и обезбеђење при извршавању пољских радова (жетве, вршидбе итд.).

Који ће од наведених задатака бити у првом реду хитности зависиће од његовог значаја у конкретној борбеној ситуацији, а које ће снаге и средства бити употребљени, зависиће од расположивих снага и средстава, дубине на којој се налази објект и могућности употребе тих снага. У сваком случају, приликом избора објеката дејства потребно је проценити који од њих је у конкретној ситуацији најосетљивији за непријатеља, имајући у виду и оне најмање.

Нападна дејства су основни вид активности јединица у непријатељевој позадини. Она се предузимају у циљу уништења живе силе, ратне технике, као и објеката војно-привредног значаја које непријатељ користи. У односу на распоред непријатеља напад може бити усмерен:

— на непријатељеве снаге које се налазе као посада неког објекта и имају задатак да га штите и бране; напад се у том случају изводи на непријатеља који се утврдио, запречио положаје око објекта и пасивно се брани;

— на непријатељеве снаге на одмору, преданку, преноћишту или у очекујућем рејону; напад има ограничен циљ да се нанесу што већи губици непријатељу, да му се спречи одмор, да се омета извођење одбрамбених радова итд.;

— на непријатељеве резерве у покрету (у ближој и даљој позадини); врши се уз претходно рушење и спречавање комуникација, а затим ударом на бокове и у позадину с циљем да се спречи њихово благовремено увођење у борбу;

— на КМ, штабове, артиљерију на ВП, складишта, базе и сл.; карактерише се брзим, снажним и краткотрајним ударом, после којег се снаге повлаче на унапред предвиђено зборно место;

— на положаје где су размештени атомско оружје и лансира средства. И у овом случају напад се изводи у виду препеда. Пре напада на овакве објекте нужно је тачно установити место и положај

оружја, односно лансирног средства, снаге и систем обезбеђења те на бази тога одредити сопствене снаге и средства довољне за успешно извршење задатка;

— на насељена места, упоришта и пунктове; врши се у циљу блокаде путем заседа и изоловања насељеног места од осталих гарнизона; он може бити са ограниченим циљем ради обмане непријатеља у погледу извођења главног напада или спречавања интервенције на неком другом објекту или пак у циљу заузимања насељеног места и уништења непријатељевих снага. У последњем случају напад се изводи концентричним дејством споља, уз истовремено убацивање јединица које у садејству са диверзантским групама и осталим снагама отпора дезорганизују непријатељево одбрану и командовање (на пример, убацивање 1. батаљона 2. крајишке бригаде у Бихаћ); при нападу на насељена места веома је важно обезбедити јединице од интервенције непријатељевих снага из других гарнизона, а такође прикупити тачне податке о њему у дотичном месту;

— на непријатељеве комуникације; овај напад може имати карактер диверзије, напада мањим и већим снагама на посаде објеката дуж комуникација (пример: рушење железничке пруге Сарајево — Мостар јула 1942. године од стране пролетерских бригада), сачекивања и напада на непријатељеву снабдевачку колону, односно јединицу у превожењу (пример: 18. X 1941. црногорски партизани на Јелин-Дубу уништили су талијанску ауто-колону од 45 камиона за непуних 35 минута итд.);

— на аеродроме; изводи се под врло тешким условима, јер су ти објекти солидно обезбеђени и начелно се налазе у близини великих гарнизона. Због тога је потребно прикупити детаљније податке о самом објекту, постићи пуну тајност у привлачењу снага и предвидети одговарајуће снаге за обезбеђење. Искуство показује да су напади на такве објекте вршени после дугих маршева из удаљених рејона.

У непријатељевој позадини напади се начелно изводе ноћу или пред зору, а дању онда кад је однос снага повољнији у корист нападача или су услови такви да обезбеђују тајност и изненађење. Напад има карактер препада и заснива се на изненађењу и широкој примени обухвата и удара с фронта, бокова и леђа. Јединице притом морају имати у виду да се налазе и боре у ширем окружењу, да је непријатељ надмоћнији у савременој техници и наоружању, што му омогућује да се брзо концентрише. У таквим условима фронталан напад, почесно ангажовање снага, припреме на очиглед непријатеља, или дуже задржавање и ангажовање сопствених снага у борби, представљају опасност од окружења од стране надмоћнијег непријатеља.

Сваки напад мора бити брзо и добро припремљен и организован. Припреме за напад обухватају:

— прикупљање података о непријатељу: распоред његових јединица и делова, нарочито артиљерије и минобацача, поступак за време одмора и обеда, где су слабо брђени или непосредни делови положаја и међупростора, односно поједине куће и блокови кућа, место штабова и уопште све мере обезбеђења;

— планирање напада на основу прикупљених податак о непријатељу, сопственим снагама и земљишту, као и других елемената.

За све то време, ради постизања изненађења јединице се држе у тајности и што даље од објекта који се жели напасти, с тим да то удаљење омогућује да се у току једне или две ноћи неопажено приближе циљу. За време приближавања оне се крећу раздвојено и по земљишту које није контролисано од непријатеља или његових агената, уз обавезно истурање осигуравајућих делова. У циљу постизања изненађења напад се врши из покрета, а јединицама се временски одређује када ће која стићи до циља и предузети напад.

Осим изненађења, за успех напада потребно је изабрати такав облик маневра и применити такав борбени поредак којима ће се за најкраће време решити исход борбе. С обзиром да се нападају претежно одвојени циљеви и одвојени делови непријатељевих снага, то је најуспешнији вид маневра ако се борбеним поретком у више колона непријатељ нападне једновремено са свих страна (с фронта, бокова и с леђа). Јачина колоне може да буде различита, зависно од конкретне ситуације, објекта који се напада и облика маневра. Тако, на пример, могу се слабије снаге поставити за напад с фронта ради завааравања или везивања непријатеља, а свим осталим снагама нападати на бокове и с леђа. Ако су услови за упућивање јачих снага за удар с леђа неповољни, тамо се обавезно упућују слабији делови, јер и они могу да створе велику забуну код непријатеља.

Јединице и старешине морају добро познавати тактику и уопште начин дејства непријатеља, његове методе при нападу и одбрани, борбену способност и морал, те да на основу тога примењују такав вид дејства који ће представљети изненађење за њега. У току саме борбе треба да дође до изражаја свестрана иницијатива старешина свих степена.

Посебан вид дејства у непријатељевој позадини су заседе. У њима јединице, користећи повољне услове земљишта, добро организован систем ватре, вешто маскирање и неспретност непријатеља, дочекују и знатно надмоћније снаге блиском, изненадном ватром из целокупног наоружања, а затим их енергичним јуришем уништавају ватреним и хладним оружјем.

Успех напада из заседе зависи, пре свега, од постигнутог изненађења. Уколико су услови за изненађење сигурнији и потпунији, а земљиште повољније, напад се може извршити и слабијим снагама против знатно јачег непријатеља. При томе је нарочито важно да људство буде потпуно прикривено. Тада се — како је показало искуство НОР-а — заседе могу постављати и у равници. За постављање и успех заседе потребно је прикупити тачне податке о непријатељу, нарочито о његовој јачини, мерама обезбеђења, правцу кретања итд. Успех се може постићи и примењивањем лукавства (на пример, ширење лажних вести да би непријатељ предузео покрет у неком правцу).

Заседе се постављају обично ноћу, а сам напад изводи се дању. У извесним случајевима, зависно од земљишта и ситуације, оне се

могу постављати и дању, непосредно пре наилаaska непријатељске колоне.

Заседе могу бити једностране, двостране и комбиноване, што зависи од карактера земљишта, јачине непријатеља, јачине сопствених снага и могућности изненађења. Најпогодније су оне заседе којима се стварају „ватрени цакови“.

При нападу на непријатељске колоне треба тежити да се оне, по могућности, у рејону заседе блокирају и да им се не дозволи извлачење. То се постиже рушењем и запречавањем, користећи експлозивна пуњења са електричним паљењем и друге врсте минско-експлозивних средстава запречавања.

Ваља водити рачуна и о томе да јединице које се налазе у заседи могу запасти у врло тешку ситуацију уколико непријатељ успе да заседу открије, због чега је потребно благовремено предузети све мере обезбеђења, а у извесним случајевима оставити јаче снаге у резерви.

Иако је напад основни вид дејства јединица у непријатељевој позадини, није искључена могућност и потреба да оне у извесним борбеним ситуацијама примене и одбрану, начелно привременог карактера и са ограниченим циљем. То би било, на пример, кад је у питању:

— одбрана појединих доминантних тачака важних за извршење припремљеног напада;

— одбрана територије на којој се налазе базе, болнице, збегови народа;

— одбрана услед неповољних услова за напад (одбрана по дану, да би се сачекала ноћ, а затим прешло у напад или повлачење);

— одбрана заузетих објеката (мостова, важних висова, теснаца, мостобрана итд.) до доласка јединица с фронта.

Одбрана у непријатељевој позадини мора бити еластична уз смело извођење маневра, јер је то један од битних услова за успех и онемогућавање непријатеља да ефикасно употреби ратну технику и наметне своју вољу. Ако се већ мора организовати одбрана неког објекта, онда је ваља прилагодити атомским условима. Искоришћава се, такођер, свака могућност за извлачење снага испод удара надмоћнијег непријатеља, убацивање јединица у његов бок и позадину (како за време напада тако и пре — док је још у покрету), за изненадне нападе, наносење губитака и преузимања иницијативе.

У таквим условима успех одбране много зависи и од непрекидне активности браниоца. Она треба да дође до изражаја још пре него што непријатељ отпочне да изводи планирана дејства и да се развија и нараста за све време борбе. При том су нарочито важни маневар и енергични противнапади макар и мањим деловима. Пасивно чекати на положају, нарочито кад је непријатељ надмоћнији у живој сили и савременом наоружању, значи унапред претрпети пораз.

Кад није везана за неки објект или простор одбрана треба да има изразито маневарски карактер, а линије се не одређују унапред нити се поседају. Ако се, пак, штити извесна територија или заузети објект положаји се унапред бирају и утврђују. Па и тада се бране

мањим снагама, а осталима се изводи маневар-обухват, обилазак, удар на бокове и у позадину. То је остварљиво пошто се и одбрана, као и напад, у непријатељевој позадини обично изводи без наслона на крила и бокове (изузев окружења), те постоје широке могућности за примену маневра. С обзиром на непријатељево надмоћност у савременом наоружању, противнапади ће се начелно изводити ноћу и на таквом земљишту где његова техника не може доћи до пуног изражаја. Добро припремљен и енергично изведен ноћни противнапад може довести до сламања непријатељевог напада и одузимања иницијативе, што потврђује и обиље примера из народноослободилачког рата.

Иако се јединице које дејствују у непријатељевој позадини налазе, у ширем смислу речи, у оперативном окружењу, оне морају по сваку цену избегавати борбу у тактичком окружењу. На то, првенствено, утичу ова два разлога:

— што јединица која би водила борбу у тактичком окружењу, а нарочито на узаном простору, постаје у савременим условима рентабилан циљ атомског оружја;

— што савремена ратна техника, а нарочито авијација, оклопне снаге и хеликоптерске јединице, омогућују непријатељу да брзим и непрекидним дејством разбије на делове и уништи јединицу у окружењу.

С обзиром да ће јединице у непријатељевој позадини својим активним дејствима задавати ударце непријатељу, то ће он предузимати мере у циљу њиховог окружења и уништења. Најчешће он ће дејствовати концентрично, у комбинацији са хеликоптерским десантима и убацивањем специјалних јединица. Зато јединице које дејствују у непријатељевој позадини морају увек предузимати потребне мере борбеног обезбеђења са свих праваца и широко развијати мрежу обавештавања о покретима и намерама непријатеља.

Уколико ипак дође до тактичког окружења потребно је:

— одмах предузети мере да се пробој из окружења изврши пре него што непријатељ потпуно стегне обруч;

— активним дејством задржавати наступање непријатеља и онемогућити му даље стезање обруча;

— по сваку цену задржати важне земљишне објекте који служе као ослонац одбрани;

— јединице распоредити тако да не представљају рентабилне циљеве атомског оружја, односно да је непријатељу отежана његова примена; резерва се распоређује прикривено и најближе правцима евентуалне употребе; уколико је утрошена, обавезно се ствара нова извлачењем снага са неугрожених праваца;

— у току борбе непрекидно прикупљати податке о непријатељу, а нарочито о распореду његових снага на појединим правцима (оклопних, артиљерије, резерви, атомских средстава итд.) и из тога извући закључак где су најслабија места у његовом борбеном распореду.

Важно имати у виду да ће непријатељ настојати да по сваку цену спречи пробој и да ће зато будно пратити сваки покрет јединица које су у окружењу. Ово изискује да се припреме и сам пробој изврше у

потпуној тајности, ноћу, јер се само тако може непријатељ изненадити и акција успешно извршити.

Тешки услови у окружењу могу се ублажити високом борбеном вредношћу трупа, вештом применом маневра, изненађењима, лукавствима и завођењем штедње утрошка материјално-техничких средстава. Наш НОР очито то потврђује. Ево једног примера: група наших јединица била је у пролеће 1942. год. на Петровој гори окружена од око 3.000. усташа, на просторији величине 4 — 6 км² коју је непријатељ могао прострељивати митраљеском ватром. Пробој, извршен 14. маја на два места, потпуно је успео захваљујући борбеној вредности трупа, високој морално-политичкој свести и томе што је био добро организован и изведен. (Војни историјски гласник бр. 4. од 1950.)

Говорећи о дејствима у непријатељевој позадини ваља поменути и диверзантске акције. Наиме у непријатељевој позадини постоји низ објеката мањег или већег значаја, брањених и небрањених, који су за њега често од огромне важности. За уништавање таквих објеката могу се формирати специјалне, мале диверзантске групе, посебно опремљене и обучене. Оне се неопажено привлаче објекту и руше га или уништавају минама, експлозивом, или на неки други начин (ватром, бомбама), а затим се повлаче на раније утврђено зборно место, односно у састав својих јединица.

Састав и јачина диверзантских група врло су различити што првенствено зависи од објекта који треба уништити, и могу да буду од неколико бораца па до вода и чете. При томе се води рачуна да група буде толико јака да може успешно извршити задатак, а да не буде гломазна. Ако је неки објект јаче брањен или постоји могућност да се непријатељ брзо појави, одређују се и одговарајуће снаге за заштиту.

Диверзантске групе начелно дејствују ноћу и у неповољним атмосферским приликама (по олуји, киши, могли итд.), а објекти њихових напада могу бити: железничке станице, пруге и објекти на њима (возови, мостови, тунели, теснаци итд.), штабови, центри везе, комуникације и објекти на њима, рудници, електричне централе, лучка постројења, атомско оружје и лансирна средства, складишта и магацини погонског горива и муниције. Осим тога, циљеви и диверзантских група могу бити непријатељеви официри, агенти, домаћи издајници, снабдевачке колоне итд.

Успех диверзантских акција зависи, пре свега, од предузетих мера и извршених припрема које се огледају у извиђању објекта — место, положај и могућност за прикривени долазак, мере и начин обезбеђења непријатеља, његова будност итд., у одређивању сопствених снага, средстава и начина извршења диверзације, мера обезбеђења и начина повлачења на унапред одређено зборно место.

ОДНОС СТАТИЧНОСТИ И ДИНАМИЧНОСТИ У ОДБРАНИ

Термин покретна (маневарска, активна, задржавајућа) одбрана већ је усвојен у војним правилима, приручницима, упутствима, инструкцијама и часописима већине армија. Извођењем одбрамбених дејстава на такав начин настојало се супротставити се оружју све веће разорне моћи, најпре класичном, а затим нуклеарном. Пошто се врло брзо схватило да непробојних положаја (линија) више нема, истакнуто је начело да је нецелисходно жртвовати снаге за одбрану једне линије (положаја), кад те исте снаге могу бранити више узастопних положаја и да не буду потпуно жртвоване. Али, и поред тога још увек се задржао и термин статична (позицијска, одсудна, упорна) одбрана, као и одбрана утврђених рејона и положаја.

Поставља се питање где је граница између ова два појма (статичности и динамичности) у одбрани с обзиром на циљ који се жели постићи?

Већина војних теоретичара и писаца тврди (што је начелно тачно) да се циљ рата може постићи само нападом, а да је одбрана тек „краткотрајна пауза” између појединих фаза напада или „привремени вид борбених дејстава” и сл. Према томе, они одбрани дају сасвим споредну или готово никакву улогу у постизању циља рата. Све је код њих срачунато на напад, а у новије време и на масовне ударе ракетним оружјем. Одмах се може запазити да та теорија припада концепцији великих сила које намеравају да воде искључиво нападачке — агресивне ратове. Јер, одбрамбеним дејствима, макар и активним, оне заиста не могу постићи свој циљ рата — освајање туђе територије и поробљавање других народа.

Међутим, постоје и друга гледања на одбрану, као што су да се она „примењује кад напад није баш никако могућан” (прекид снабдевања, неповољан однос снага и др.), или кад он „из било којих разлога није целисходан”. Ово последње нарочито даје могућност да се одбрана чешће примењује. Но, и поред тога може се рећи да и ова гледања припадају онима који највише мисле на нападачки рат па, разуме се, и на напад као вид борбеног дејства. И они одбрану као вид борбеног дејства знатно запостављају. А како стоји ствар код оних држава и армија које не мисле никада водити освајачке и поробљивачке, већ само одбрамбене, ослободилачке (праведне) ратове?

Разуме се да и у оквиру одбрамбеног рата могу и треба да се изводе и нападна дејства. Штавише, напад и офанзивна дејства у одбрани и у овом случају треба да буду основни видови дејства, али однос напада и одбране у вези са циљем рата ипак је друкчији него у случају освајачког (нападачког) рата. Код одбрамбеног рата циљ није да се освоји територија и покори народ друге зараћене стране, већ да се непријатељу, агресору, освајачу нанесу губици, да се присили на повлачење са окупираних подручја и, евентуално, да пристане на накнаду штете проузроковане на освојеном и осталом подручју нападнуге државе. Управо стога се добар део тог циља може остварити и активним одбрамбеним дејствима што, наравно, није могућно у случају нападачког рата.

Ову разлику потребно је истаћи због тога што су се у прошлости неке армије припремале у основи за одбрамбени рат, али одбрана као вид дејства није била запажена ни разрађена у њиховој војној литератури. Сматрало се да је „напад најбоља одбрана”. Истина, овај принцип је тешко оспоравати, али он ипак има и своје негативне стране. С једне стране, може доћи до злоупотребе и претварања одбрамбеног рата у освајачки, а са друге до парадокса да се припрема одбрамбени рат, а познаје само један вид дејства — напад. Ово је доводило до великих забуна и несналажљивости у начину вођења борбених дејстава (одбрамбених) нарочито у првој фази II светског рата. Зато се мора признати разлика, како по циљу тако и по формама, између одбране коју примењују освајачке армије и оне која се примењује у одбрамбеном рату. Исто тако, никако се активна дејства у одбрани не смеју потпуно идентификовати са нападом, јер опет долази до већ поменутог парадокса — припрема се напад, а изводи одбрана. И најактивнија одбрана разликује се по својим детаљима и финесама од напада. Такође се уочавају битне (квалитативне) разлике између одбране као вида дејства у оквиру одбрамбеног и освајачког рата. У оквиру одбрамбеног рата она заузима више места и простора, њене форме су много разноврсније и богатије, а циљеви већи и значајнији.

Али, потребно је одмах напоменути да одбрамбена дејства и у овом случају (одбрамбени рат) не треба схватити као пасивну (статичну) одбрану. Она могу имати карактер одбрамбених дејстава у стратегијским размерама (одбрамбени рат), а у исто време на подручју оператике и тактике да буду комбинација одбране и напада, тј. одбрамбених и офанзивних дејстава. Врло често ће офанзивна дејства узимати и стратегијске размере. Томе, заиста, увек и треба тежити. Који ће од ових видова заузимати више места (напад или одбрана) зависиће од конкретних услова на појединим правцима и одсецима фронта. У ствари, могло би се рећи да у оваквим условима чисте одбране и нема и не би смело бити, тј. да свака одбрана мора у толикој мери бити активна, да је тешко одредити границу између ње и напада код тактичких и оперативних јединица.

Јер, циљ одбране, као вида дејства у оквиру одбрамбеног — праведног рата, не сме бити само добијање у времену или „привремена

пауза” до доласка нових снага. Он мора бити много шири и обухватнији. Поред добитка у времену, циљ такве одбране је да се агресор — нападач што више исцрпи, да му се нанесу што већи губици и да се присили да на већем делу фронта као и у читавој позадини (заузетој територији иза тог фронта) пређе у одбрану, а затим да се масовним ударцима уништавају његове развучене и делимично међусобно изоловане снаге.

Поставља се питање да ли је овакав циљ реалан и могућан и против нападача који је технички и бројно супериорнији и поседује нуклеарно оружје. Искуство нашег НОР-а, као и ослободилачки ратови других народа, говоре о томе да је овакве циљеве могућно поставити у борби против боље опремљеног и бројно јачег агресора — нападача због тога што је његова надмоћност у односу на безбројне различите ситуације и услове у току рата јако релативна. Однос нападачеве супериорности и браниочевих могућности зависи од низа услова и фактора (који се наизменично мењају у току рата), а нарочито од карактера земљишта (ратишта), организацијске структуре, армије, тактике и стратегије, врсте и карактера наоружања и опреме материјалних прилика итд. Узмимо овај пример: једна моторизована (или оклопна гренадирска или тенковска) нападачева дивизија има ватрену моћ 80 тона челика у минути, а браниочева само 40 тона. У одређеним условима земљишта ватрена моћ ове од 40 тона може бити ефикаснија од оне прве, уколико примени најпогодније тактичке поступке, постигне изненађење, има бољи морал, а покретљивија је и није толико везана за комуникације и уже зоне земљишта око њих, тј. уколико се искористе сви услови и могућности за што потпуније ангажовање и ефикасност снага и наоружања. Тако је још у II светском рату било случајева (на пример, напад савезника на немачке положаје код Касина у Италији) да су далеко супериорније снаге нападача биле заустављене од слабијих снага браниоца и месецима задржане на истим положајима и да су истовремено претрпеле тешке губитке. Сви покушји савезничких снага код Касина да се пробију силом, користећи своју бројну и техничку надмоћност, остали су без успеха. Тек организацијом једног броја јединица за ратовање у тим земљишним условима постигнут је успех. Исто тако, зар у II светском рату није било безброј случајева и ситуација да су надмоћне снаге нападача остале без авиоподршке (због неповољних метеоролошких услова) на коју се рачунало и тако дошле у тежи положај у односу на супротну страну чије су се предности заснивале на другим факторима, који су у таквим случајевима још више долазили до изражаја и били јачи од чисте бројне и техничке надмоћности?

Поред тога, бројна надмоћност је релативан појам и због других разлога у односу на конкретну ситуацију. Агресор може у целини бити далеко бројно надмоћнији, а у конкретним случајевима чак и инфериорнији. Ово због тога што мора да у окупираној зони оставља многобројне гарнизоне и да непрекидно обезбеђује своје комуникације, што ће апсорбовати често и преко 50% његових ефектива. Осим тога,

због угрожавања своје позадине од стране партизанских и других јединица, нападач ће бити присиљен да повремено скида снаге с фронта и шаље их као појачање у позадину, што ће, опет, браниоцу пружити повољну прилику за активност.

Ни нуклеарно оружје нападача — агресора не може спречити браниочеву активност ако он примењује одговарајуће и реалне начине (форме) борбених дејстава. Дапаче, већа његова активност доводи до јачег непосредног контакта, што још више отежава и онемогућује употребу нуклеарног оружја. С друге стране, таква одбрана због честих и наглих промена не дозвољава да се открије стварни распоред и јачина браниоца, што такође отежава употребу и смањује ефекат нуклеарног оружја.

Дакле, видимо да и инфериорнији бранилац има безброј прилика да води активну одбрану и против технички и бројно надмоћнијег нападача. Нападач не може увек да се креће у идеално компактном борбеном распореду (поретку). Њега ће услови земљишта, различити степен упорности одбране, као и разне случајности на појединим правцима натерати да негде истакне поједине делове својих снага које ће често остати и без ватрене (а можда и тактичке) везе са осталим снагама. То ће, такођер, представљати добру прилику за активност браниоца.

Из свега изнетог произилази да бранилац мора бити унапред припремљен да све те безбројне и за дотичног (конкретног) нападача неповољне ситуације искористи да би преузео иницијативу, присилио га на одбрану, на делимично повлачење и, што је још најважније, да му нанесе што веће губитке.

Оваква динамична, покретна, активна одбрана знатно се разликује од одсудне, позицијске. Док је суштина и циљ одсудне одбране да се по сваку цену задржи поседнуто земљиште, суштина покретне, активне, може се рећи, баш је у томе да се брани непосредну или делимично поседнуто земљиште. Тако се тежиште ове одбране не испољава само груписањем снага (поседањем положаја), већ више предвиђеним планом дејства. Код такве одбране у неповољним условима одређено се земљиште (простор) препушта, да би се опет у повољним условима повратило. Значи, она се неког одређеног земљишта не одриче потпуно, већ само привремено.

Нарочито ефикасне и познате методе активне одбране су каналисање дејства нападача. Оно се постиже различитим средствима као: почетним распоредом, запречавањем, различитим степенима упорности, избором одговарајућег земљишта за почетни распоред, маневром ватре итд.

Активна одбрана није, дакле, никада круто везана за земљиште — територију. Типични примери за то могу се наћи у одбрани наших јединица у току НОР-а, а посебно су интересантна и поучна дејства наших јединица за време IV и V непријатељске офанзиве, јер су тада биле остварене највеће концентрације снага на ужим подручјима с обе стране и јер је бројна и техничка надмоћност непријатеља

била изразита. Но, и поред тога активност наших јединица не само што није била спречена, већ није престајала ни једног дана. Безбројни мањи противнапади, са противофанзивом, противударима и противнападима главне оперативне групе (посебно код Г. Вакуфа 3. и 4. III 1943. године, као и противнападом IV корпуса код Борићевца и Залушевице, V корпуса код с. Еминоваца, Бенаковца и Пауновца и многи други) убедљиво говоре о тој активности. Чак и на основу детаљног проучавања историјске грађе (ратних докумената обеју страна) из периода IV непријатељске офанзиве тешко се може закључити ко је у ствари био у офанзиви, ми или непријатељ. Сваки објективан историчар дао би предност НОВЈ. Исто тако се из тих докумената може видети да се наша слободна територија (после непријатељске офанзиве) повећала а не смањила, да су сви привремено напуштени положаји и објекти били поново враћени. Принцип одбране био је да се по губитку једне територије осваја нова, још већа, а затим у повољним условима поврати и она изгубљена. На тај начин никад се није дозволило непријатељу да за дуже време намеће своју иницијативу. С друге стране, таква одбрана увек је нападачу доносила изненађења. Кад би он очекивао очајнички — статичан отпор, баш тада би доживљавао изненадне и смеле активне маневре и снажан офанзиван дух који га је збуњивао и доводио у забуну по многим питањима, па и у односу на јачину снага.

Овде се опет намеће већ постављено питање какав однос између динамичности и статичности треба да буде код активне одбране? Може ли се и до које мере статичност запоставити? Што одређује тај однос?

Постоји оправдано мишљење да се и код најактивније одбране елементи статичности не смеју никада потпуно запоставити, јер су они материјална база активности. Однос између статичности и динамичности мери се односом снага које се бране, углавном, у месту, и оних које активно дејствују. Тај однос се мења од случаја до случаја. Понекад ће бити целисходније и правилније да се већи део снага брани у месту, а мањи активно дејствује и обратно. Исто тако конкретне ситуације захтеваће различит састав једних и других делова. Тако ће у једном случају бити начелно правилније да се у месту бране оклопне јединице (на планинском и брдском пошумљеном земљишту), а пешадијске да активно дејствују у бокове и позадину нападача. Тај однос је много теже поставити и погодити на равном и маневарском земљишту јер ту поред покретљивости јаче долазе до изражаја и остали фактори, као састав нападачевих снага, превласт у ваздуху, годишње доба, метеоролошки услови и сл. У таквим случајевима најбоље

је обезбедити мешовит састав једних и других делова, а предност дати оном ешелону који реално обећава веће резултате. То ће у једном случају бити онај који је намењен за активна дејства, а у другом опет онај који дејствује у месту, разуме се, са низа узастопних и групно поседнутих положаја, јер дејства у месту у буквалном смислу нема. Ако нападач има апсолутну превласт у ваздуху и повољне метео-услове, онда је ипак боља ова друга варијанта. Јер, промашио би се циљ ако би се предност дала ешелону за активна дејства, а он може бити ефикасно и сигурно спречен у извршавању задатка. Начелно, активна дејства на маневарском земљишту увек је боље поверити оклопним и другим покретљивијим јединицама.

Под активношћу одбране не подразумева се само покрет трупа по бојишту (унапред, на бокове, уназад), иако је то основа активности. У активност, на пример, спада и маневар ватром свих врста оружја, као и активно и покретно запречавање. Ова чињеница даје сталну превагу активности, динамичности над статичности. На тај се начин долази и до закључка да савремена одбрана начелно увек има више елемената динамичности него статичности, тј. да је однос по правилу увек у корист активности, али да су могућни и обрнути изузеци.

Потпуковник ВИКТОР ПЕРОЛО

АНАЛИЗА ЦИЉЕВА ПРИ УПОТРЕБИ АТОМСКОГ ОРУЖЈА У ТАКТИЧКЕ СВРХЕ

По низу питања о употреби атомског оружја у евентуалном будућем рату постоје јединствени, па чак и потпуно идентични ставови и концепције, на пример, у погледу средстава за лансирање атомских пројектила, масовности њихове употребе, изненадности дејства, експлоатације успеха итд. Међутим, по неким питањима рада команди и штабова у чијој је надлежности борбена примена овог оружја гледишта су врло различита и неуједначена, тако да ни до данас не постоји неко целовито, јединствено и општеважеће мишљење о планирању употребе атомског оружја. Ради тога рад команди и штабова, кад се борбена дејства изводе уз примену властитих атомских борбених средстава, представља важно и занимљиво питање у оквиру планирања операције.

Опитне експлозије атомских бомби на разним полигонима после другог светског рата дале су доста података о могућностима и ефектима дејства ових оружја, чију тачност не треба подцењивати, јер су опити вршени под таквим околностима које су полигоне до максимума приближиле изгледу правог бојишта. Наравно, на полигону није било људи, али су зато коришћене животиње и други живи организми у групама и појединачно, у заклонима и ван њих, у близини НТ (нулте тачке) и на одређеним удаљењима од ње итд. На тај начин испитана су својства и особине атомског оружја, а из њих су касније произашле, у духу ратне доктрине појединих армија, и основне форме употребе атомских борбених средстава у евентуалном будућем рату.

С обзиром на то да све армије које га поседују сматрају атомско оружје главним и основним средством за дејство, као и одлучујућим фактором за постизање успеха, разумљиво је што и захтевају појачану одговорност команданта и одлично познавање могућности употребе тог оружја.

Атомским оружјем располаже командант да би по потреби утицао на развој операције и олакшао извршење добијеног задатка. Стога је дужан да у пуној мери поклони пажњу употреби тог оружја, да користи сва преимућства која му оно правилном употребом може пружити, као и да буде спреман да избегне или бар смањи резултате дејства непријатељевог атомског оружја.

Од необичне је важности да се при дејству уз атомску подршку процесом планирања обезбеди усклађено коришћење атомског оружја у оквиру јединствене операције. При томе маневар јединицама може се потпуно ослонити на атомску подршку или бити само делимично подржан ватром атомског наоружања уз комбинацију класичне ватрене подршке. Дакле, командант мора дати одлучујућу реч у заједничкој процени расположивих атомских и класичних ватрених средстава и њиховом усклађивању за извршење добијених задатака. Другим речима, командант даје тактичку замисао која садржи и неопходне податке за целисходну употребу овог оружја.

Да би могао правилно утицати на примену сопствених атомских средстава, командант мора и поред стручних органа којима располаже познавати не само тактичку употребу атомског оружја већ и величину и врсте учинака које проузрокује атомска експлозија, методе рада органа штаба на планирању употребе атомског оружја, као и методе и технику рада на анализи циљева — централном питању употребе атомског оружја.

Дејством атомског оружја могу се моментано онеспособити знатне непријатељеве снаге и створити празнина у његовом одбрамбеном систему. Брз продор и експлоатација успеха стварају могућност окружења и уништења противника. Исто тако резултати дејства атомског оружја могу брзо променити неповољан почетни однос снага и створити услове за прелаз у напад. Али, да би се од атомског оружја могли захтевати овакви резултати, неопходан је правилан избор циљева, ефикасно дејство по њима и целисходна употреба сопствених јединица и њихових ватрених средстава. У свему томе одлучујућу реч има командант, због чега и одговорност за употребу атомског оружја пада на њега.

Командант даје почетне и основне ставове за рад потчињених органа на планирању употребе атомског оружја.

По добијању задатка од претпостављене команде и пошто је проценио ситуацију и оформио основну замисао, командант упознаје штаб са задатком, планом маневра и идејом употребе атомског оружја. Начин на који ће своју замисао изложити може бити врло разнолик и зависи првенствено од расположивог времена, података о непријатељу, броја и јачине атомског оружја, величине јединице којом командује и искуства органа који раде на планирању употребе атомског оружја.

Пошто се право на употребу атомског оружја у неким армијама спушта и до дивизије, то и упутства команданта о употреби атомског оружја нису по обиму и прецизности иста — док ће командант дивизије редовно бити конкретнији и одређенији, команданти виших јединица могу се ограничити на минимална, општа упутства.

У сваком случају командант при оријентисању свога штаба, било у прецизнијем или начелнијем обиму, обавезно даје податке који су његовим органима неопходни за планирање употребе атомског оружја. Минимум тих података обухвата захтев о врсти и вели-

чини оштећења појединих циљева и проценат којим жели да обезбеди сигурност својих јединица. Међутим, пожељно је и препоручљиво да изнесе податке који обухватају следеће:

- како атомско оружје употребити с обзиром на основну замисао за предстојећу операцију;
- који се ефекти дејства, односно, штете и губици морају постићи по појединим циљевима;
- који се ефекти дејства атомског оружја морају избећи по земљишним зонама и објектима;
- време и начин употребе јединица предвиђених за експлоатацију дејства атомског оружја;
- обезбеђење сопствених трупа од дејства атомске експлозије, као и мере које треба предузети за безбедност атомских оружја и средстава за лансирање;
- количину атомског оружја коју треба оставити у резерви (уколико се располаже довољним бројем).

Наведене податке командант може дати начелно, у виду постављања најопштијих захтева, или детаљније, у виду бројчаних података. Како ће командант изнети те податке зависи од нивоа, искуства и увежбаности штаба. Начелно изношење података је у виду кратких, описних захтева са прецизним назначењем да ли циљ треба уништити или неутралисати. Бројчани подаци се износе у процентима губитака људства и оштећења који се непријатељу желе нанети атомским дејством, у проценту сигурности сопствених јединица који се жели обезбедити при атомској експлозији итд. Углавном, давање начелних података примењује се редовно код виших, а нумеричких код нижих штабова.

Командантово упутство о употреби атомског оружја разрађују органи штаба како би могли у својим рефератима да предложе детаље о његовој употреби. Основни терет планирања пада на органе штаба за тактичку и техничку употребу атомског оружја¹⁾. Њихов рад углавном се одвија у штабу коме припадају, али се могу делом упутити и у штаб јединице која се подржава атомским оружјем. У сваком случају, са резултатом њиховог рада морају бити упознате ниже јединице пред чијим се фронтом планира дејство атомског оружја.

Да би се атомско оружје правилно употребило неопходно је да се располаже довољним и тачним подацима о непријатељевим снагама и његовим намерама, да се изврши избор и анализа свих циљева који долазе у обзир за атомско бомбардовање, као и да има довољно времена како за доношење одлуке, тако и за прорачун потребних елемената и, уопште, употребу атомског оружја.

Успех напада атомским оружјем зависи, пре свега, од тачности података извиђања и њиховог благовременог достављања. Ова тачност

¹⁾ Назив ових органа дат је произвољно на бази послова који треба да се обаве. У стварности то могу бити оперативни, артиљеријски, АБХ или неки други органи.

може бити врло различита, почевши од потпуно тачних до сасвим сумњивих и нетачних података. Због тога се сви подаци о непријатељским циљевима морају непрекидно проверавати. Ово је сасвим разумљиво ако се има у виду да за дејство атомског оружја треба познавати и такве карактеристике циља као што су његов облик, величина, врста материјала, заклоњеност и сл., а који су у већини случајева као елементи циља врло варијабилни. Поред тога, непријатељ ће покушати на све могуће начине да прикрије и маскира све циљеве који би евентуално могли доћи у обзир за дејство атомским оружјем. Зато је проналажење циљева најтежи задатак који захтева непрекидно и стално ангажовање најсавременијих средстава извиђања. Да би се рад на изналажењу циљева што успешније одвијао неопходно је да органи извиђања, поред осталог, добро познају противникову тактику, борбени распоред и карактеристике земљишта које он поседа.

Да би подаци о циљевима за атомско дејство благовремено стигли од извиђачких до органа штаба, а имајући у виду несталност тих циљева (брзе деконцентрације), мора се избећи уобичајени начин и поступак обавештавања и успоставити директна, бржа и сигурна веза између штаба и извиђачких јединица (органа). Ово се постиже, првенствено, применом савременијих средстава везе и избегавањем разних трансмисија у преношењу података, односно успостављањем непосредне везе између извиђачких органа и штаба.

За избор циљева од необичне је важности да се брзо уоче и процене, ради чега штаб проучава ситуацију код непријатеља у погледу избора циља за атомско дејство још пре него што је примио ма какво упутство од команданта. То проучавање редовно обухвата знатно већу зону него што је зона евентуалних операција, испред фронта јединице. Проучавају се и зоне испред суседних јединица, као и већа оперативна дубина у којој се налазе непријатељске јединице које у погодном моменту могу утицати на извршење добијеног задатка.

Да би избор циљева био што потпунији и целисходнији при- мају се и сугестије од потчињених јединица.

Стално и непрекидно проучавање циљева има велик значај за рад штаба и то како за благовремено откривање (изненадних) привремених циљева, тако и за добијање основних података о њима без којих није могуће употребити атомска борбена средства.

Сви циљеви проучавају се ради давања команданту потребних података у погледу њихове важности за дејство атомским оружјем, као и резултата који се постижу њиховим уништењем.

Пошто су проучавање и избор циљева завршени, а командант дао неопходна упутства и захтеве, орган штаба за тактичку употребу атомског оружја проучава и конкретизује предлог за начин примене атомске ватре која ће обезбедити извршење основне командантове замисли: Како је органу штаба за тактичку употребу атомског оружја потребан и низ техничких података о могућностима и ефектима дејства расположивих атомских борбених средстава, то ће он конкретно

(бројчано) формулисати захтеве команданта и пренети их органу штаба који ради на техничкој употреби атомског оружја (аналитичару).

Даљи рад на употреби атомског оружја одвија се у непрекидној и тесној сарадњи свих органа штаба на што детаљнијем проучавању неопходних елемената који се морају сагледати ради правилне употребе атомског оружја. При томе, рад на тактичкој и техничкој анализи циљева јесте основни и најважнији задатак органа штаба који планирају употребу атомских борбених средстава.

Кад је аналитичар прорачунао потребне податке о појединим циљевима предаје их органу штаба за тактичку употребу атомског оружја који проучава основну замисао команданта, а у оквиру ње нарочито предвиђене маневре, имајући у виду могућности које може пружити употреба атомског оружја. Своје закључке излаже команданту како би овај могао донети правилну одлуку о употреби атомских борбених средстава у оквиру јединственог плана операције.

Може се догодити да орган штаба за тактичку употребу атомског оружја, на основу података које је добио од аналитичара, а који су резултат анализе циљева, дође до закључка да се захтеви које је поставио командант могу остварити, али само под извесним измењеним условима. У таквим случајевима орган штаба је дужан да команданту изнесе и предлоге на који би се начин могла употребити атомска борбена средства ако би се захтеви у извесном степену изменили. Уколико би се командант одлучио да циљу предвиђеном за атомско бомбардовање нанесе процентуално друкчије оштећење него што је то у ранијем захтеву тражио, или да смањи безбедност сопствених јединица, или да прихвати већи процент опасности од радиоактивних падавина, или да се оштети (уништи) неки објект у близини циља који је ранијим захтевом хтео да сачува итд., он ће прихватити предлог свог органа у целини или делимично. У оба случаја мора се извршити поновна анализа циљева по новим захтевима команданта.

Уопште, потребно је имати у виду да се рад штаба на употреби атомског оружја, а нарочито на анализи циљева, ако се има довољно времена, мора допуњавати.

Најзад командант доноси дефинитивну одлуку којом обухвата и начин употребе атомског оружја. Разумљиво је да при доношењу одлуке он не сме да мења упутства добијена од више команде за употребу атомског оружја и у потпуности је одговоран за сигурност својих јединица од дејства сопствених атомских борбених средстава.

На основу командантове одлуке израђују се план и наређење за употребу атомског оружја из којих се мора јасно видети како ће бити искоришћена атомска борбена средства у склопу и надопуни са артиљеријском ватром и подршком ваздухопловства.

План и наређење за употребу атомског оружја начелно би требало радити у више варијанти како би се, у случају да атомско оружје не експлодира или пак експлодира у условима другачијим од оних који су предвиђени планом, унапред одредио поступак јединица и у таквим случајевима.

Изнет организацијски процес рада команданта и његовог штаба при употреби атомског оружја само је један од могућих метода рада при планирању употребе атомског оружја.

Централно питање у процесу планирања употребе атомског оружја јесте анализа циљева, односно анализа властитих и непријатељских могућности у погледу те употребе. Под анализом циља подразумева се процес проучавања циља који захтева решавање многих тактичких и техничких проблема. Она је много сложенија него што то изгледа на први поглед, а у сваком случају не може се и не сме свести на једноставну употребу разних графикана и таблица.

Сврха анализе циљева је да омогући команданту правилну и целисходну употребу атомског оружја уз максимално искоришћавање његовог дејства. Циљеве анализира део штаба одговоран за употребу атомског оружја на основу упутстава и неопходних података добијених од команданта.

Анализа циљева може бити врло различите дужине почев од свега неколико минута па до временски веома дугог трајања, што зависи од конкретних околности и тактичке ситуације (појава нових циљева, анализа постигнутих резултата, расположиви пројектили итд). У случају потребе врши се такозвана брза анализа циљева код које се најупрошћенијим системом добијају само најнеопходнији подаци. Тачност овакве анализе је минимална, те је неопходно да се накнадно ти исти циљеви детаљније анализирају.

Квалитет анализе зависи на првом месту од увежбаности, искуства и знања органа штаба, као и од расположивог времена и тачности прикупљених података о циљу. Ту долази у обзир:

— анализа циљева на земљишту поседнутом од стране непријатеља који долазе у обзир за уништење или неутралисање при употреби сопственог атомског оружја; ови се циљеви двапут анализирају — први пут пре употребе атомског оружја, а други пут после испољених ефеката атомске експлозије;

— анализа сопствених циљева који би могли доћи у обзир за уништење или неутралисање од стране непријатељевог атомског оружја. И ова се анализа врши двапут — први пут пре него што је непријатељ употребио атомско оружје, а други пут после испољених ефеката те употребе.

У сваком од наведених случајева анализа циљева се врши у нешто измењеном облику, али због њене опширности у овом чланку ће се изнети само анализа циљева код непријатеља, при сопственој употреби атомског оружја и то пре експлозије.

Тактичко-техничка анализа циљева је јединствен и међусобно повезан и зависан процес. Но, и поред тога, обимност послова као и различите методе захтевају поделу рада.

Тактичка анализа циљева не може се у потпуности ни временски издвојити од техничке те је могућно да у извесним случајевима прва претходи другој, али је исто тако могућно и обратно. При томе низ радњи у тактичкој и техничкој анализи може се и пара-

лелно извршавати. Све то зависи од праксе и искуства органа штаба, као и од тактичке ситуације и услова под којима они раде.

Тесна повезаност тактичке и техничке анализе циљева може се јасно сагледати и по томе што се један те исти елеменат проучава и са тактичког и са техничког аспекта. Узмимо, на пример, анализу елемента „сигурност сопствених јединица”. Тактичком анализом овог елемента треба да се одреди степен безбедности властитих јединица при атомској експлозији. Техничка анализа, пак, треба да покаже под каквим се конкретним условима атомске експлозије тражена безбедност може остварити.

Основна разлика између тактичке и техничке анализе циљева је у методу рада. Тактичка анализа је мисаони процес за који не постоје никаква одређена форма ни шаблон. Штавише, ни основни елементи који се анализирају нису устаљени, па ни у свим случајевима не морају бити исти. Ради тога при тактичкој анализи циљева ваља претходно одредити основне елементе који ће се анализирати, па тек онда приступити упоређивању њиховог међусобног односа и утицаја.

Код техничке анализе циља поступак је знатно другачији. Она се изводи приближно одређеним и устаљеним поступком и врши се са већом или мањом математичком тачношћу с обзиром на метод који се примењује. Резултат тога биће бројчани подаци о могућностима дејства атомског оружја на одређени циљ и његову непосредну околинџу.

Према томе рад на тактичкој анализи циља захтева један метод рада и одређену обуку и квалитет људи, а на техничкој други метод рада и другачију обуку и квалитет људи.

Сврха тактичке анализе је да из мноштва најразноврснијих циљева којим се карактерише савремено бојиште одабере оне који би евентуално дошли у обзир за дејство атомским оружјем. Циљеви, пак, који су елиминисани приликом ове анализе, узимају се у обзир за дејство класичним оружјем: авијацијом, артиљеријом и ракетама.

Основни елементи који се анализирају могу бити многобројни и, као што је речено, одређују се конкретно пре сваке анализе. Наводимо само оне који се редовно узимају у обзир:

- степен веродостојности података о циљевима;
- резултати тактичког значаја који се постижу уништењем или неутралисањем сваког појединачног циља или групе циљева на које се једновремено дејствује;
- реалне могућности снага којима се располаже за експлоатацију учинака атомске експлозије;
- најпогодније време по данима и фазама операције за атомска дејства на поједине циљеве;
- величина резерве у атомским средствима;
- мере које треба предузети за отварање ватре на покретне или изненичане циљеве;
- могућности дејства класичним наоружањем;

— сигурност сопствених јединица, величина губитака непријатеља и смањење његове борбене способности, неупотребљиви земљишни рејони итд.

Неки од ових основних елемената узимају се за општу, а неки за појединачну тактичку анализу циљева.

Општа анализа је проучавање циљева у њиховој целокупној међусобној повезаности на фронту и у позадини да би се утврдило шта је неопходно учинити за извршење задатка јединице. Општа анализа је у ствари почетно и грубо класифицирање циљева који долазе у обзир за бомбардовање атомским оружјем, артиљеријом, ваздухопловством и ракетама, при чему се не сме губити из вида да појединачни циљеви који се проучавају представљају саставни део јединствене целине непријатељевог борбеног поретка.

Крајњи циљ опште анализе је да се из масе постојећих издвоје они циљеви који евентуално могу доћи у обзир за дејство атомским оружјем. Издвајање се врши на основу расположивих података о непријатељу и његовом борбеном распореду, замисли и идеји маневра команданта јединице, карактеристичним подацима о циљевима и њиховој борбеној важности и сл.

Општа анализа врши се обично методом међусобног упоређивања циљева. При коришћењу тог метода циљеви се могу груписати према приближно сличној важности или се могу узимати из појединих рејона непријатељевог борбеног поретка без обзира на њихову важност и тако међусобно упоређивати.

Упоређивање циљева приближно сличне важности је бржи и једноставнији метод њиховог одабирања, али је то недовољно срећен поступак те се може догодити да поједини мање важни циљеви буду изгубљени из вида. Но, и поред тога, овај метод је препоручљив при општој анализи циљева, нарочито кад се не располаже са довољно времена.

Упоређивање циљева из истих рејона захтева више времена и компликованији рад. Пре свега, зона коју непријатељ поседује дели се на такве рејоне који неће цепати борбени поредак појединих непријатељских јединица. Другим речима, рејоне треба тако одабрати да представљају и тактичку и топографску целину. После тога се циљеви у оквиру једног рејона упоређују. Кад се на тај начин циљеви из појединих рејона издвоје, они се тада и међусобно упоређују.

По завршеном упоређивању добиће се само најважнији циљеви за евентуално дејство атомским оружјем, а даљом тактичком и техничком анализом издвојиће се они који дефинитивно долазе у обзир за атомско бомбардовање. Број одабраних циљева добијених општом анализом треба увек да је већи од броја атомских пројектила којима се располаже. Тек појединачна тактичка анализа пружа могућност да се између најзначајнијих одаберу они циљеви по којима се може најефикасније употребити атомско оружје. Циљеви елиминисани приликом опште анализе узимају се у обзир за дејство класичним оружјем.

Појединачна анализа је детаљно проучавање сваког циља понаособ на бази одређених основних елемената. Ти елементи морају бити јединствени за све циљеве, јер у противном резултати добијени појединачном анализом не би били реални, нити би се на основу њих могао одредити приоритет. Појединачна анализа је у ствари детаљно класифицирање циљева који долазе у обзир за бомбардовање атомским оружјем, артиљеријом, ваздухопловством и ракетама.

Појединачна анализа почиње одређивањем веродостојности података којима се располаже о дотичном циљу. Пошто су искоришћене све могућности за прикупљање података, а расположиво време не дозвољава неку опсежнију проверу, то се, анализирајући веродостојност извора из којих су добијени основни елементи о месту и важности циља, обележава и степен тачности. Он се обележава на различите начине, а један од њих је примена ознака „сигуран”, „вероватан”, „мало вероватан”, „сумњив”. Степен веродостојности података одлучујући је фактор за прихватање или одбацивање циља за атомско дејство. У току анализе он се може мењати уколико се добију накнадни подаци који би на то утицали.

По завршеној провери веродостојности података прелази се на анализу основних, претходно тачно утврђених елемената. Сваки се циљ посебно анализира проучавањем свих основних елемената. Добијени резултати се сумирају да би се одредио редослед важности циљева. На тај начин добија се таблица на чијем се првом месту налази најзначајнији, а даље, по редоследу, све мање важни циљеви.

Начелно, сви они циљеви који носе ознаку „мало вероватан” или „сумњив” посебно се издвајају и уколико се за њих благовремено не добију допунски подаци, не узимају се у обзир за атомско дејство, сем у изузетним случајевима.

Рад на појединачној, као и на општој анализи циљева, не може се одвијати ни по каквом шаблону, већ зависи искључиво од искуства и знања ангажованог органа, опште тактичке ситуације и расположивог времена.

Даљи рад у појединачној анализи састоји се у сређивању циљева по фазама операције и времену планирања њиховог уништења (неутралисања). За сваку фазу операције оставља се један део циљева у резерви, за случај да поједини циљеви изгубе своју важност или да дође до деконцентрације појединих делова неког одабраног циља.

Број одабраних циљева за стварно дејство атомским оружјем начелно не би требало да буде већи од $\frac{2}{3}$ расположивих атомских борбених средстава, како би се $\frac{1}{3}$ атомских пројектила оставила у резерви за оне циљеве који нису благовремено откривени или ће се накнадно формирати. Као накнадни циљеви, на првом месту, долазе у обзир непријатељеве резерве у дубини фронта или новоформиране јединице за затварање атомских бреша.

Пршетком појединачне анализе циљева, рад на тактичкој анализи је углавном окончан.

Да би се могло благовремено приступити техничкој анализи циљева, орган штаба задужен за тај рад (аналитичар) мора непрекидно пратити развој и промене ситуације и процењивати непријатељев борбени поредак, земљиште, метеоролошке услове и борбени поредак сопствених јединица.

Да би се могло лансирати, свако атомско оружје мора унапред добити циљ и неопходне податке. По правилу, једно средство за лансирање добија само један циљ, изузев авијације која редовно добија и резервни циљ. Ово зато што се после слања атомског пројектила на циљ лансирано средство не сме дуже задржати на истом ватреном положају. Могућно је, међутим, да се на један исти циљ, у дозвољеном времену, дејствује са више атомских пројектила избачених из истог лансираног средства.

Да би атомски пројектил постигао тражени ефекат према замисли команданта потребно је да експлодира на одговарајућем месту и висини, у правом моменту и да његово дејство има одговарајућу јачину.

Изабрани циљ, одговарајуће атомско оружје и средство за његово лансирање, услови под којима ће се десити експлозија и сигурност сопствених јединица у међусобној су тесној зависности. Техничка анализа циља испитује односе између тих фактора, са задатком да за сваки циљ одреди следеће податке:

- врсту и јачину атомског оружја за дејство;
- висину експлозије;
- средство за лансирање;
- планирану нулту тачку;
- време експлозије;
- мере сигурности за сопствене трупе;
- величину штете која ће се постићи на циљу;
- смањење употребљивости појединих земљишних рејона; и
- величину штете која се не може избећи по околним објектима.

Наведени подаци представљају минимум закључака које треба добити техничком анализом. Међутим, ови или шири подаци не морају се добити једновремено, већ по потреби на захтев појединих органа штаба.

Техничка анализа циља може се вршити на два начина који се међусобно допуњују, а саму анализу чине потпунијом. У почетној фази анализе циља редовно се користи тзв. брза техничка анализа, а касније, зависно од расположивог времена, приступа се детаљној техничкој анализи циља.

Брзој анализи подвргавају се они циљеви за које је потребно да се што пре добију неопходни подаци. Под претпоставком да се располаже захтевом команданта и бројчаним подацима од органа штаба који врши тактичку анализу циља, време трајања брзе анализе је веома кратко, јер се ради графичким методом.

Анализа графичким методом врши се помоћу размерника атомског дејства. Размерник је рађен на провидном материјалу, за одређе-

не јачине зрна, висине експлозије и размере секција. Рад је једноставан и брз. Међутим, једноставност не би смела да се схвати као упрошћен рад на техничкој анализи циља. Ово стога што рад са размерником представља само помоћ у техничкој анализи циља, а не целокупну анализу.

Брза анализа се начелно употребљава у почетној фази техничке анализе циља, код нижих штабова и кад је време веома ограничено, а број и врста атомског оружја мали. Јасно је да резултати добијени графичким методом нису довољно тачни и да су непотпуни. Међутим, ваља имати у виду да је расположиво време за анализу изванредно важан чинилац и да благовремено атомско дејство, на основу брзе анализе путем размерника, може да донесе већу корист него атомско дејство са детаљно прорачунатим елементима чија ће експлозија бити са закашњењем.

Најчешћи случај биће да се први подаци у техничкој анализи циља добију брзим (графичким) методом, а касније се допуњују и исправљају детаљном анализом (математичким методом).

Пошто су прикупљени обимнији подаци о циљу, приступа се његовој детаљној анализи. Метод детаљне анализе циља је математички рад и прорачунавање на основу устаљених образаца, таблица и графикана.

Обрасци и таблице обично садрже рубрике за опис атомског циља, сврхе атомског дејства и координата циља; геолошког састава земљишта, надморске висине, вегетације, ветрова и облачности у рејону циља; анализе будућих временских прилика, жељених и нежељених резултата атомског дејства итд.

Графикони обично дају све остале потребне податке као: ефекте дејства атомског оружја, потребну висину експлозије и јачину атомског оружја, сигурност сопствених јединица итд.

Детаљна анализа одговара за све врсте циљева, све типове атомског оружја и све захтеве команданта у погледу оштећења циља, сигурности јединица итд. Резултати до којих се помоћу ње долази изражавају се бројкама и процентима.

При поседовању атомског оружја, у већини случајева, одлука команданта заснива се на предвиђањима о резултатима употребе атомских борбених средстава. Главна сврха анализе циљева (тактичке и техничке) је баш у томе да команданту пружи податке како ће расположива атомска борбена средства и по којим циљевима употребити да би постигао максимално тактичко преимућство ради остварења добијеног задатка.

Према томе, кад је анализа циљева завршена и добијени потребни подаци, команданту се подноси предлог за употребу атомских борбених средстава у предстојећој операцији. Да ли ће се предлог изнети у целини или делимично зависи од његовог тражења. Начин предлагања може бити најразноврснији, почев од изношења најопштијих до сасвим детаљних података.

Начелно, предлог за употребу атомских борбених средстава требало би да садржи:

— положај и опис сваког појединог циља који се предлаже за уништење или неутралисање атомским оружјем;

— важност циљева са проценом предвиђених ефеката дејства;

— процену могућности непријатељевих противмера за смањење учинака атомске експлозије;

— предлог за избор: атомског оружја, његове јачине, средства за лансирање, места нулте тачке и висине експлозије за сваки поједини циљ;

— опис величине опасности за сопствене јединице и мере безбедности које треба предузети;

— приоритет циљева и време атомског бомбардовања;

— кратак закључак о тактичким резултатима који се очекују после атомске експлозије;

— утицај атомског бомбардовања на планирана дејства сопствених јединица.

На основу добијеног предлога командант доноси одлуку о дефинитивној употреби атомских борбених средстава.

Можда ће на први поглед овакав рад на анализи циљева изгледати претерано обиман, спор и неадекватан савременим условима рата, али зато треба имати у виду да је организацијски процес био увек, а биће и у будуће зависан првенствено од расположивог времена.

РЕКВИЗИЦИЈА И ДРУГЕ МАТЕРИЈАЛНЕ ОБАВЕЗЕ ЗА ПОТРЕБЕ НАРОДНЕ ОДБРАНЕ

О реквизицији и другим материјалним обавезама грађана према својој и страниој, окупаторској војној сили довољно је писано у светској а нарочито француској стручној литератури, тако да постоје читава дела посвећена том питању. Код нас, међутим, не постоји ни једно самостално дело које би обухватило правну страну реквизиције и других материјалних обавеза грађана према потребама народне одбране, изузев што се та проблематика обрађује као главе или одељци неких уџбеника из области ратног права.

Историјски извори не располажу сасвим поузданим подацима о томе када је и на који начин први пут у ратно право уведена реквизиција и друге материјалне обавезе грађана према војној сили.¹⁾

Савремена реквизиција и друге материјалне обавезе на непријатељевој територији представљају правно формулисање и уобличавање нерегуларног и стихијског снабдевања појединих војски из ранијих времена.

Тако су, на пример, у средњем веку поједини војни команданти на непријатељевој територији давали одрешене руке нижим старешинама у проналажењу извора снабдевања људства и подмирења других материјалних потреба, а та овлашћења користила су се нештедимице, па чак и у сврху личног богаћења.

Током времена показало се да такав нерегуларан и неорганизован начин снабдевања и подмирења војних потреба наноси армији колико користи толико и штете. Ово због тога што је становништво, изложено најразличитијим наметима, по правилу било подвргнуто пљачки и осиромашењу, а то је проузроковало и честе nerede па и отворено непријатељство према оружаномј сили која је спроводила реквизицију. Таква ситуација је знатно угрожавала сигурност комуникација и безбедност дотичне оружане силе.

Због тога се временом усвојио принцип да се реквизиција на непријатељевој територији, као нужан извор подмирења материјалних потреба армија, може вршити само на одређен начин, по прописаном поступку од стране виших војних команданата који су дужни

¹⁾ Појам „реквизиција“ води порекло од латинског израза »rekvisitio« који значи захтев (односно тражење нечега) који се остварује посредством власти подносиоца захтева, а не равноправним уговором обеју страна.

да воде уредну евиденцију о реквизирираним добрима издавањем признаница, а ове су се својевремено морале исплатити.

Постепено и упоредо са сређивањем међународних ратних правила, када је реквизиција добила одређено место у међународном ратном праву, она се уводи као средство и начин снабдевања армија на сопственој територији, а њено извршење регулисано је интерним прописима сваке земље.

Упоредо с тим контрибуције²⁾ као извор снабдевања армија све се више напуштају, јер се увидело да оне представљају у најбољем случају средство за принудно финансирање војних подухвата и да често немају никакве везе са нужним снабдевањем и подмирењем неопходних материјалних потреба војске.

У погледу третирања контрибуције постоје два мишљења. По једном, контрибуције представљају право окупатора да наметањем пореза и глобе олакша трошкове ратовања, док по другом не представљају неко његово законско право, јер у ратном праву нема основа за вршење таквих казних мера и разрезивање ратних пореза на окупираној територији.

У историји је забележено да су, на пример, Немци у свим ратовима које су водили најдаље отишли у коришћењу контрибуције, и то како у виду глобе тако и у виду допунских ратних пореза. Те контрибуције су представљале праву организовану пљачку.³⁾

²⁾ По свом пореклу контрибуција је вероватно старијег датума од реквизиције. Најстарији историјски записи говоре о томе да су се контрибуције појавиле као врста гаранције коју су окупирана територија или поједини градови плаћали у готовом новцу окупатрској сили да би она гарантовала заштиту становништва од пљачке. У новије време контрибуције су добиле и посебан вид новчане казне (глобе) и истовремено вид нарочитих ратних пореза које је окупатор разрезивао, било уместо реквизиција (давања у природи), било упоредо с њима.

³⁾ У рату 1870—71. године Немци су завели систем колективне одговорности становништва за све акте непријатељства према њиховој војној сили. У томе су ишли толико далеко да су чинили одговорним не само становништво општине у којој је дело извршено, већ и оне одакле је пореклом извршилац. На исти начин као што су били безобзирни у коришћењу контрибуције као новчане казне, Немци су у истом рату користили контрибуцију и као средство за разрезивање ратних пореза. Као пример за ово Пол Фошил (Paul Fauchille) наводи да је град Руан био обавезан да у року од 5 дана плати на име пореза 6,500.000 франака. После капитулације град Париз морао је платити на име ратних пореза 200,000.000 франака.

Француски писци нарочито истичу чињеницу да су немачки дипломати приликом закључења мира с Француском после завршеног рата 1871. године категорички одбили захтев француских дипломата да се од 5 милијарди франака у злату (колико су износиле француске репарације Немачкој) одбије износ свих контрибуција наплаћених у виду ратних пореза од стране немачких окупаторских власти.

У току првог светског рата Немци су такође обилато користили контрибуције у виду новчаних казни и нарочито у виду ратних пореза.

Врхунац у коришћењу контрибуције у циљу пљачке и економског исцрпљивања Немци су постигли током другог светског рата, када су без икаквих ограничења прешли и на директну пљачку противно свим међународним прописима. Др. Милош Радојковић у својој књизи „Рат и међународно право“ као пример наводи замену новца коју су немачки команданти извршили у Србији по курсу 100 динара за 5 марака.

За правилно одређивање места и значаја реквизиције и других давања за потребе народне одбране у нашем данашњем правном систему и државном уређењу потребно је поћи од првих познатих писаних прописа којима је у условима НОБ-е регулисано вршење реквизиције од стране јединица НОВ и ПОЈ.

Већ у самом почетку устанка 1941. године, кад су поједине герилске групе прерасле у партизанске јединице, указала се потреба за њиховим организованим снабдевањем углавном са оних подручја на којима су се водиле војне операције. Природно, снабдевање је било утолико лакше уколико је јединица била бројно мања и подручје мање исцрпено. Под таквим је условима партизанске јединице снабдевало војно-политичко руководство уз подршку народа тога краја.

Међутим, већ исте, 1941. године, упоредо са распламсавањем устанка и нарастањем партизанских јединица указала се потреба да се јединице и други војни органи снабдевају на одређени начин и под одређеним условима.

Први познат писани документ из тог времена јесте наредба Главног штаба НОПО Југославије од 26 августа 1941. године, свим партизанским одредима⁴):

„С обзиром на то да се приближавају хладни дани, и што ће се Народноослободилачка борба партизанских јединица продужити не само преко читаве јесени већ и зиме, потребно је да се већ сада предузму хитне мере за осигурање довољне количине зимске одеће и обуће. Потребно је набавити већу количину топлих капуца и кожуха. Нека се сваки партизански штаб побрине за набавку тога, а у случају помањкања средстава обратити се хитно Главном штабу партизанских одреда Југославије и навести тачно колика је потребна новчана помоћ — да бисмо је обезбедили... Којд набавке свих тих предмета треба да се најактивније ангажују одбори за прикупљање Народноослободилачког фонда народне помоћи.“

На чувеном саветовању у Столицама септембра 1941. године донета је и одлука да се све расположиве количине жита и других материјалних средстава потребних војним јединицама пребаце из

У првим ратним месецима окупацијске власти завеле су као сопствено платежно средство такозване окупацијске марке штампане у покретним штампаријама у неограниченим количинама од стране војних команданата. То је јединствен пример савремених метода у вршењу пљачке. Становништво је било дужно да безвредни папирни новац прима као законско средство плаћања, па су Немци служећи се тим маркама изузимали огромне количине потрошне робе, а нарочито животних намирница, и највећим делом упућивали их у Немачку.

Енглески писац Ј. Опенхајм — у својој књизи *International Law* из 1952. године наводи интересантан покушај да се терет издржавања окупацијских група и ратних трошкова уопште пребаца на становништво окупиране земље. Тај случај забележен је под називом „Увођење металног пореза“. Реч је о томе да су Немци од одређених категорија француских пореских обвезника током 1942. године захтевали да своју пореску обавезу према окупацијским властима изврше предајом одређених метала који су касније пренети у Немачку и прелати немачкој ратној индустрији.

⁴ Генерал-мајор Ђоко Ивановић: *Организација интендантске службе и извори снабдевања у народноослободилачком рату, Војно-економски преглед* бр. 5/1957., стр. 330.

плоднијих крајева западне Србије у планинска села, тешко доступна непријатељу. Та одлука извршена је под веома тешким условима удруженим напорима војних органа и народноослободилачких одбора, као и теренских партијских руководстава.

Већ следеће, 1942. године, Врховни командант издао је Наредбу бр. 1. од 2 јула о начину снабдевања војних јединица⁵⁾ у којој је речено и ово: „С обзиром на то што се у досадашњем покрету наших трупа догодило низ престапа који су недостојни наше Народноослободилачке партизанске и доброволачке војске, као например: самовољно конфисковање и реквизирање стоке и животних намирница, као и разних одећних предмета, бесконтролно улажење у куће појединих бораца и група, непријављивање Економског отсеку при Врховном штабу заплењене стоке, намирнице и друго; недругарско и неправилно држање појединих интенданата и штабова у односу према другим јединицама које нису имале могућност да дођу до стоке и намирница. Стављамо до знања свим борцима, командирима, командантима, и политичким комесарима да ћемо при понављању сличних случајева најстрожије поступити.

Пошто наш покрет има у првом реду велики политички значај за придобијање становништва на нашу страну, а нарочито у правцима куда се ми крећемо, то је потребно да се сви наши борци, командири, команданти и полит-комесари строго придржавају следећих наређења:

- 1) Сви интендантски спадају под непосредну контролу и руководство Економског отсека при Врховном штабу.
- 2) Све заплењене и конфисковане намирнице и стока треба да се одмах попишу, а извештај о попису доставити Економском отсеку при овом штабу који ће их равномерно распоредити јединицама.
- 3) Све конфискације и реквизиције за време покрета или за време одмора врше се само са пристанком овог Економског отсека.
- 4) Забрањује се, како појединцима тако и групама, да без одобрења надлежних старешина улазе у приватне куће и врше макакве заплене намирница и других приватних ствари.
- 5) За вршење претреса, реквизиције и конфискације одредиће се посебне десетине или водови који ће их заједно са интендантима или за то нарочито одређеним лицима вршити итд.“

Историјски Фочански прописи из 1942. године такође садрже посебан одељак посвећен питању снабдевања војних јединица у коме се прецизира да се оне снабдевају добровољним прилозима и непосредном куповином, а и реквизицијом која се у првом реду врши од вишкова имућних сељака и то само у случају какве хитне потребе и недостатка готовог новца за куповину. У њима је предвиђено да реквизицију могу вршити народноослободилачки одбори и војни органи, а утврђени су услови и начин њиховог спровођења.

Током четврте непријатељске офанзиве Врховни штаб НОВ и ПОЈ издао је 5. марта 1943. године наређење о снабдевању оператив-

⁵⁾ Зборник, том, II, књига 5.

них јединица и позадинских војних органа, у коме је предвиђено да ће се исхрана вршити од: ратног плена, добровољних прилога, конфискације и реквизиције.

У тој наредби речено је да се под појмом реквизиције подразумева нека врста куповине при којој се, услед недостатка готовог новца, куповна цена накнадно исплаћује на основу прописане реквизицијске признанице издате на лицу места приликом њеног спровођења.

За вршење реквизиције овлашћени су интенданци бригада и већих јединица, а само изузетно детошованих батаљона и то уз присуство једног члана штаба бригаде, политичког одјела или интендантуре. Интендантуре болница биле су такође овлашћене да за своје потребе спроводе реквизицију.

Висину реквизиција одређују они органи који је спроводе водећи рачуна о стварним политичким и економским приликама на том терену.

Наредбом бр. 182. од 17. III 1943. године Врховни командант НОВ и ПОЈ⁶⁾ прописао је, између осталог, и ово:

„Прибирање животних намирница на терену, као и стоке, има се вршити путем добровољних прилога, реквизицијом и конфискацијом од народних непријатеља и то увек комисијским путем преко народноослободилачких одбора, ако они већ постоје у односим селима. Ове комисије одређују се заповешћу штаба дивизије, бригада (евентуално деташованих батаљона — батерија), упућују се благовремено на терен у одређене рејоне. Комисија сноси пуну одговорност за савесност и правилност у раду. Оне треба да имају писмено овлашћење претпостављеног штаба. Дакле, никаква набавка храна не може се извршити другим путем осим комисијским за то одређених комисија дотичних јединица”.

На дан 17. октобра 1943. године Врховни штаб НОВ и ПОЈ издао је нову наредбу о организовању економске службе, у којој је предвиђено да ће храну реквизирати само народноослободилачки одбори, с тим да се у првом реду узимају средства (вишкови) имућнијих домаћинстава. За сва реквизирана добра морале су се издавати прописане реквизицијске признанице.

Свим тим наредбама и прописима учвршћен је систем снабдевања војних јединица и органа за време народноослободилачке борбе. Истовремено је сасвим јасно одређен појам реквизиције као посебног начина прибављања материјалних добара за потребе народне одбране у ванредним животним и друштвеним условима.

Као што се види, реквизиција је за време трајања НОБ-е представљала изузетну меру која се, као и код редовне куповине материјалних добара, могла примењивати на добровољној или принудној основи. Као један од начина снабдевања војних јединица и органа у време рата реквизиција се разликује од конфискације која је у првом реду политичка мера према народним непријатељима, а тек у другом

⁶⁾ Зборник, том II, књига 8.

реду извор снабдевања војних јединица. При томе није битно то што појам реквизиције садржи извесну одређену обавезу на накнадну исплату противвредности, док се конфискација увек врши без икакве накнаде за конфисковано имовину.

Према томе, у тешким ратним условима, кад је непријатељ пуштоши земљу својим офанзивама, реквизиција је представљала неопходну и веома важну меру за снабдевање и одржавање наше војске.

После званичног окончања ратних операција, 15. маја 1945. године, поједине оперативне јединице и установе ЈА вршиле су реквизицију неопходних ствари и средстава, па је остало отворено питање на који начин правно регулисати створене односе између државе и лица која су сносила терет реквизиције и других материјалних обавеза.

Ово се питање поставља због тога што се 15. мај 1945. године узима као званични датум окончања рата, што би значило да су самим тим престале да постоје ванредне околности које су до тада оправдавале вршење реквизиције. С друге стране, ово се питање компликује и због тога што позитивни прописи, донети после ослобођења, не регулишу правне ситуације створене извршењем реквизиције и других материјалних обавеза грађана за потребе народне одбране.

Међутим, чињеница је да и по окончању рата наша земља није била у редовним мирнодопским приликама, већ напротив, ванредне прилике у земљи трајале су и даље, због разних потреба, као и зато што још увек није био закључен мир са Италијом и Немачком.

Први пропис који је после ослобођења третирао питање материјалних обавеза грађана према народној одбрани јесте Закон о попуни оружане силе ФНРЈ јахаћом, теглећом и товарном стоком и преносним средствима (Сл. лист ФНРЈ бр. 45/46), којим је то питање било регулисано у мирнодопским и ванредним условима.

У редовном стању било је предвиђено да се попуњавање армије потребним средствима врши набавком, а у приправном, мобилном и ратном стању на тај начин што су физичка и правна лица била обавезна да оружаним снагама ставе на располагање потребна средства која су потпадала под ову материјалну обавезу. Законом је била предвиђена и накнада за узета средства и стоку у приправном, мобилном и ратном стању.

Овај закон стављен је ван снаге даном ступања на снагу Закона о народној одбрани.

Данашњи закон о народној одбрани (Службени лист ФНРЈ бр. 30/55) у глави IV („Дужности и права грађана према народној одбрани“) — садржи одговарајуће одредбе које, сагласно степену нашег данашњег друштвено-економског и политичког уређења, одређују појам и карактер реквизиције и других материјалних обавеза као начина за снабдевање и подмирење неопходних потреба народне одбране у мирнодопским и мобилним односно ратним условима.

Битне карактеристике реквизиције и других материјалних обавеза грађана према законским одредбама су:

Законом се успоставља општа обавеза (за сва лица која се у датој ситуацији налазе на територији ФНРЈ, што значи и домаће и стране држављане) давања материјалних средстава. Овом обавезом обухваћен је и појам реквизиције.

Појам обавезе материјалних давања дефинисан је у члану 114 Закона тако да се под њим подразумева „дужност давања овлашћеним војним органима за потребе народне одбране материјалних средстава предвиђених овим законом и прописима донетим на основу њега.“

Исто тако Законом је предвиђено да се материјална средства дају или на коришћење или на располагање, с тим што давалац, уколико није државни орган или установа, има право на накнаду за уступљена материјална средства.

Као што је већ речено, обавеза материјалних давања је општа и обухвата сва физичка и правна лица која се (било стално било трезутно) налазе на територији ФНРЈ, те обухвата и државне установе и друштвене и задружне организације. Изузетак су само страна дипломатска и представништва међународних организација, као и страни држављани на раду у поменутим иностраним установама, и то само у односу на материјална средства (ствари) која служе непосредно за рад тих представништава, односно за личну употребу у њима запослених страних држављана.

Извршење било какве обавезе материјалних давања може се, по правилу, наложити само у приправном, мобилном и ратном стању, а у редовном, за време мира, само кад су у питању веће војне вежбе (маневри). При томе носиоци материјалне обавезе дужни су да обављају оно што је прописано ради одржавања и евиденције материјалних средстава.

Шта све спада у материјалну обавезу грађана поименично је набројено у члановима 117. и 118. Закона, и из тих прописа произилази да практично сва материјална добра, која на било који начин могу да користе потребама народне одбране, подпадају под појам материјалне обавезе. То су у првом реду: сва јахаћа, запрежна и товарна стока са припадајућим прибором, све врсте возила (запрежна, механичка, моторна-сувоземна, пловна и ваздухопловна) људска и сточна храна, погонски материјал, зграде и земљиште за смештај људства, стоке и материјала, итд. итд.

У склопу појма материјалне обавезе налази се и обавеза одржавања материјалних добара која под њу потпадају, предузимање потребних мера, а с тим у вези и евидентирање тих добара; вршење комисијских прегледа, издавање посебних исправа власницима (сточних пасоша и томе слично), као и дужност пријављивања сваке промене, те најзад, обавеза да се одређена материјална средства у датом моменту ставе на располагање војним органима у време и на месту које они одреде.

За неизвршење обавеза у погледу пријаве сваке настале промене у материјалним средствима чланом 150. Закона предвиђене су новчане казне.

У случају предаје материјалних средстава односно њиховог преузимања примопредаја се врши путем комисије образоване од стране војних органа. Она записнички констатује стање одговарајућег материјалног средства и утврђује његову вредност издајући о свему томе уредну потврду власнику односно органу управљања.

У члану 125. Закона предвиђено је да власник материјалних средстава преузетих за потребе народне одбране односно орган управљања над тим материјалним средствима (уколико није у питању државни орган односно установа) има право на одговарајућу накнаду и то:

1) за ствари преузете у приправном, мобилном и ратном стању исплаћује се накнада према посебним прописима, и то ако односна ствар не буде враћена власнику односно органу управљања, или ако буде враћена оштећена по престанку приправног, мобилног односно ратног стања;

2) за ствари које су привремено узете за војне потребе, приликом војних вежби, исплаћује се најамнина према посебним прописима. Ако стока узета у ту сврху угине или буде оштећена, односно ако друге ствари буду уништене или оштећене, власницима односно органима управљања исплаћује се накнада.

Прописе о накнадама и најамнини доноси државни секретар за послове народне одбране уз сагласност Савезног извршног већа.

Даље, Закон утврђује обавезу војних јединица и органа да се старају о одржавању, прехрани и смештају преузете стоке, као и уопште да све преузете ствари на основу материјалне обавезе грађана користе и употребљавају искључиво у сврхе којима су оне иначе намењене, укључујући ту и коришћење зграда.

У вези са коришћењем зграда прописано је да све приватне и јавне зграде (односно у приватној или општедруштвеној својини) могу бити преузете за потребе народне одбране (са изузетком страних представништава о којима је већ напред било речи), с тим што у мобилном, приправном и ратном стању то право, поред војних, имају и други државни органи. Они то право остварују путем народних одбора на чијем се подручју налазе потребне зграде.

За случај коришћења зграда од стране војних јединица право на издавање наређења у том смислу, које се спроводи у сарадњи са надлежним народним одбором општине, има само старешина самосталног батаљона, пука или вишег ранга.

Власник односно орган управљања (уколико то није државни орган односно установа) за коришћење зграде у војне сврхе у мирнодопским условима (војне вежбе-маневри) има право на одговарајућу накнаду, док се у приправном, мобилном или ратном стању за то не даје никаква накнада.

Све што је речено у погледу коришћења зграда за потребе народне одбране односи се и на коришћење земљишта, с тим што Државни секретаријат за послове народне одбране надокнађује сву насталу штету (али само у мирнодопским условима) који услед коришћења од стране јединица и установа претрпи власник земљишта. У

редовном стању земљиште се може заузети за војне потребе само за време већих војних вежби.

Појам реквизиције, као посебне врсте материјалне обавезе грађана, одређен је чланом 129. Закона у коме је наведено: „У мобилном и ратном стању може се за потребе Југословенске народне армије вршити реквизиција људске и сточне хране, погонског материјала, огрева, као и других покретних ствари које непосредно служе за војне потребе“.

Реквизицију може наредити само командант дивизије или од њега виши војни старешина.

Изузетно, реквизицију може наредити и командант пука и њему равне војне старешине јединица и установа ако је она неопходна за извршење одређених војних задатака и ако не постоји могућност да наредбу о томе изда виши војни старешина.

У наредби о реквизицији мора бити одређено које се ствари и у којој количини реквирирају.

Реквизиције спроводи народни одбор општине преко посебних реквизицијских комисија које се састоје од једног одборника и два грађанина које одређује исти народни одбор.

Приликом одузимања ствари на темељу реквизиције комисија је дужна да се стара да за потребе лица, организација односно установа, од којих се те ствари одузимају, остане довољна количина.

Реквизиција се врши уз накнаду која се утврђује према ценама које су важиле у време одузимања ствари уколико није друкчије прописано. Накнада се исплаћује делом у готовом новцу, а за остатак надлежни војни старешина издаје признаницу ономе од кога се ствари одузимају.

Ближе прописе о висини дела који се исплаћује у готовом новцу, као и начину исплате признаница за реквириране ствари, доноси Савезно извршно веће.

У нашем позитивном законодавству прописане су и одређене законске санкције у циљу што ефикаснијег обезбеђења извршавања утврђених обавеза грађана у односу на подмирење потреба народне одбране у одређеним условима.

Тако је у Глави XXV Кривичног законика, која носи назив „Кривична дела против оружаних снага“ прописано да ће се као кривично дело избегавања пописа и прегледа (чл. 343. КЗ) сматрати кад се одређено лице без оправданог разлога не одазове или се противи попису или прегледу људства или попису или прегледу стоке, превозних или преносних средстава, зграда и других објеката потребних оружаним снагама, или кад ко при оваквом попису или прегледу да нетачне изјаве или податке.

У чл. 344. КЗ инкриминисано је кривично дело неизвршења материјалне обавезе, под којим се подразумева случај кад неко противно законом утврђеној обавези без оправданог разлога не приведе стоку или не стави на располагање војним органима у одређено време и прописаном стању предмете и средства који подлежу материјалној обавези.

Истим законским прописима као посебна, тежа врста, ових кривичних дела предвиђен је случај кад су она учињена у приправном, мобилном или ратном стању.

Чињеница је да поред општенародне имовине код нас постоји приватна својина, и то како на средствима за производњу тако и на стварима (средствима) које служе задовољењу личних потреба грађана (лична својина). Све те категорије заузимају одређено место у нашем правном систему.

Услед тога треба посебно размотрити какве ће правне последице настати приликом извршења обавеза за потребе народне одбране кад је објект тих обавеза општенародна имовина и кад је у питању приватна односно лична својина физичких или приватних правних лица.

Као што је већ истакнуто појам реквизиције претпоставља постојање одређене покретне ствари као објекта реквизиције помоћу које корисник реквизиције оригиналним путем стиче право својине реквириране ствари. Само такво схватање реквизиције одговара правом и правном значењу ове институције, и само ако се пође од овог схватања могу се сагледати и дефинисати правне последице реквизиције.

Овде ваља истаћи да је на изнети начин појам реквизиције дефинисан и у чл. 129. Закона о народној одбрани (Сл. лист ФНРЈ бр. 30/55), па је због свега тога не само термилошки већ и правно неисправно говорити о „реквизицији болница“ или „реквизицији радне снаге“ за извршење неких хитних радова и томе слично, јер је у ствари реч о извршавању материјалних обавеза грађана према народној одбрани које имају извесне сличности са реквизицијом због услова под којима се врше и због тога што је корисник исти: задовољење потреба народне одбране. Али то су једине сличности.

Питање имовинско-правних односа извршењем реквизиције над средствима која су имовина приватних (физичких или правних) лица може се расправити на темељу норми „класичног“ стварног права у чијим се основама налази приватна својина као резултат и саставни део одређене друштвене надградње.

Ово долази отуда што се карактер приватне својине и у нашим данашњим друштвеним условима није изменио, па уколико и где ова својина још увек постоји, тада ће се сви настали правни односи расправити на тај начин што ће се узети у обзир већ позната обележја правне својине уз ограничења постављена Уставом и другим прописима.

То значи да се извршењем реквизиције над покретним стварима приватних лица стварају одређени имовинско-правни односи између државе као корисника и лица које сноси терет реквизиције. Ови имовинско-правни односи свде се на облигацијски однос у коме је носилац облигацијског права дотадашњи власник покретне ствари и по њему то лице има право на исплату одређеног износа на име противвредности реквириране ствари.

Начин исплате односно одређивања противвредности за реквирирану ствар одређује Савезно извршно веће које је овлашћено законом да доноси ближе прописе о извршавању реквизиције.

Према томе, с обзиром да реквизиција представља оригинални начин прибављања ствари, правна последица њеног извршења је у првом реду гашење права власништва дотадашњег власника и затим стицање адекватног права власништва на истој ствари од стране корисника реквизиције.

Следећа последица извршења реквизиције је стварање већ поменутог облигацијског односа; облигације се одређеним делом реализују одмах, а други делом остаје нереализован, најчешће до престанка изузетних прилика које су изазвале ту реквизицију (мобилно и ратно стање).

Овде се поставља једно питање од теоретског и практичног значаја: да ли се уопште може говорити о настајању облигацијског односа између приватног лица (бившег власника реквириране ствари) и државе као корисника реквизиције?

У нашим данашњим друштвеним условима, кад смо већ превазишли такозвани „административни период“, као и њему својствен период етатизације, ми више не познајемо државну својину код које је субјект права својине држава са својим апаратом.

Уместо државне својине (на средствима за производњу и државне својине уопште) после ступања Уставног закона из 1953. године наш правни систем познаје општенародну или друштвену имовину. Она сбухвата не само све оно што се у периоду „административног управљања“ називало државном својином, већ и много шире.

Дотадашња државна својина припала је и правно и фактички целој друштвеној заједници, али у правном промету постоје економско-друштвене јединице као носиоци права и обавеза које управљају том имовином у име друштва и за рачун друштва, те се у правном промету појављују као субјекти у односу на ову имовину.

Због тога се поставља питање да ли реквирирана правна имовина постаје тзв. „државна имовина“ с обзиром да се држава јавља као корисник реквизиције или, пак, постаје саставан део недељиве општенародне имовине?

Ово питање у правној теорији још увек није довољно обрађено. Ипак, с обзиром да је у овом излагању нужно поставити одређене закључке који треба да објасне имовинско-правне односе настале извршењем реквизиције и других материјалних и личних обавеза грађана према народној одбрани, покушаћемо одговорити и на то питање.

Несумњиво је да у данашњим друштвеним условима не може „васкрсавати“ државна својина као правна категорија, па се сматра да реквирирана имовина постаје саставан део општенародне имовине.

С тим у вези одмах се поставља и питање како може постојати облигацијски однос између државе — кад реквирирана ствар постаје општенародна имовина — и пређашњег власника. Без упуштања у теорију, страну питања, одговор треба тражити у чињеници да држава константно обавља многобројне послове у име и за рачун дру-

штвене заједнице управљајући и користећи се при томе општенародном имовином. На тај начин посредством таквих друштвених односа држава се код извршења реквизиције појављује у ствари као извршилац и непосредни корисник реквирираних ствари, из чега произилази и то да се извршењем реквизиције заснива одређени облигацијски однос између државе и пређашњег власника.

У правној теорији није спорно да је држава обавезна да приватном власнику исплати одређену противвредност реквириране ствари кад је извршилац реквизиције домаћа власт на сопственој територији.

Међутим, у међународном праву још увек није дефинитивно расправљено да ли тај облигацијски однос настаје на исти начин и између истих странака кад је извршилац (и корисник) реквизиције окупацијска војна сила на непријатељској територији, а ствар се налазила у приватном власништву.

По једном мишљењу и у овој ситуацији настаје облигацијски однос између извршиоца и корисника реквизиције с једне, и бившег власника реквириране ствари, с друге стране, па отуда настаје обавеза корисника реквизиције да, без обзира на исход рата, чим то околности омогуће, исплати противвредност реквириране ствари уколико то већ није извршио приликом спровођења реквизиције.

По другом мишљењу ова обавеза не лежи на кориснику реквизиције који је „*via facti*” услед свог присуства на окупираној територији подмирио своје потребе на терет домородачког становништва, као што би то под истим условима учинила и легитимна војна сила да је била у могућности. Па како легитимна власт сноси пред домаћим становништвом одговорност за све ратне недаће, то је баш она обавезна да накнадно обештети лица која су сносила терет реквизиције за рачун окупацијске власти.

Најзад, постоји и треће мишљење према коме, у случају да исплата противвредности реквирираних ствари није извршена у току трајања окупације, ни једна од зараћених страна није обавезна да исплати реквизицијске признанице.

Најправилније је, изгледа, прво мишљење.

Према прописима Закона о народној одбрани под удар реквизиције могу потпасти и покретне ствари које се налазе у општенародној имовини, па се поставља питање да ли се и какви имовинско-правни односи стварају у таквом случају.

Видели смо да је општенародна имовина јединствена и недељива, мада поједини органи који управљају деловима те имовине имају извесна овлашћења која им дају обележје „субјекта” права власника, односно они се појављују као субјекти права власништва на тим стварима у оквиру добијених овлашћења.

То значи да у случају реквизиције ствари за потребе народне одбране које се иначе налазе у оквиру општенародне имовине нема никакве промене у субјекту права власништва, већ само мења орган управљања на темељу законом прописаних овлашћења.

Међутим, како привредне организације имају економско правни индивидуалитет и послују као правна лица са одређеним материјалним средствима која су им потребна за остварење задатака, мора им се признати право на накнаду противвредности реквириране ствари. На тај начин ствара се облигацијски однос између државе као корисника реквизиције и привредних (и других) организација као органа управљања реквирираним средствима.

У случају реквизиције ствари из општенародне (друштвене) имовине проблем се са правно-теоретског гледишта компликује утолико што појам реквизиције, као што смо видели, претпоставља промену у праву власништва, док је у поменутиим случајевима реч само о промени органа управљања.

Због свега тога када је реч о реквизицији ствари из фонда друштвене имовине поставља се питање да ли се у таквом случају уопште може говорити о реквизицији у правом смислу. Ово питање заслужује посебну пажњу и детаљну обраду у правној теорији, али за сада још није расправљено.

Међутим, овде се појављује још једно интересантно правно питање које за сада није добило одговор у стручној литератури из области међународног јавног права. Реч је о томе да наш друштвено-економски и правни систем познаје поменути посебну категорију својине — општенародну односно социјалистичку својину, којој нема председања у међународном праву и чији статус у ратним условима није расправљен. Видели смо да ту категорију не треба идентификовати са државном својином, а с друге стране, не може се у свему идентификовати ни са појмом комуналне, општинске својине, који је познат у међународном праву и који је добио одговарајуће место у међународним конвенцијама.

Питање социјалистичке својине има велик, принципијелан и практичан значај због тога што у ратним условима евентуално може доћи до тога да непријатељска војна сила привремено окупира један део државне територије или да у поморском и ваздухопловном рату дође у ситуацију да заплени какав пловни односно ваздухопловни објект. Пошто то питање улази у основну базу друштвеног уређења и заслужује посебну правну и политичку анализу, као и доношење нових прописа, то се у његову детаљнију разраду нећемо упуштати.

Питање контрибуције најмање је теоретски расправљено у међународном јавном праву и највише је спорно.

За разлику од реквизиције, контрибуције у правом смислу никада се не користе на сопственој територији, према грађанима сопствене државе, већ увек кад се једна армија у ратним условима нађе на непријатељској, окупираној територији.

У теорији међународног права појављују се следећа мишљења у погледу последица извршења контрибуције.

По једном мишљењу извршилац односно корисник контрибуције и привремено је и носилац обавеза за враћање наплаћених износа на име контрибуције. Друга група писаца налази да је легитимна власт

са окупиране територије носилац те обавезе. Треће је мишљење да ниједна од зараћених страна није у таквој обавези, већ да је то препуштено ратним догађајима и фактичкој могућности да се накнада за извршење контрибуције реализује репарацијама као ратна штета.

Међутим, приликом расправљања о имовинско-правним односима насталим као последица извршене контрибуције треба увек поћи од страна које учествују у њеном спровођењу па, полазећи од такве основе, дефинисати настали правни однос. На решење овог питања не утиче битно фактичка ситуација и стварна могућност реализације одређених имовинско-правних потраживања насталих као последица извршене контрибуције у току ратних догађаја. Ово стога што је увек фактичко питање да ли ће она страна која не сноси одговорност за ратне догађаје и која је оштећена ратом моћи да од супротне стране реализује накнаду за сву претрпљену штету (путем репатријација, рампласмана, реституције итд.), па према томе, увек ће од исхода рата и ратних последица уопште зависити могућност реализације свих имовинско-правних односа створених у току рата и њиме изазваних.

Кад се имају у виду странке које учествују у спровођењу и извршењу контрибуције, што значи, с једне стране, становништво окупиране непријатељске територије које носи терет контрибуције и, с друге стране, окупацијска власт као извршилац и корисник контрибуције, несумњиво се долази до закључка да је најправилније усвојити схватање да су извршењем контрибуције настали одређени имовинско-правни односи између лица која сnose терет контрибуције и државе-окупатора. При томе ваља приметити да контрабуција као основ одређених имовинско-правних односа долази у обзир искључиво у току рата и само између становништва окупираних територија и окупацијске власти, пошто она, као начин подмирења војних потреба, долази у обзир за примену само у односу на становништво непријатељске окупиране територије.

Природа имовинско-правних односа створених извршењем контрибуције је адекватна имовинско-правним односима насталим услед губитака права власништва пређашњег власника реквириране покретне ствари. Такво лице може потраживати само одређени новчани износ на име противвредности, а исто тако, облигацијски однос постоји и између лица које поседује признаницу о извршеној исплати контрибуцијског давања и државе чија је војно-окупацијска власт извршила ту контрибуцију на окупираној територији друге државе.

Сада се поставља питање да ли треба на исти начин посматрати правне последице извршене контрибуције и у том случају кад је окупацијска власт, доследно примењујући правила међународног ратног права и прописе међународних конвенција, спровела контрибуције у циљу извршења набавке животних намирница и санитетског материјала за подмирење потреба цивилног становништва на окупираној територији.

Ако се прихвати као правилно прво становиште, према коме постоји одређени имовинско-правни (облигацијски) однос између др-

жаве-окупатора и становништва окупиране територије које сноси терет контрибуције, тај однос остаје и кад је контрибуција наметнута ради набавке хране или других потреба тог истог становништва.

Овакав закључак произилази из положаја окупиране власти на том подручју, која се „*via facti*“ моментаном војном снагом наметнула окупираном становништву према коме се испољава као јавна и једина власт на том подручју, па отуда за њу произлазе и одређене последице односно обавезе према окупираном становништву о чијим потребама мора водити рачуна као што је то чинила и као што би чинила легитимна власт.

Према томе, из оваквог схватања контрибуције произашло би да она представља неку врсту принудног зајма (без камате) који разрезају окупацијска власт за подмирење трошкова окупације, те да је услед тога извршилац обавезан да по окончању рата плати прикупљене контрибуције.

Међутим, треба истаћи да контрибуције могу имати и сасвим други карактер. То је случај кад их окупатор намеће окупираном становништву у виду одмазде или колективне казне за непријатељска дела према окупацијској војној сили од стране појединаца или група на окупираној територији. У таквом случају не може бити речи о постојању неких имовинско-правних односа између лица које сноси контрибуцију и окупацијске власти, већ се може говорити једино о евентуалној одговорности извршиоца такве контрибуције која је противна међународним конвенцијама пошто у ствари представља прикривену пљачку.

Најзад, према једном мишљењу које је прилично раширено у теорији међународног јавног права, контрибуцију треба схватити као неку врсту ратних пореза које има право да разрезају окупатор за подмирење својих потреба водећи при томе рачуна о стварној економској моћи територије која тај терет сноси.

Уколико би се прихватило ово последње мишљење, такође се не би могло говорити о постојању неких имовинско-правних односа створених извршењем контрибуције, јер се она изједначаје са редовним разрезом пореза који нема за последицу постојање односно стварање имовинско-правних односа између државног органа и пореског обвезника који је ту своју обавезу намирио.

Ово схватање може се бранити нарочито кад држава — окупатор не сматра да је одговорна за рат у коме је, бранећи своје интересе и државни интегритет, доспела на непријатељеву територију у својству окупатора. У таквој ситуацији могло би се прихватити гледиште да та држава има право да терет ратних трошкова на окупираној територији бар једним делом свали на становништво чија је легитимна власт одговорна за почетак непријатељства. Но, овде се мора приметити и то да ће у пракси, ако се пође од овог схватања, увек бити веома тешко утврдити која је држава одговорна за рат, осим ако се такво битражно одлучивање не препусти данас једино меродавној међународној организацији — Уједињеним нацијама.

Приликом разматрања правних последица других материјалних обавеза треба посебно посматрати случајеве кад је предмет материјалне обавезе нека покретна ствар, а посебно кад је реч о некретнинама. Питање најамнине, накнада, односно обештећења регулисано је раније објашњеним одредбама Закона о народној одбрани.

Овде, пре свега, ваља истаћи да је Законом изричито прописано да државни органи и установе (без обзира на услове под којима се врши предаја и на то о каквим се стварима ради) немају право на подношење захтева за накнаду односно најамнину по основу коришћења такве ствари. То значи да за пријем евентуалне најамнине односно накнаде за уништену или оштећену ствар долазе у обзир само привредне и друштвене (задружне) организације, као и приватна грађанска лица.

Затим, за разлику од реквизиције која представља начин прибављања покретних ствари стицањем права власништва над њима, код других материјалних обавеза није реч о предаји ствари на располагање, већ само на коришћење односно употребу војним органима с тим да се по престанку потребе врате власнику односно органу управљања уколико у међувремену стицајем околности нису уништене.

То значи да у случају извршења других материјалних обавеза према народној одбрани није примаран облигацијски однос који се ствара извршењем реквизиције, већ је створен друкчији имовинско-правни однос који тек касније, услед уништења или оштећења преузете ствари, може довести до стварања облигације односно потраживања пређашњег власника, као и у случају извршене реквизиције. Свакако, треба имати у виду да се то односи само на покретне ствари (запрежни и товарни сточни прибор, возила, стоку итд.), а не долази у обзир кад су предмет материјалне обавезе биле какве некретнине.

Из одредаба члана 125. Закона о народној одбрани произлази да између војних органа — као привремених корисника — и власника ствари настаје најамни однос при чему је корисник обавезан да се стара о њеном чувању и одржавању, јер сноси одговорност за сву евентуалну штету. Најамни однос се испољава у обавези (примарној) плаћања најамнине. Међутим, треба одмах истаћи да се овај однос ствара само кад је реч о извршавању материјалне обавезе у мирно-допским условима. У приправном, мобилном или ратном стању не може се говорити да се преузимањем ствари ствара најамни однос између једне и друге стране, јер власник нема право на најамнину. У том случају између власника и корисника настаје само однос који се своди на право бесплатне употребе, с тим што је корисник обавезан да се „као добар домаћин”, у границама могућности, стара о одржавању и очувању ствари, а у случају њеног уништења или оштећења обавезан је да накнади насталу штету.

Као што се види, извршењем наведених материјалних обавеза грађана према потребама народне одбране ствара се, зависно од услова и прилика, или најамни однос или однос бесплатног коришћења и употребе ствари у првом реду, а затим, као секундарни до чијег ства-

рања не мора доћи у сваком случају, облигацијски однос који се испољава у праву власника на накнаду евентуалне штете. Ови односи се не стварају ако су ствари узете од државних органа или установа, у ком случају извршењем материјалне обавезе према народној одбрани не долази уопште до ма каквих имовинско-правних односа.

Принципијелно посматрајући не би се могло прихватити гледиште по коме треба раздвајати државне органе и установе од других органа управљања општеном имовином којима је признато право и на евентуалну најамнину и накнаду за преузете ствари за потребе народне одбране. Ово због тога што је општеном имовина јединствена и недељива, па односи и правне ситуације у којима се она налази или у које повремено долази не могу зависити од тога у каквом је својству и ко је орган управљања том имовином.

Међутим, ако се он разматра са гледишта целисходности, разумљиво је што се органима управљања над деловима општеном имовине, уколико нису државни органи или установе, допушта да од војних органа као корисника потражују одређене износе на име најамнине или накнаде за причињену штету. Ово због тога што привредне и њима сличне организације и установе имају одређене друштвене задатке у оквиру друштвеног плана, које могу успешно остваривати само уколико им за то потребна средства остану нетакнута и очувана.

Уколико је реч о коришћењу зграда у ванредним приликама (приправно, мобилно или ратно стање), власник односно орган управљања неће имати право нити на најамнину нити на било каква друга потраживања од стране државе. То значи да се у таквом случају не стварају имовинско-правни односи између власника органа управљања и привременог корисника зграде.

Истим законским прописима предвиђено је да власник зграде односно орган управљања (уколико није државни орган или установа) има право на најамнину (накнаду) кад је зграда узета за војне потребе у редовном стању. Висина накнаде одређује се према месним приликама. Само у том случају, дакле, долази до стварања имовинско-правних односа између власника и корисника зграде и они се свode на редован закупни однос из којег за обе стране произлазе међусобна права и обавезе као и из нормалног уговорног закупног односа.

У случају коришћења земљишта за потребе народне одбране ствара се увек само однос који произлази из права његовог бесплатног коришћења, с тим што се у редовним приликама допушта и могућност стварања облигацијског односа услед потраживања за насталу штету на том земљишту, уколико њима не управља државни орган или установа.

Као резиме овог излагања може се поновно истаћи да само реквизиција представља посебан начин стицања својине односно прибављања покретних ствари, који је допуштен искључиво у мобилном и ратном стању кад се услед ванредних прилика на други начин не могу задовољити неопходне потребе армије.

За разлику од реквизиције код свих других материјалних обавеза грађана није уопште реч о прибављању ствари стицањем права власништва над њима, већ само о праву коришћења и употребе уз накнаду или без ње (без обзира да ли су у питању покретне или непокретне ствари).

У питању су, дакле, квалитетно различите институције од којих прва претпоставља увек као последицу стварање облигацијског односа, а код друге ова последица не наступа увек и евентуално створени облигацијски однос само је секундарног значаја.

Разматрајући контрибуцију као институцију међународног јавног (ратног) права треба поћи од гледишта да се она може користити искључиво у ратном стању и само на окупираној непријатељској територији. Њена примена на властитој територији ни у ком случају не долази у обзир, јер се ту питање финансијских средстава за потребе народне одбране увек може решити финансијским законодавством, а у крајњем случају и расписивањем унутрашњег зајма.

Питање правног карактера контрибуције најмање је расправљено у теорији међународног јавног права, па отуда ни међународне конвенције не заузимају довољно јасан и одређен став према кришћењу контрибуције у пракси, нити утврђују правне последице њеног извршења у односу на стране учеснице.

С обзиром да по овом питању не постоји неко коначно схватање и да се правни писци и теоретичари колебају у одређивању правне природе контрибуције, тешко је рећи да ли контрибуција представља неку врсту принудног бескаматног зајма или неку врсту допунских ратних пореза.

Можда би, мада то изгледа компликовано, било најправилније то питање расправити повезивањем и комбиновањем оба гледишта и то тако да се ОУН препусти да у случају избијања оружаног сукоба донесе одлуку о томе која је држава жртва неизазваног напада. Зависно од те одлуке могло би се усвојити схватање да је карактер контрибуција које евентуално изврши држава нападач такав да оне представљају бескаматни принудан зајам који је агресор дужан да врати по окончању непријатељства без обзира на исход рата. Но, и ту може бити тешкоћа, на пример, ко ће обезбедити наплату ако агресор буде победник и тсл. Ако би током ратних операција држава која је неизазвано нападнута (према оцени ОУН) била доведена у ситуацију да на непријатељевој територији спроводи контрибуцијске намете, тада би се имало узети да сви ти износи представљају врсту допунских ратних пореза за чије враћање држава — окупатор не сноси никакву одговорност према окупираном становништву и легитимној власти са територије.

На основу досадашњег излагања може се закључити да теорија међународног (ратног) права још није расправила неке од основних појмова о изнетој материји па, следствено томе, није дала одговор нити на питање имовинско-правних односа створених извршењем материјалних и личних обавеза грађана према народној одбрани.

L I T E R A T U R A

1. *Dr. Miloš Radojković*, Rat i međunarodno pravo, 1947. god.
  2. *Prof. Andraši Juraj*, Međunarodno pravo, 1954. god.
  3. *Međunarodno pravo*, stenografske beleške, predavanje *Dr. Milete Novakovića* na Višoj vojnoj akademiji u Beogradu 1924/25. god.
  4. *Dr. Milan Bartoš*, Međunarodno javno pravo, stenografske beleške sa predavanja u Novinarskoj i diplomatskoj Visokoj školi 1951. godine.
  5. Uredba o rekviziciji sa zakonskom snagom od 1940 godine i Pravilnik za njeno izvršenje.
  6. Zakon o narodnoj odbrani 1955 god.
  7. *Dr. Mirko Perović*, Prisvajanje i svojina, anali pravnog fakulteta 1955 godine.
  8. Istorija stvaranja narodne vlasti od *Dr. Leona Gerškovića*, 1954. god.
  9. Les réquisitions et leurs reglements, Sierre Bonet, 1919. Pariz.
  10. *L. Openheim*, International Law, izd. 1952.
  11. Lois le Tire, Essai d'une théorie juridique sur les indemnités de réquisitions militaires, *Louis Bailly*.
  12. *L. Balladore-Palieri*, Trattato di Diritto internazionale, 1954. g.
  13. Des Requisitions en matière de droit international public, Georges Ferrand, 1917. godine.
  14. *Fauchille Paul*, Traité de droit international public, tom II.
  15. Međunarodno javno pravo, 1934.
  16. *Paul Guggenheim* — Traité de droit international public, tom II 1954, Đenova.
  17. Francuski zakon o rekviziciji
  18. Nemački savezni zakon o rekvizicijama 1956. godine.
  19. Udžbenik međunarodnog prava, izdanje Akademije nauka SSSR-a Moskva 1957. godine, strana 413.
  20. Haške konvencije 1947. godine.
  21. Ženevske konvencije 1949. g.
  22. *Dr. Đoko Ivanović*, Organizacija intendantske službe i izvori snabdevanja u NOR-u, I i II deo. Vojno-ekonomski pregled br. 5 i 6, 1957. godine.
  23. *Dr. Jovan Đorđević*, Samoupravljanje proizvođača i socijalistička svojina, Arhiv za pravne i društvene nauke, 2—3 1957. godine.
  24. *Dr. Rad. Lukić*, Društvena svojina i samoupravljanje proizvođača.
  25. *Dr. Alojzij Finžgar*, Prava organa radničkog samoupravljanja prema opštenarodnoj imovini, Arhiv za pravne nauke, br. 2—3, 1957. godine.
-

CIVILNA ZAŠTITA U NEKIM EVROPSKIM ZEMLJAMA

Ovaj pregled obuhvata razvoj i stanje zaključno sa 1958. godinom, a rađen je na osnovu objavljenih izveštaja pojedinih zapadnih zemalja i podataka iz štampe. Zbog toga u njemu, verovatno, ima nepotpunosti. No i pored toga, on omogućuje da se stekne dosta realna slika razvoja i stanja civilne zaštite u pojedinim zemljama.

Pri proučavanju organizacije civilne zaštite u pojedinim zemljama treba imati u vidu da su različite koncepcije i s tim u vezi različito tretiranje mera zaštite u pogledu primarnosti uloge, organizacije i sl. uslovljene opštim uslovima svake zemlje, njenim geografskim položajem, prostorom i reljefom, njenom pripadnošću pojedinim vojnim blokovima, odnosno oslanjanjem na njihovu vojnu i tehničku snagu za aktivnu protivvazдушnu odbranu i dr., sopstvenim ekonomskim mogućnostima, doktrinama vođenja rata i sl.

Velika Britanija

Glavne pripreme u pogledu zaštite i organizacije civilne zaštite vršene su u toku 1939. i početkom 1940. godine. Ove mere, naročito protiv požara, za spasavanje stanovništva i materijalnih dobara, pokazale su da je CZ u Velikoj Britaniji bila jedna od najbolje organizovanih u drugom svetskom ratu. Zbog toga se danas njena iskustva u tom pogledu najviše i koriste.

Godine 1948. donesen je u V. Britaniji zakon o civilnoj zaštiti. On se oslanjao na iskustvo Velike Britanije iz prošlog rata, tako da je CZ zadržala karakter civilne organizacije, čiju bazu čini dobrovoljački korpus CZ.

Civilnom zaštitom rukovodi Ministarstvo unutrašnjih poslova preko odeljenja civilne zaštite. Ovo odeljenje ima dva oseka:

— jedan koji radi na planovima koji se uglavnom odnose na Ministarstvo unutrašnjih poslova; i

— drugi koji obuhvata planove drugih ministarstava.

Pored toga postoji zajednički štab za planiranje. Ovaj štab obezbeđuje potpuniju koordinaciju planova i napora svih državnih organa.

Organizaciju CZ Velike Britanije, u pogledu njene strukture, karakteriše više centralistički sistem, sa jače naglašenim pravima vlade u odnosu na lokalne organe vlasti. Tu organizaciju čini:

— korpus civilne zaštite — oko 360.000 ljudi; — službe civilne zaštite oko 135.000 ljudi i — industrijska civilna zaštita oko 210.000 ljudi.

Ovi podaci (iz 1958. godine) pokazuju da civilna zaštita, zajedno sa nekim drugim manjim organizacijama, obuhvata oko 800.000 ljudi.

Korpus CZ sastoji se iz:

— *Komandne sekcije* koja obuhvata centre izveštavanja i kontrole, komunikacije i tehničko izviđanje (raspoznavanje, mesto i prikupljanje podataka o rezultatu dejstva raznih oblika napada);

— *sekcije nadzorništa* koja obezbeđuje vezu između javnih službi i odgovorna je za opšte izviđanje, pružanje pomoći na licu mesta i organizaciju samopomoći (ekipa);

— *sekcije spasavanja* koja je odgovorna za sve radove prve pomoći, dekontaminaciju i raščišćavanje ruševina;

— *sekcije prve lekarske pomoći*; i

— *sekcije za socijalno staranje* koja vodi brigu o izbeglicama, njihovom smeštaju, ishrani, odevanju i slično.

Industrijska CZ zasniva se na sporazumu između industrije i vlade, po kome svaka fabrika sa 200 i više radnika mora organizovati jedinicu industrijske CZ.

Svaki dobrovoljac CZ podleže specijalnoj obuci. Za ovo postoji čitava mreža škola i instituta. Za više rukovodioce CZ postoji štabna akademija CZ.

Osnovna koncepcija britanske civilne zaštite odnosi se na period posle napada, pri čemu je naglasak na operacijama spa-

savanja, a ne na merama preventivne zaštite. Na ovo ukazuju sledeće činjenice:

— što nisu objavljeni bilo kakvi programi u pogledu izgradnje skloništa za stanovništvo;

— što su korpus civilne zaštite i industrijska civilna zaštita, kao osnovne organizacije, organizaciono uglavnom prilagođeni i usmereni na zadatke posle napada;

— što se evakuacija ne tretira kao značajnija mera zaštite.

Uprkos iskustvima i tradiciji, masovnosti organizacije, uloznim finansijskim sredstvima u dužem vremenskom periodu i organizovanosti programa, procenjuje se da britanska civilna zaštita još nije osposobljena da obezbedi osnovne potrebe zaštite u savremenom ratu. Međutim, među zapadnim zemljama ona ima najbolje rezultate i predstavlja najjače organizovanu CZ, koja služi za ugled svim zemljama NATO.

Zapadna Nemačka

Posle dužih priprema u toku poslednjih godina Zapadna Nemačka sprovodi vrlo energičan program civilne zaštite, kojom rukovodi Ministarstvo unutrašnjih poslova. Ono ima odeljenje civilne zaštite. Druga ministarstva, u okviru svojih resora, odgovorna su za razne funkcije i sprovođenje mera CZ.

Nemačku CZ karakterišu dva osnovna faktora:

— decentralizovani sistem, sa naglašenom odgovornošću i pravima federalnih i lokalnih organa vlasti;

— primaran značaj koji je dat preventivnoj zaštiti, u kojoj glavnu ulogu imaju brza uzbuna i skloništa, dok evakuacija, tj. spasavanje posle napada ima sekundaran značaj.

Ovakve koncepcije su verovatno uslovljene: gustom naseljenosti i koncentracije stanovništva, geografskim položajem zemlje, iskustvima Nemačke iz drugog svetskog rata i mogućnostima aktivne odbrane NATO.

Organizacija nemačke CZ oslanja se na: službu tehničkih sredstava za spasavanje i odražavanje, službu javljanja, udruženje civilne zaštite i sl.

Organizacija službe tehničkih sredstava za spasavanje i održavanje je dobrovoljna sa delom profesionalnog rukovodećeg kadra. Ona organizuje osnovne kurseve u preko 400 svojih lokalnih ogranaka u svim federalnim državama. Njena delatnost je najviše usmerena na praktične i tehničke

probleme zaštite, a naročito na izgradnju skloništa i obezbeđenje opreme za CZ.

Organizaciji službe javljanja i uzbune poklanja se posebna pažnja s obzirom da se ona tretira kao osnova pasivnih, preventivnih mera zaštite uopšte, kao i zbog kritičnosti vremena za davanje uzbune usled delikatnog geografskog položaja Nemačke. Ova služba je organizovala sistem javljanja od 10 zona, tako da se iz središnjih centara javljanja može dati uzbuna u celoj zemlji za samo nekoliko sekundi.

Udruženje civilne zaštite (dobrovoljna organizacija) organizovano je u svih deset federalnih država i obuhvata sve slojeve stanovništva. Njegov osnovni zadatak je povezivanje stanovništva sa svim službama CZ i mobilizacija radi aktivnog učešća u njima. Služba samopomoći je deo zadatka udruženja koji obuhvata vrlo širok opseg aktivnosti stanovništva, industrijsku civilnu zaštitu, civilnu zaštitu državnih železnica, poštanske službe i sl.

U toku tri godine pre donošenja osnovnog zakona 1957. godine, Nemačka je (prema procenama) uložila oko 450.000.000 dolara u takozvanu nevojnu odbranu. Najviše ovih finansijskih sredstava bilo je uloženo u obuku, planiranje i skloništa (istraživački rad, izradu prototipova i izgradnju).

Ministarstvo unutrašnjih poslova je 1955. godine objavilo da će se predložiti trogodišnji plan civilne zaštite. Po tom planu predviđeno je formiranje jedinica civilne zaštite, od 200.000 dobrovoljaca u 70 najvećih gradova, od kojih bi 30.000 bilo organizovano u pokretne (motorizovane) kolone namenjene za veće gradove i šira područja oko njih.

Plan dalje predviđa izgradnju skloništa u svim novim zgradama, počev od aprila 1956. godine, i to u svim gradovima preko 10.000 stanovnika. Poznato je da su izgrađena javna skloništa u više gradova, koja su otporna prema sva tri vida dejstva nuklearnog oružja, a na pritisak i do 9 atmosvera. Jedno privatno društvo planira u Nirnbergu i oko njega pretvaranje oko 3.000 upotrebljenih, starih skloništa iz prošlog rata, pećina i podruma u savremena skloništa. Kapacitet svakog ovog skloništa je 350 ljudi. Slično ovome, u Diseldorfu planovi predviđaju velika skloništa u centru grada, sa mirnodopskim kapacitetom garažiranja oko 600 kola. Nova skloništa se predviđaju i u drugim gradovima. Pored toga, ukazuje se mogućnost rekonstrukcije postojećih javnih skloništa. Orijentacija je na skloništa ma-

log kapaciteta do 50 ljudi. Velika, pak, kapaciteta 250—1.500 ljudi, predviđaju se blizu velikih fabrika, železničkih stanica i sl.

Norveška

Norveška radi na CZ još od 1938. god. CZ je organizovana na bazi podele zemlje na 4. oblasti i 4. podoblasti. U svim gradovima i selima postoje njene mesne organizacije. Ona obuhvata oko 300.000 ljudi, odnosno gotovo 10% ukupnog stanovništva, mobilisanih u: pokretne kolone, mesne snage, službu samopomoći, službu evakuacije i druge službe.

S obzirom da ovakve snage nije bilo moguće formirati samo na bazi dobrovoljnosti, Norveška je 1953. godine pristupila nekoj vrsti mobilizacije po kojoj su svi stanovnici, izuzev mobilisanih za vojnu službu, obavezni da u vremenu od 10 godina služe po 20 časova godišnje u CZ (obuka i sl.).

Funkcije CZ u Norveškoj su veoma široko postavljene, ali izgleda da se njena, ranije primarna, uloga evakuacije i raseljavanja kasnije prenela na izgradnju skloništa. Međutim, ona se još oslanja na principe strategijske evakuacije iz glavnih centara. Na primer, plan evakuacije Osla predviđa 210.000 ljudi ili gotovo polovinu stanovništva ovog grada. Planovima se predviđa evakuacija svih gradova preko 10.000 stanovnika, pri čemu je obuhvaćeno 550.000 stanovnika zemlje. Izvršenje cele evakuacije planirano je za 4 dana.

Za zaštitu stanovništva koje posle izvršene evakuacije ostaje u gradovima izgrađuju se skloništa. Ova skloništa uključuju kontrolne centre i mesne depoe, kao i javne, privatne i industrijske zaklone. Postoji 60 kontrolnih centara uklesanih u stene i 203 depoa, od kojih je većina u tunelima zaklonjenim stenama.

Zakonom od 1948. godine predviđeno je da svi vlasnici ugrade skloništa u sve nove građevine, kao i u stare stambene zgrade koje su u dobrom stanju. Na ovaj način je obezbeđeno privatnih skloništa za oko 100.000 ljudi. Pored toga, izgrađena su skloništa za 85.000 industrijskih radnika u velikom broju preduzeća, koja su većinom duboko ukopana u stene.

Plan predviđa javna skloništa za oko 180.000 ljudi u 50 najverovatnijih područja vazdušnih napada. Ta skloništa su najčešće izgrađena u stenama i velikog su kapaciteta. Jedno od najvećih podzemnih skloništa u Oslu može da primi oko 4.600

ljudi. Ono obezbeđuje zaštitu i od gasova (hermetičko zatvaranje, ventilatori i filteri). Ovakva javna skloništa koriste se u miru za garaže, magacine, bioskope i sl. tako da se računa sa njihovom rentabilnošću, odnosno planira njihovo otplaćivanje za nekoliko godina mirnodopske upotrebe.

U realizaciji planova skloništa Norveška je postigla značajne rezultate. Na primer, samo u Oslu, gde plan predviđa skloništa za 60.000 ljudi, do 1958. godine izgrađeno je skloništa za 34.000 ljudi.

Industrijska CZ Norveške obuhvata oko 40.000 ljudi Svako industrijsko preduzeće koje ima preko 40 radnika obavezno je da formira ekipe CZ.

Belgija

Koncepcije belgiske CZ slične su britanskim, sa akcentom na merama zaštite posle napada, mada se sada sve više poklanja pažnja izgradnji skloništa. Postoji državna škola CZ. Glavni cilj obuke je da se stvori kadar koji će biti sposoban da rukovodi merama zaštite i snagama CZ posle napada.

Poslednjih godina Belgija planira obimniji program izgradnje skloništa. Po ovom programu predviđa se izgradnja skloništa za kapacitet od 500.000 ljudi u zonama »atomskih ciljeva«; skloništa za kapacitet od 400.000 ljudi za zaštitu od klasičnog bombardovanja u zonama za koje se pretpostavlja da neće biti bombardovane nuklearnim oružjem i izgradnja privatnih, domaćih skloništa za oko 3.000.000 stanovnika. Do 1958. godine izgrađena su skloništa u »atomskim zonama« za 45.000 ljudi i domaća u ovim zonama za 25.000 stanovnika.

Danska

Po zakonu sva lica od 19—65 godina starosti, izuzev onih koja potpadaju pod vojnu obavezu, dužna su da služe u CZ. Pored toga, regruti pre stupanja u vojnu službu mogu odabrati da služe u civilnoj zaštiti i takvih prijava ima godišnje oko 1.200. Oni služe godinu dana u njoj, a tokom daljih devet godina obavezni su da određeno vreme učestvuju u vežbama i drugim pripremama CZ. S obzirom da opšta obaveza CZ traje 20 godina, to se ovi obveznici — rezervisti posle ovih devet godina vode po spiskovima »neaktivnih pripadnika« još daljih 10 godina.

Većina ovih ljudi je organizovana u pokretne kolone CZ. One su organizovane,

slično divizijama, u 3 brigade, a raspoređene su po raznim mestima zemlje i spremne su za brzu intervenciju u cilju spasavanja stanovništva posle napada.

Danska je organizaciju CZ postavila na sistem skloništa i pokretljivih (motorizovanih) kolona za spasavanje posle napada.

Civilnu zaštitu Danske čine:

- lokalne organizacije CZ u svakom gradu, usredsređene na zaštitu od požara, spasavanje i zbrinjavanje posle napada, ukupno 20.000 ljudi
- služba evakuacije — 30.000 ljudi
- samozaštitne jedinice po kućama, fabrikama i poljoprivrednim okruzima 40.000 ljudi
- pokretne kolone — — 10.000 ljudi

Ukupno sve organizacije broje oko 100.000 ljudi. Ovo je veliki procenat u odnosu na 4.300.000 stanovnika Danske. Sve su organizacije, izuzev pokretnih kolona, dobrovoljne.

Program izgradnje skloništa predviđa:

— izgradnju skloništa, uglavnom ojačanih podruma, u svim privatnim zgradama, većim od dva stana, građenim posle 1950. godine. Ovom merom obezbeđen je veći broj skloništa, a naročito na periferiji gradova gde se najviše zida. Troškove izgradnje podnose vlasnici zgrada;

— izgradnju javnih skloništa — u nadležnosti vlade. Ona se grade od armiranog betona (60 cm debljine i sa različitim debljinom zemljane pokrivke), kapaciteta do 50 ljudi. Izgrađuje se i manji broj većih skloništa koja u miru služe kao garaže. Plan predviđa javna skloništa za 25% stanovništva najrazvijenijih gradova, odnosno za 500.000 ljudi.

Godine 1956. Danska je imala ukupno 1.800 skloništa kapaciteta za 187.000 ljudi, a 1957. godine 2.460, kapaciteta za 230.000 ljudi. Sam Kopenhagen (oko 750.000 stanovnika) imao je 1957. godine 387 skloništa kapaciteta za 64.000 ljudi.

Holandija

Koncepcije CZ Holandije su slične britanskim i belgiskim, tj. više su usmerene na aktivne mere spasavanja posle vazдушnih napada. U početku je bila objavljena namera vlade da se organizacija CZ potpuno osloni na dobrovoljce. Zbog toga je formirana dobrovoljna organizacija za zaštitu stanovništva, koja je prerasla u dobro organizovan dobrovoljački pokret koji je izazvao interesovanje široke javnosti za CZ.

Pa ipak, odziv dobrovoljaca za snage CZ nije bio dovoljan za obezbeđenje predviđenih planova. Zbog toga su od 1948. godine svi muškarci iznad 26 godina obavezni da služe u CZ.

Od 1953—56. vlada je uložila znatna materijalna sredstva u cilju kupovine opreme. Veći deo ovih sredstava bio je namenjen za pokretne (motorizovane) kolone kao baze CZ.

U vezi sa usvojenom osnovnom koncepcijom CZ, sa težištem na merama spasavanja posle napada i formiranju jačih jedinica za to, Holandija je znatnu pažnju posvetila izgradnji sistema osmatranja, javljanja i uzbune, kao i evakuacije stanovništva. Međutim, znatno manja pažnja je poklonjena izgradnji skloništa, koja se tek u poslednje vreme nešto više preporučuju.

Zbog toga je u Hagu do 1958. godine izgrađeno samo 17 javnih skloništa manjeg kapaciteta, dok je u široj oblasti grada projektovano samo 73. Celokupni program zemlje predviđa izgradnju javnih skloništa sa efikasnom zaštitom od nominalnih atomskih bombi za 50.000 ljudi i privatnih kućnih skloništa 50.000 stanovnika. Međutim, program ne predviđa obaveznu izgradnju skloništa u novogradnjama i postojećim zgradama.

Francuska

Uložena sredstva iskorišćena su za obuku kadrova (postoji 1 škola sa ograničenim brojem slušalaca), pripremu evakuacije, veoma ograničeni program skloništa i na programe formiranja jedinica CZ. Pored održavanja stare organizacije CZ, vidni su naponi učinjeni u oblasti teoretskog razmatranja problema zaštite, kao i na naučno-tehničkim istraživanjima, odnosno priprema za prelaz na savremenu organizaciju. Pored toga, bilo je više zahteva i predloženih programa (izgradnje skloništa, evakuacije, organizacije jedinica, zakonskih propisa i sl.), ali nijedan nije dobio javnu podršku niti je ozakonjen.

U teoretskim razmatranjima i predlozima zapažaju se dve osnovne tendencije u koncepciji i organizaciji CZ. Naime, glavna pažnja je poklonjena organizaciji jakih poluvojnih snaga CZ i masovnoj izgradnji jakih skloništa. Predviđaju se brigade CZ u jačini od 2.500 ljudi, koje će biti razmeštene po celoj zemlji (u većim gradovima). Ukupna snaga ovih brigada predviđa se do 200.000 ljudi.

Svedska

Svedska CZ se ističe svojim skloništima u debelim stenama, njihovom mirnodopskom upotrebom, kao i podzemnim industrijskim postrojenjima i izgradnjom skloništa za zaštitu od hidrogenskih oružja u svakom gradu preko 50.000 stanovnika. Izgradnju skloništa ona je otpočela ranije i ovu je intenzivnije od svih drugih zemalja i sprovodila, postigavši takvu realizaciju programa koja je stavlja daleko ispred ostalih zemalja.

Osnovni zakon je usvojen 1944. godine. On je uveo obavezu svih građana od 16—65 godina (muškaraca i žena). Ova obaveza se efikasnije primenjuje poslednjih godina, a u odnosu na žene ima nekog stvarnog značaja tek od 1955. godine.

Svedska CZ se zasniva na: opštoj službi CZ, koja je odgovorna za zaštitu zemlje kao celine, i specijalnim organizacijama za kućnu i industrijsku CZ. Poslednjih godina razmatra se reorganizacija svih službi CZ. Program predviđa savremeniju organizaciju uz verovatno smanjen broj ljudi, obezbeđenje najsavremenije opreme i produženje programa izgradnje skloništa.

U dosadašnjem razvoju CZ glavna pažnja i sredstva su bili usredsređeni na izgradnju skloništa. Zbog toga su sve druge mere zaštite (evakuacija, spasavanje posle napada i sl.) bile u drugom planu. Ranije opsežni planovi evakuacije su napušteni, a sadašnji se svode samo na ograničenu evakuaciju iz najvećih gradova.

U izgradnji skloništa primarnu ulogu imaju velika javna skloništa u stenama ili od betona, za zaštitu od hidrogenskih bombi, u gradovima većim od 50.000 stanovnika. Ona se grade obično u centru grada, a planirana su za potpunu zaštitu od visokih eksplozija, odnosno za »prihvatljivu zaštitu« od prizemnih i niskih eksplozija na 1,5–3 km od NT zavisno od snage hidrogenske bombe.

Do 1958. godine bilo je gotovo ili se završavalo 15 ovakvih skloništa, kapaciteta za 100.000 ljudi.

Poznata »garaža u steni« u centru Štokholma je primer ovog tipa skloništa. Ono je rađeno 3,5 godine i može da za 4 minuta primi 10.000 ljudi. Istovremeno ono obezbeđuje zaštitu od bojnih otrova i radijacije, kao i od prodiranja ugljenmonoksida i toplote od okolnih požara u roku do 10 časova.

Slično sklonište se radi i u drugom delu Štokholma za kapacitet od 15.000 ljudi.

Ukopavanje važnih industrijskih preduzeća Švedska je počela 1945. godine. Tako

je obezbeđena zaštita jedne fabrike aviona, nekoliko radionica artiljerijsko-tehničke službe i nekoliko fabrika za proizvodnju preciznih instrumenata. Prema njihovim procenama, ova preduzeća su na ovaj način obezbeđena od svih napada, izuzev direktnog pogotka hidrogenske bombe.

Smatra se da su osnovne slabosti švedske koncepcije CZ u preteranom oslanjanju na velika skloništa, u nedostatku bolje organizovanih i opremljenih snaga CZ i nepostojanju škola za obuku kadrova.

U švedsku civilnu zaštitu učlanjeno je oko 1,000.000 stanovnika (dobrovoljaca). Ovo je veliki broj, s obzirom da ona ima svega oko 7,000.000 stanovnika.

Švajcarska

Zakon od 1955. godine reguliše obavezu svih muškaraca između 15 i 65 godina na 3–6 dana služenja godišnje. Služba žena nije obavezna, već je postavljena na dobrotvoljnu osnovu. Ovako određenim propisima računa se na masovnu CZ od 800.000 ljudi, što čini 15% ukupnog stanovništva.

Po ovom zakonu, sva veća preduzeća koja zapošljavaju više od 50 radnika obavezna su da organizuju »odbrambene grupe«, a sve opštine sa više od 1.000 osoba mesnu organizaciju CZ.

Godine 1955. kada je ovaj zakon usvojen, Švajcarska je imala 33.000 starih skloništa sa kapacitetom za 650.000 ljudi, mnoge podzemne stanice za prvu pomoć i dobro organizovanu protivpožarnu službu.

Nov program CZ posvećuje glavnu pažnju skloništima, s ciljem da se ona izgrade za približno 2,000.000 stanovnika do 1963. godine (kapacitet skloništa 1958. godine — oko 900.000). U Badenu se gradi veliko sklonište za 3.000 ljudi, čiji će se troškovi građenja, prema predviđanjima, amortizovati njegovom mirnodopskom upotrebom za garažu.

Sovjetski Savez

Podaci o civilnoj zaštiti u SSSR mogu se naći u materijalima koji se objavljuju u zapadnim zemljama. Prema tim materijalima sovjetska CZ zasniva se na iskustvima iz prošlog rata, na sovjetskim naučno-tehničkim dostignućima i na opitima savremenog oružja.

Od 1953. godine organizacija CZ Sovjetskog Saveza znatno je povećala izdavačku delatnost iz oblasti nuklearnog oružja i zaštite. Zatim je 1955. godine usledila masovna obuka naroda po programu desetčasovnog kursa, koji je obuhvatao opšta

znanja o atomskoj bombi, efektima njenog dejstva i metodima zaštite, znacima vazdušne uzbune i sl. Plan da celokupno odraslo stanovništvo završi ovaj kurs do kraja 1956. godine bio je uglavnom ispunjen.

Godine 1958. počeo je novi kurs, znatno duži od prethodnog, zatim je došao treći, a predviđao se i četvrti, koji su se sve više orijentisali na praktičnu obuku zaštite. Ovakav obim i intenzitet priprema čitavog naroda nije poznat ni u jednoj drugoj zemlji.

Reorganizacija CZ, u pogledu mera zaštite i organizacijske strukture, svodila se uglavnom na dodavanje odbrambenih mera protiv nuklearnog i biološkog oružja i odgovarajuće organizacijske izmene starih klasičnih mera zaštite već postojećoj organizaciji CZ, tako da je osnova organizacije ostala nepromenjena. Treba dodati da se u SSSR ulažu veliki naponi u cilju osvajanja tehničkih sredstava i opreme za potrebe zaštite i da su već obezbeđena dosta velika materijalna i tehnička sredstva (gasmaske, dozimetri, uređaji, tehnička sredstva i oprema jedinica CZ po svim službama i sl.).

Posebno su značajne izmene u tretiranju nekih od mera zaštite. Tako se, izgleda, više ne predviđa masovnija evakuacija. Pripremljen period CZ, povezan sa savremenim mogućnostima iznenađenja, zadržan je i za buduće, ali sa znatno kraćim vremenom trajanja i usmeren je na obezbeđenje potrebne mirnodopske gotovosti i za slučaj krajnje iznenađenog napada. Pored toga, mnogo se veći naponi nego ranije ulažu na obezbeđenje zbrinjavanja naroda posle napada (evakuacija, smeštaj, ishrana i sl.), obezbeđenje zaštite poljoprivrednih reiona, urbanističku zaštitu gradova i sl.

Organi ((štabovi) CZ su relativno mali, jer se organizacija CZ oslanja na organe državne uprave, privrede i društvenih organizacija. Sistem CZ je odvojen od organizacije DOSAAF-a (dobrovoljnog udruženja za sadejstvo sa KoV, RV i RM), čiji je osnovni zadatak obučavanje stanovništva za vojne potrebe i sprovođenje programa masovne buke stanovništva po liniji CZ. Međutim, ona se oslanja na ovu organizaciju i sa njom saraduje.

Pretpostavlja se da se gradskim štabovima CZ u ratu prepotčinjavaju određene vojne jedinice. Pored toga, snage CZ sačinjavaju: službe CZ, industrijske jedinice CZ, jedinice samozaštite u naseljima i ustanovama i sl.

Službe CZ se formiraju na bazi mirnodopskih odelaka gradskih i kvartovskih organa vlasti i službi. Postoje sledeće službe: služba obaveštavanja i komunikacija (bazira na gradskoj telefonskoj službi), služba održavanja reda i javne sigurnosti (zasniva se na miliciji), zdravstvena, vatrogasna, transportna, tehnička, trgovačka i prehrambena, veterinarska, služba zamračivanja, služba po pitanju skloništa, služba sanitetske obrade ljudi i raskuživanja odeće (zasnovana na gradskim komunalnim službama), i služba raskuživanja zemljišta i građevina (na bazi komunalnih službi).

Funkcije službi su određene njihovim nazivima. Tako, na primer, sanitetska služba CZ organizuje mrežu javne pomoći, učestvuje u spasavanju i pruža prvu pomoć, organizuje postupke sa kontaminiranim stanovništvom, obezbeđuje rukovođenje sanitetskim jedinicama u celom gradskom (kvartovskom) sistemu CZ, organizuje laboratorije za pregled vode i hrane, održava rezerve sanitetskog materijala i sl.

Pored industrijskih jedinica, u većim industrijskim preduzećima postoje »službe« po istim principima kao i u gradu.

Svako privredno ministarstvo ili ustanova ima organ (odeljenje, odelak) za vojne poslove i poslove CZ u okviru resora.

Jedinice samozaštite organizuju se u stambenim zgradama i blokovima, ustanovama, školama, kolhozima, selima i sl. One imaju: rukovodioca, pomoćnika za politički rad, oružara, vezistu, ekipu za održavanje reda i straže, ABH ekipu, dve sanitetske, protivpožarnu ekipu za otklanjanje šteta i spasavanje, ekipu za skloništa veterinarsku ekipu. Pored navedenog broja svaka ekipa ima i svoju rezervu. Samozaštitna jedinica broji oko 60 ljudi. Ona se obrazuje u svakom objektu koji ima preko 300 stanovnika (službenika ili radnika), a u većim kolektivima se može obrazovati više ovakvih jedinica.

Sve mere CZ se dele na preventivne i aktivne. Predviđene su obimnije preventivne mere koje štampa i druge publikacije veoma široko tretiraju. Napori u cilju obezbeđenja aktivne uloge CZ očigledno upućuju na zaključak da aktivne mere zaštite imaju primarnu ulogu. Pored toga, velika se pažnja poklanja merama zaštite i izradi skloništa, a posebno svetlosnom maskiranju. Tipovi skloništa su raznovrsni, a poznati su podzemni objekti (metroi i sl) koji su prilagođeni i obezbeđeni da posluže kao masovna javna skloništa

Pukovnik **Džordž Metkaf****SAVREMENA I MOBILNA ARMIIJA¹⁾**

U ovom članku²⁾ autor raspravlja o najvažnijim problemima organizacijsko-formacijske prirode izvesnih jedinica i komandi, imajući pri tome u vidu savremenu i brzo pokretnu armiju kakvu će zahtevati današnji način ratovanja.

Uz napomenu, na početku izlaganja, da su dosadašnja istorijska iskustva pokazala da naoružanje, taktika i tehnologija postaju vremenom podjednako dostupni velikim vojnim silama, autor podvlači da je oduvek imala prednost ona strana koja je neprekidno poboljšavala organizaciju svojih oružanih snaga, efikasnije povezivala taktiku sa stepenom razvoja naoružanja i unapred određivala jasnu koncepciju.

Kroz naučno-istraživački rad razmatraju se sledeći operativni faktori: rastresitost, mobilnost, zaštita, vatrena moć, komandovanje, izviđanje i podrška. Ovo su faktori koji daju sliku borbenih dejstava savremene, mobilne armije u budućem ratu. Kome će se od ovih faktora dati veći značaj zavisi od vrste boja (sukoba) i geografskih okolnosti. Međutim, svi zajedno oni stvaraju bazu za vršenje takvih organizacijskih izmena koje su, potrebne savremenoj armiji i ukazuju u kom pravcu ih treba vršiti. Na razvoj organizacija umnogome utiču neki elementi, od kojih autor navodi sledeće:

— procena najverovatnijeg neprijatelja, njegove organizacije, opreme, taktike i njegovih mogućnosti;

— procena najverovatnijih vojnih, političkih i geografskih okolnosti u kojima će armija dejstvovati;

— procena opreme kojom jedinice mogu raspolagati imajući pri tome u vidu stanje tehnologije, budžetska ograničenja, kao i ograničenja u ljudstvu;

— praktično iskustvo stečeno u borbi, a potkrepljeno naučnim, tehničkim i vojnim razvojem kroz praktične vežbe.

U daljem izlaganju autor iznosi na kojim je područjima moguće postići odgovarajuća organizacijska usavršavanja armije, pa iz toga izvlači samo neka važni-

ja, specifično organizacijska pitanja na koja se ukratko osvrće. On počinje od najniže organizacijske jedinice — streljačkog odeljenja — i smatra da sve jedinice moraju biti manje i lakše, osposobljene za samostalnu ili polusamostalnu dejstva pod bilo kakvim vremenskim uslovima, odnosno uslovima vidljivosti, i to u bilo kojoj fazi rata. Streljačko odeljenje, po njegovom mišljenju, treba da ima svega sedam boraca, da bude opremljeno automatskim ili poluautomatskim oružjem, za protivpešadijsko i protivokopno dejstvo, da ima svoje prevozno (zemaljsko ili vazdušno) sredstvo. Malo brojno stanje ovakvog streljačkog odeljenja ima niz prednosti kao, na primer, odeljenje je pokretnije, olakšana je kontrola i rukovođenje nad njim od strane komandira voda, njegovo naoružanje i oprema, u poređenju sa sadašnjim streljačkim odeljenjem, povećava njegovu ubojnu snagu, a smanjuje mu osetljivost.

U današnjoj fazi raketa, masovnog oružja, automatizacije, velike pokretljivosti, često se zaboravljaju osnovni principi. Efikasnost armije u borbi, ističe autor, rezultat je jedinstva borbene moći koje postiže nekoliko hiljada dobro opremljenih i izvežbanih odeljenja, tenkovskih posada i artiljerijskih odeljenja.

Što se tiče organizacije voda i čete, autor smatra da oni takođe, zbog zahteva za većom kontrolom, većom ubojnošću, povećanom pokretljivošću, samostalnošću i smanjenom osetljivošću moraju biti manji i lakši. Saglasno tome brojno stanje voda iznosilo bi, po mišljenju autora, 35 ljudi, a on bi se sastojao od tri streljačka odeljenja, pratećeg odeljenja i komande. Jačina čete bi bila 150 ljudi, a sastojala bi se od tri streljačka voda, voda za podršku i komande. Autor dalje ukazuje na potrebu za povećanjem vatrene moći, veza i pokretljivosti, pa u vezi sa pešadijskom četom kaže da ona mora biti tako organizovana da predstavlja jedinstven, moćan vatreni sistem. Ona mora imati u organskom sastavu oruđa za neposrednu podršku, s višestrukim namenom, sposobna za otvaranje jake vatre, uključujući tu konvencionalnu, hemijsku i nuklearnu kad joj i u koliko joj to bude odobreno. U vezi sa mobilnošću i manevarskom sposobnošću, ona mora biti opremljena organskim vozilima ili oklopnim

¹⁾ The MOMAR Field Army, by Colonel George T. Metcalf, *Army*, SAD, septembar 1960.

²⁾ Članak ustvari obuhvata autorovo izlaganje na godišnjoj skupštini Udruženja američke armije — Prim. S. M.

transporterima, ili — na određenim instancijama — vazдушnim sredstvima.

U vezi sa organizacijskom strukturom divizije, autor ističe da su dosadašnja ispitivanja, studije, vežbe, ratne igre, itd. potvrdili opravdanost pentomik formacije u američkoj armiji. Ovakva organizacija omogućuje komandantu, u cilju izvođenja združenih rodovskih dejstava, formiranje malih borbenih grupa za manje ili veće samostalno dejstvo na širokim područjima po frontu i dubini, pri čemu bi se zadržao rastresit raspored. Pet borbenih komandi, koje ima i sadašnja divizija, predstavljaju združene jedinice sa integriranim rodovskim delovima, organizovane i pripremljene za visok stepen izdržljivosti u samostalnim ili polusamostalnim dejstvima. Dosadašnja i sadašnja doktrina američke armije tretirale su diviziju kao osnovni ešelon na kome je izvršeno združivanje rodova i službi, a sada se smatra da u budućnosti to treba ostvariti u jedinici nižeg jedan stepen. U određenim uslovima, u koliko je to moguće već sada sagledati, u eventualnom budućem ratu biće potrebna združena rodovska jedinica, veličine borbene komande, za izvođenje samostalnih dejstava na tako velikim prostranstvima kolika su često bila dodeljivana diviziji u toku drugog svetskog rata.

I u pogledu logističke podrške autor predviđa izvesne organizacijske izmene koje su već isprobane u vazdušno-desantnoj diviziji, kao i u Sedmoj armiji na nedavnim vežbama u Evropi. Te se promene sastoje u tome što bi se razne jedinice službi svrstale pod jednu komandu za pozadinsku podršku. Na taj način logistička podrška u diviziji bila bi postavljena na funkcionalnu bazu održavanja i snabdevanja, a ne po vertikalni kao do sada.

U pogledu tipova divizija, autor predviđa da će se u dve naredne decenije zadržati potreba za dva tipa divizije u sastavu armije: teške i srednje. Teška bi imala teške tenkove, oklopnu artiljeriju i oklopne transportere, dok bi srednja, mada i ona osposobljena za neprekidna pokretna dejstva, imala znatno manji broj teških oklopnih vozila. Zbog toga bi i pokretljivost srednje divizije, kako pri sopstvenom tako i pri vazдушnom prebacivanju, bila nešto veća nego teške. Obe divizije dobile bi dvaput više aviona nego što ih ima sadašnja divizija.

Što se tiče armije, autor smatra da će ona biti smanjena i da će se sastojati od

otprilike šest srednjih i teških divizija, uz odgovarajući broj vandivizijskih borbenih jedinica i jedinica za borbenu i logističku podršku. Za nekim vrstama vandivizijskih jedinica ne bi ni postojala potreba, dok će se kombinacijom nekih funkcija moći smanjiti druge vrste jedinica. Ovakvo smanjena, kompaktna, i samostalna armija imala bi, po mišljenju autora, niz prednosti u poređenju sa sadašnjom.

Posebnu pažnju autor je posvetio i studiji sistema komandovanja. On smatra da će se morati eliminisati one komande koje nisu ključne, jer one crpu ljudsku snagu iz operativnih jedinica, a pored toga njihovo postojanje može biti i uzrok imobilnosti, inercije, krutosti i neodlučnosti, što sve neće biti poželjno u budućem ratu.

Pored proučavanja organizacijsko-formacijske strukture jedinica, autor je poklonio odgovarajuću pažnju i studiji organizacije štabova. Dosadašnja iskustva sa vežbi, studije i analize koje vrše razni naučno-istraživački organi pokazale su da se štapska delatnost svake komande sastoji iz dve glavne funkcije: operativne, koja izvršava operativni i glavni zadatak komande, i pozadinske podrške, koja vrši snabdevanje, održavanje i znavljanje. Analogno tim funkcijama štab bi morao biti organizovan u dve osnovne štapske grupe: taktičku i grupu za pozadinsku podršku. Prihvatanje ovakve organizacije predstavlja u stvari napuštanje dosadašnje konvencionalne organizacije opšteg i specijalnog štaba. Nova struktura štaba mnogo bi bolje odgovarala zahtevima savremenog rata, potrebama komandanta i potčinjenih jedinica.

Po ovoj koncepciji komandant divizije ili armije imao bi samo četiri veze u okviru komande i to: zamenika komandanta, načelnika štaba, načelnika taktičke grupe i načelnika za pozadinsku podršku. Pojedini specijalisti, čija je stručna savetodavna pomoć potrebna štabu, nalazili bi se u sastavu svake štapske grupe. Načelnici su štapski oficiri i oni nemaju pravo komandovanja. Oni samo rukovode štapskim elementima svoje grupe, a njihova koordinirajuća uloga u odnosu na komande potčinjenih delova vršila bi se u okviru određenih stavova, ovlašćenja i zadataka postavljenih od strane komandanta ili njegovog zamenika.

Taktički operativni centar postavljao bi se na ili u blizini glavnog komandnog mesta ili komandantove osmatračnice, a

centar za pozadinsku podršku postavljao bi se u pozadini gde može funkcionisati kao pozadinsko komandno mesto. S obzirom na usavršen sistem veza i automatizacije pri razrašljanju podataka, svaki od ovih centara mogao bi da zameni onaj drugi u slučaju premeštaja ili gubitka.

U pogledu naoružanja i opreme, autor ukazuje na potrebu smanjenja različitih vrsta osnovnog naoružanja i opreme na minimum. Ta nova sredstva moraju biti takva da se mogu upotrebiti u svakoj situaciji, da imaju višestruke mogućnosti i namene.

Logistička mobilnost je isto toliko važna koliko i taktička i strategijska. Zbog toga i njenom organizacijskom usavršavanju treba, po mišljenju pisca, posvetiti punu pažnju. Da bi se ovo postiglo, autor ukazuje na to da bi u nekoliko sledećih godina na području organizacijske koncepcije logističke podrške u armiji trebalo, između ostalog, postići: obrazovanje malih i lako pokretnih depoa, koji bi bili razasuti po čitavoj dubini armijske zone dejstva, plansko snabdevanje, automatizaciju

u snabdevanju, jednostepeno održavanje, skraćenje vremena, direktno isporučiva-nje, integraciju itd.

Mnoge principe automatizacije do kojih se došlo u industriji treba prilagoditi armiji, što će u znatnoj meri ubrzati rad organa logističke podrške i skratiti, na primer, obimno poslovanje koje je sada potrebno oko trebovanja, raspodele i stokiranja materijalnih sredstava. Ako je potrebna opravka bilo kog sredstva, ona mora biti izvedena na jednom izvoru i na jednom mestu. Skraćivanje vremena postiglo bi se primenom planskog snabdevanja, povećanom upotrebom avijacije u snabdevanju i automatizacijom. Integracija jedinica i ustanova pozadinske podrške po horizontalni obezbedila bi bržu i pouzdaniju logističku podršku.

U zaključku autor ističe da daljem usavršavanju organizacije, kako u taktičkom tako i u logističkom pogledu, treba posvetiti punu pažnju i buduće napore naučno-istraživačkog rada usmeriti u tom pravcu.

S. M.

General P. Eli

FORMIRANJE STAREŠINA¹⁾

Ovaj članak je u stvari nastavak nekih ranijih razmatranja generala Elija, dugogodišnjeg načelnika generalštaba francuskih oružanih snaga, a sada načelnika štaba Ministarstva narodne odbrane Francuske, objavljenih u junskom broju istog časopisa, pod naslovom: »Upravljati, komandovati, raditi«. I jedan i drugi članak predstavljaju piščev apel upućen vladajućim krugovima današnje Francuske i oficirima po pitanju izgrađivanja i formiranja novog starešinskog, i uopšte rukovođećeg kadra u Francuskoj. U celini oba znače piščevu oštru kritiku stanja proisteklog iz unutrašnjih protivrečnosti Francuske, ranije vođenog rata u Indokini i sadašnjeg u Alžiru itd.

Odmah u početku članka general Eli ukazuje na karakteristike savremenog sveta u kome ljudska znanja rastu, tako reći, po obrascima geometrijske progresije, zbog čega je potrebno sa najvećom pažnjom prići problemu formiranja starešina i kadrova uopšte. Ako se taj problem, po njegovom mišljenju, ne bude ozbiljno shvatio, kadrovi, ugroženi vlastitim izazivanjem satiranja i iznuravanja, i istovremeno podvrgnuti uticaju prirodnog razređivanja snaga, neće biti u stanju da ispune ulogu koja im je data i koja se od njih očekuje.

Eli smatra da se nikada ranije, i u toj meri, nije osećala potreba za aktivnim i čvrstim rukovodiocima, sposobnim da jasno i unapred gledaju stvari i da u sred bure, na svim stepenima, čvrsto drže kormilo u rukama — kao što je to slučaje danas. Kroz takav zahtev vremena on gleda na značaj čitavog problema i želi da istakne glavne kvalitete koje bi rukovodioci morali da poseduju. Ti kvaliteti su fizičkog, psihičkog, moralnog i intelektualnog značaja.

Danas kada se tako jasno ukazuju individualne neurednosti, od bitnog je značaja razvoj fizičkih osobina, odnosno da čovek iskiva svoj duh u antičkom smislu te reči. Od toga zavisi i karakter čoveka koji ako se pravilno razvija pred-

¹⁾ Former des chefs, par le général P. Ely, *Revue de défense nationale*, Francuska, decembar 1960.

stavlja sigurnu snagu, a obratno — nesposobnu slabost. Vrline, mada one u današnje vreme izgleda nemaju neku naročito privlačnu snagu, i koje tako ozbiljno nedostaju ljudima, morale bi ponovo zauzeti svoje počasno mesto, a naročito takve vrline kao što su plemenitost, manifestacija i odblesak snažnih ljudi, koja treba da bude snažan protivotrov iskušenju surovosti koje se rađa iz osećanja manje vrednosti.

Što se tiče intelektualnih kvaliteta, njihov značaj ne misli niko da osporava. Baš naprotiv. Zbog toga je i potrebno uložiti napore u cilju definisanja prirode i obima neophodnih znanja.

Skup svih ovih osobina, po mišljenju pisca, ima realnu vrednost samo onda ako predstavlja uravnoteženu i harmoničnu celinu čije se komponente istovremeno razvijaju. Zavisí od prirode svakog pojedinca da li će akcenat doći na ovu ili onu osobinu, no sigurno je da će tokom izvesnog broja godina nekoj od njih pripasti prvenstvo.

Bez obzira na to koliko nam mnoge stvari iz prošlosti nejasno izgledale, ipak je sigurno da su starešine postojale još u prvim oblicima društva. Oni su se nametali društvu na razne načine, ali vrlo retko su proizlazili iz jedne čvrste organizacije kao što je to slučaj danas. Bilo kako bilo, oni su imali vlast nad zajednicom i bili su sposobni da joj služe bilo svojom fizičkom snagom, što je u početku bilo najvažnije, bilo inteligencijom, lukavstvom ili mudrošću, hladnokrvnošću i duhovnom snagom, i najzad visokim moralom.

Današnji sistem obrazovanja, izbor i razvoj profesija, ne omogućuje zdravu izgradnju starešinskog kadra. Zbog nedovoljne brige i napora oko negovanja ljudskih osobina, uopšte uzev, izgleda da su uravnoteženost pojedinaca i, kao posledica toga, jedinstvo čovečije ličnosti osramoćeni i u mnogo slučajeva žrtvovani.

Iz ovakvog sveta pretrpanog saznanjima koja se stalno nagomilavaju, proizišao je ozbiljan poremećaj na moralnom, intelektualnom, fizičkom i psihičkom planu. Na moralnom planu zato što se moralne vrednosti više ne neguju i ne poštuju; na intelektualnom zato što mozak, zbog obima znanja i hitnih potreba za neposrednim i specijalizovanim znanjima, nije više u stanju da duboko prima. Najzad, na fizičkom planu zato što

intelektualna hipotrofija povlači za sobom nedovoljnu telesnu sposobnost, dok je na samom fizičkom planu veoma malo učinjeno da se omladina pripremi za prolazak kroz jednu epohu naizgled tako laku, ali u stvari vrlo tešku, da bi dospela u život »bez oružja i oklopa«.

Očigledno je da svi ovi nedostaci dovedu u pitanje opštu ravnotežu, a moralne, intelektualne i fizičke slabosti još više pogoršavaju psihičku nestabilnost.

Ako se zaista želi izgrađivanje starešina važno je, pre svega, postaviti cilj. Za ostvarenje tog cilja treba, po mišljenju pisca, obezbediti slobodu ličnosti i kroz praksu, kao sintezu celokupnog mentalnog napora, kojim se kroz analizu situacije dolazi do konstruktivne odluke, proveravati rezultate. Iz toga proizlazi da je rad onaj faktor koji kod pojedinaca budi optimističke koncepcije o svetu. Kad ne bi bilo rada nestale bi države i civilizacije, a samim tim i ljudi. Rad pomaže u tome što čovek odbacuje lenost i rutinerstvo, skepticizam i egoizam koji guše i rasipaju radne napore. Rad obezbeđuje da se čovek koncentriše i obavezuje ga da izvuče maksimum iz sebe; on utiče da se zavole teškoće i otkloni strah od opasnosti, razvije osećanje odgovornosti i smisao za ono što je moguće. Najzad, sistematska radna praksa podstiče stvaranje svih onih neophodnih sposobnosti koje se traže od jednog starešine. Svaki starešina mora raspolagati odgovarajućom rezervom snage koja mu dopušta i omogućuje da se suprotstavi kritičnoj situaciji. Međutim, izgrađivanje takvog starešine, rukovodioca, nailazi na niz prepreka koje proizlaze iz trostruke evolucije savremenog života.

General Eli na prvom mestu ističe evoluciju nauke i tehničke, koja dovodi do gomilanja i komplikovanja ljudskih saznanja i koja svakim danom potvrđuje sve značajniju potrebu za tehničarima i specijalistima, čak i najosnovnijim. Međutim, kategorisanje ljudi još od početka otežava proširivanje njihove aktivnosti, promenu ili brži razvoj njihove profesije.

Na drugom mestu on ističe uticaj društvene strukture i njenu opštu evoluciju, počev od opštinskih, oblasnih i nacionalnih okvira do porodičnih i profesionalnih. Svi ovi okviri — forme — društvene strukture u Francuskoj su pomalo oslabili pa se samim tim umanjuje i njihov uticaj na formiranje mladih ljudi.

Najzad, tu je i evolucija sredstava od kolektivnog uticaja: radija, filma, štampе ili televizije. Značaj tih sredstava se stalno povećava i njihov uticaj na život se više oseća. Jednu od posledica toga predstavljaju i razvitak sredstava vizuelnog i čulnog učenja, koji vrlo često ide na štetu vežbanja sposobnosti razmišljanja.

Uzroke teškoća pri opštem formiranju kadrova general Eli vidi u strogoj specijalizaciji i podeli delatnosti, koja ide na štetu opšteg obrazovanja. Kroz tu činjenicu on gleda problem izgrađivanja starešine u celini, i to kako vojnog, tako i rukovodioca uopšte. On to posebno naglašava i zato što u vreme rata većina vojnih starešina dolazi iz građanstva. U tom smislu on predlaže koordiniranu akciju na trojnom planu: nastave, vaspitanja i profesije.

U oblasti nastave treba naći srećno rešenje u pogledu izbora potrebnih znanja koja treba steći, odnosno koja treba odbaciti. To znači treba odrediti obim i vrstu materije koju treba proučavati, pa zadržati samo ono što je glavno i što doprinosi obrazovanju ličnosti. To bi značilo odstraniti iz škole sve što je suvišno, suviše staro, suviše složeno i specijalizovano, kako bi omladina — zadržavajući svoje najviše duhovne vrednosti — mogla da zauzme svoje mesto u svetu koji se tako brzo razvija. Takva orijentacija treba da dovede do rasterećivanja programa i do mogućnosti prelaza sa jedne vrste znanja na drugu.

Isto se tako postavlja i problem razvoja jedne fizički skladnije ličnosti, kako bi se postigla tako neophodna psihička uravnoteženost bez koje se slabo može formirati smisao za napor. Na moralnom planu ne može se dopustiti da jedan mlad čovek uđe u život sa osećanjem da svaka vrednost danas može biti osporena, što može kasnije, kad on bude tražio nešto apsolutno, neki uzvišen ideal, predstavljati za njega ozbiljnu moralnu opasnost. Pravila na čije poštovanje on treba da se nauči postepeno i srazmerno svom uzrastu i sticanju zrelosti, treba da mu posluže kao garancija dostojanstva čovekove ličnosti.

Mada ne želi da potceni ulogu škole, odnosno uticaj učitelja i profesora na formiranje karaktera omladine, pisac podvlači da, ipak, ništa ne može da zameni uticaj porodice u kojoj se stiče najbolje vaspitanje. Zato on preporučuje da se svim sredstvima podigne i ojača

oslabljeni ugled porodice. Razne mere koje treba da dovedu do rešenja ovog složenog društvenog problema pisac zamišlja u okviru jednog užeg regionalnog područja, pri čemu bi se izbegavala svaka centralizacija i rukovođenje odozgo. Međutim, te mere mogle bi biti uzaludne ukoliko bi se izvodile u atmosferi nezdravog morala koju vrlo često stvaraju radio, štampa i film svojim preteranim isticanjem senzacija, nemorala i skandala, odnosno hvaljenjem loših osobina.

General Eli se najzad dotiče problema izbora profesije. Njegovo rešavanje treba da otpočne posmatranjem, opredeljivanjem i orijentacijom svakog pojedinca još u školi, s tim što bi se vodilo računa o zadovoljenju nacionalnih interesa i poštovanju ličnosti svakog pojedinca. Pri tome ne treba izgubiti iz vida da se izbor poziva, vrlo često, vrši samo jedanput u životu. Potrebno je da se onima koji pokazuju izvesne osobine i smisao da se mogu razviti u rukovodioca, obezbede široke mogućnosti. To zahteva da se opredeljivanje pri izboru profesije postavi na najširu nacionalnu osnovu. Važna je stvar da se na vreme uoče, otkriju i prate one vrline koje pomažu brzom izrastanju kadra do najvišeg nivoa. Pisac ukazuje na to da se široko polje mogućnosti za razvoj jednog čoveka otvara tek negde oko njegove 35 godine starosti, pod uslovom da je već ranije pokazivao smisao za intelektualni i stvaralački rad. Zato on i daje sugestiju da se čoveku u tim »najboljim godinama« obezbedi jedan vremenski period za opšti razvoj, bez vezivanja za radno mesto, pa da se tek posle tog perioda može očekivati da će on brže napredovati u svojoj profesiji.

Na kraju članka pisac ukazuje na neodložnu potrebu uvođenja novog stila koji bi omogućio razvoj starešine i obezbedio mu uslove za široku aktivnost. Pisac apeluje na obavezu zajednice »da spase čoveka od njega samog, odnosno da se izbegne skleroza naše civilizacije«. On naročito insistira na formiranju takvih starešina kod kojih je razvijeno osećanje odgovornosti. U davanju poverenja takvim starešinama on vidi obezbeđenje sistema decentralizacije u rukovođenju koji bi olakšao da se odstrani neaktivnost i atmosfera sumnjičenja i nepoštenosti. To bi sve doprinelo da se ljudi više ne plaše grešaka, već da ih otvoreno priznaju i da se sasvim slobodno ponašaju, što bi sve uticalo na učvršćenje

karaktera i poštovanje ljudi i stvari. On poziva na borbu protiv nepoverenja koje je na svim stepenima postalo sistem. Zbog toga je, po njegovom mišljenju, nastalo gubljenje inicijative čak i kod viših rukovodilaca i narasla sitničarska kontrola, tj. takva birokratija koja paralizuje i pojedince i ustanove.

Pisac ističe činjenicu da je naročito omladina osetljiva na nedostatak pove-

renja od strane zajednice. Da bi se ubrzao preporod čoveka, a ne razmnožavali elektronski mozgovi ili vešti govornici, on predlaže da se pronade i izgradi nova vrsta starešina: mladi ljudi sa optimističkim gledanjem na život i zreli rasuđiva-njem, koji će verovati u ljudski napredak i znati da uče na iskustvima prošlosti.

P. L.

Major Čezare Čeri

PREPAD AMFIBIJSKIM SREDSTVIMA¹⁾

S obzirom da je u vojnoj literaturi dosada dosta pisano o amfibijskim operacijama, amfibijskim sredstvima, samom izvršenju napada itd., to autor najpre ističe da ovim člankom želi da obuhvati dva osnovna elementa amfibijskog prepada: planiranje i brzinu dejstva. Poznato je da se amfibijski prepad mora oslanjati isključivo na iznenađenje (kada prepad izvodi vod ili odeljenje diverzantata), odnosno na iznenađenje i snagu kada objekt napada (njegova jačina — otpornost) i eventualna protivdejstva branioca zahtevaju angažovanje znatnog broja kopnenih i pomorskih snaga, koje opet neprijatelj može lako otkriti. Od onog momenta kada neprijatelj otkrije desant, element iznenađenja gubi svoj značaj, te je potrebno preći na rešavanje zadatka snagom.

Autor smatra da amfibijski prepad predstavlja kombinovano dejstvo sa ograničenim ciljem, čija se osnovna karakteristika sastoji u brzini izvršenja zadatka. Prepad zahteva: lokalnu i pravovremenu prevlast u vazduhu, na moru i kopnu, kao i mogućnost ukrcavanja i povlačenja po izvršenom zadatku. Iz ovog proizlazi, po mišljenju autora, da je amfibijski prepad, iako se radi o dejstvu sa ograničenim ciljem i to manjih snaga i sredstava, veoma složena akcija kako zbog kombinovane (jednovremene) upotrebe jedinica iz sastava svih vidova oružanih snaga, tako i zbog svoje osetljivosti na neprijateljsko protivdejstvo. U nastavku autor razrađuje pojedine karakteristike amfibijskog prepada.

Kombinovano dejstvo sa ograničenim ciljem. — Kako pri izvođenju amfibijskog prepada sva tri vida dobijaju svoje zadatke to, s obzirom na pojedine njegove faze, svaki vid može imati glavnu ili sadejstvujuću ulogu — što se u toku samog izvođenja dejstva često i menja. Mornarica, ističe autor, ima važnu ulogu u prevoženju desantnih snaga, tj. u zadatku logističke prirode, zatim u njihovoj podršci pri približavanju i ovladavanju obalnim rubom. KoV igra najvažniju ulogu i prima na sebe osnovni zadatak — izvršenje prepada na kopnu. Avijacija učestvuje u svim fazama: za vreme neutralisanja neprijatelja na obali, hvatanja obale, podrške dejstva na kopnu, kao i ukrcavanja po izvršenom zadatku.

Autor primećuje da sva tri vida, međusobnim sadejstvom, omogućuju posebno obučeni jedinica izvršenje osnovnog zadatka: rušenje važnih objekata, hvatanje zarobljenika, »zarobljavanje« specijalnog ratnog materijala itd. Po njegovom mišljenju amfibijski prepadi sa ograničenim ciljem, kao veoma riskantni poduhvati, mogu se primeniti samo u slučajevima kada ih značaj objekta dejstva može opravdati i kada se njihov zadatak može ostvariti. Prema tome, u zadatak amfibijskih prepada došlo bi: uništavanje infrastrukture, uređaja za lansiranje projektila i radarskih uređaja; hvatanje zarobljenika i drugog materijala; uznemiravanje neprijateljskih snaga ili njihovo angažovanje radi olakšavanja situacije sopstvenim jedinicama na ostalim delovima obalnog pojasa itd.

Brzina izvršenja prepada. — Načelo brzine u izvršenju zadatka zastupljeno je u svim borbenim dejstvima, ali u am-

¹⁾ Il colpo da mano anfio, Magg. f. Cesare Cerri, Rivista militare, Italija, septembar 1960.

fibijskom prepadu ono dobija naročit značaj, jer snage koje vrše prepad ne mogu računati na pojačanja u toku napada (sem od dela avijacije) i zato što djeluju izolovane na prostoru koji drži neprijatelj. Pošto se izabere objekt amfibijskog prepada, izvršenje zadatka, po mišljenju autora, zavisi:

— od mogućnosti ovladavanja obalnim rubom i manevra amfibijskim sredstvima (zbog čega je izbor mesta desanta — pri organizovanju prepada — od naročite važnosti s obzirom na raznolikost uslova koje pružaju morsko dno i sama obala);

— od povoljnih atmosferskih prilika za avijaciju, mornaricu pa i KoV;

— od uspeha avijacije pri neutralisanju neprijateljskog odbrambenog sistema na obali;

— od pravovremenog i uspešnog razminiranja, i

— od mogućnosti kopnenih snaga.

U pogledu mogućnosti snaga koje su određene za borbu na kopnu, autor podvlači dve stvari: prvo, potrebu za brzim izolacijom objekta dejstva od njegove pozadine, i to prethodnim zauzimanjem komunikacijskih čvorova i ključnih tačaka (upotrebom mehanizovanih ili helikopterskih jedinica) preko kojih bi neprijatelj mogao eventualno da interveniše i, drugo, značaj zadržavanja i odbijanja neprijateljskih protivnapada, uz široku primenu zaprečavanja kao i dejstva avijacije, kako bi se dobilo potrebno vreme za izvršenje osnovnog zadatka i za ukrcavanje — povlačenje svojih snaga.

Velika brzina u izvršenju zadatka je uvek nužna jer amfibijski prepad uspeva samo kada je njegovo trajanje kraće od vremena potrebnog neprijateljskim pokretnim rezervama za stupanje u borbu. Trajanje amfibijskog prepada računa se od momenta kada prestaje iznenađenje, tj. kada se pokrenu rezerve neprijatelja. U najboljem slučaju iznenađenje prestaje pri hvatanju obale ili kada desantne snage stignu na liniju polaska. Vreme potrebno za intervenciju snaga branioca zavisi od njihovog udaljenja, brzine transportnih sredstava, stepena obučenosti itd. To se vreme produžava pri uspešnom dejstvu avijacije (koja sadejstvuje desantu) po komunikacijama kojima se kreću bratiočeve snage, kao i pravovremenoj i pravilnoj upotrebi jedinica za osiguranje, koje treba da se oslone na prirodne prepreke u rejonu objekta napada.

Autor ističe da samo velika brzina u izvršenju zadatka može »odstraniti neizvesnost — kao osnovnu karakteristiku amfibijskog prepada«, jer se samo brzinom mogu održati potrebna inicijativa i prednosti koje pruža iznenađenje.

Autor je mišljenja da se bez prevlasti u vazduhu, na kopnu i moru, makar to bilo samo na određenom mestu, ne može organizovati uspešan amfibijski prepad. Kada se procenjuje odnos snaga na kopnu treba uzeti u obzir kako snage koje brane objekt napada, tako i pokretne rezerve koje mogu stupiti u borbu u rejonu objekta. Nadmoćnost treba održati sve do izvršenja zadatka. Ona može da bude i relativna, što se postiže veštijim vođenjem borbe od strane delova za osiguranje, dejstvo jurišnih grupa (jurišnog ešelona). Po izvršenju osnovnog zadatka, tj. za vreme povlačenja, nadmoćnost na kopnu više nije nužna. Prevlast na moru i u vazduhu treba održati za sve vreme trajanja amfibijskog prepada, tj. sve do povratka jedinica u baze.

Ukrcavanje po izvršenom zadatku. — Ova faza daje posebna obeležja amfibijskom prepadu, koji se baš po njoj razlikuje od ostalih amfibijskih dejstava (invazije, zauzimanja i držanja pojedinih tačaka itd.) — kod kojih se ne predviđa povlačenje.

Ukrcavanje po izvršenom zadatku predstavlja veoma osetljivu radnju jer se načelno vrši pod pritiskom neprijatelja i u vreme kada jedinice za osiguranje vode zadržavajuću — a ponekad čak i odsudnu — odbranu, na udaljenju koje obezbeđuje ostalim snagama dovoljnu sigurnost od dejstva neposredne neprijateljeve vatre.

U drugom delu članka autor obrađuje pitanja snaga i sredstava za prepad, njegovog planiranja, kao i obuke jedinica.

Po njegovom mišljenju za amfibijski prepad potrebna su: desantna sredstva za transport trupa i materijala; desantna sredstva za ukrcavanje oklopnih vozila (tenkova), motornih vozila i ljudstva, kao i amfibijska borbena sredstva. Amfibijska borbena sredstva (kao najvažnija) treba: da omoguće hvatanje obale (pristanjanje) kada transportna sredstva (brodovi) mornarice nailaze na tehničke teškoće; da obezbede transport ljudstva (od 1/2 do 1 odeljenja po sredstvu); i da se pretvore u borbeno sredstvo, odnosno u sredstvo za pokretnu vatrenu podršku.

Amfibijska oklopna vozila *M-59* i *M-113²*, koja se mogu spuštati iz vazduha pomoću padobrana, predstavljaju dosta pogodna borbena sredstva za amfibijske prepade. Autor ukazuje i na značaj helikoptera, jer je njihova upotreba za transport jedinica (u prvom redu onih koje su namenjene za zauzimanje važnih tačaka u dubini i osiguranje dejstva osnovnih snaga desanta) veoma pogodna i korisna.

Kopnene snage, po mišljenju autora, treba podeliti na:

— deo za osiguranje (helikopterske ili mehanizovane jedinice), čiji je osnovni zadatak zauzimanje važnih tačaka i komunikacijskih čvorova. Ovaj se deo dalje deli na grupe koje, oslanjajući se na prirodne i veštačke prepreke (na različitom udaljenju od objekta), obezbeđuju potrebno vreme i uslove za izvršenje zadatka ostalih snaga;

— deo za napad, tj. jurišne grupe, koje imaju zadatak savladivanja otpora neposredne odbrane objekta; i

— deo za rad, tj. grupe za rušenje, koje su specijalno obučene za konkretne zadatke amfibijskog prepada i za čiji račun (uzevši u celini) rade sve ostale snage.

Autor smatra da je planiranje amfibijskog prepada rezultat analitičkog proučavanja zadatka. Proučavanje i planiranje zadatka pisac deli na sedam perioda. Pojedini periodi, po njegovom mišljenju, obuhvatali bi sledeće zadatke.

a) proučavanje objekta i procenu njegove uloge; procenu mogućnih pravaca dejstva; procenu verovatnih pravaca protivnapada neprijateljevih snaga i mogućnosti njihovog odbijanja; određivanje pravaca dejstva, snaga i njihovog zadatka;

b) izbor obalnog odseka sa odgovarajućim pravcima približavanja; određivanje načina dejstva jedinica od momenta iskrcavanja do zauzimanja objekta;

c) izbor ljudstva; proračun i izbor plovnih sredstava; izbor polaznih baza i utvrđivanje maršruta; određivanje plovidbenog reda;

d) proučavanje i izbor rejona prikupljanja, kao i pravaca izvlačenja i povlačenja; proučavanje rejona ukrcavanja po izvršenom zadatku;

e) detaljno proučavanje načina povlačenja i prikupljanja trupa i materijala po izvršenom zadatku; proučavanje i izbor maršrute i poretka za povratak;

f) proučavanje plana obmanjivanja; određivanje zadataka izviđanja; planiranje veza; izrada plana borbenog obezbeđenja;

g) izrada opšteg plana amfibijskog prepada; procena vremena; određivanje dana i časa početka dejstva; obuka ljudstva i kontrola.

Mirnodopska obuka amfibijskih jedinica ima, po mišljenju autora, veliki značaj kako u moralnom tako i u materijalnom pogledu jer povezuje sve vidove i zahteva istraživanja u svim oblastima nauke i tehnike. Obuka trupa pothranjuje duh sadejstva u korist onog vida oružane sile koji u određenom momentu igra najvažniju ulogu i traži da se svaki rod vojske maksimalno založi pri izvršenju zadatka.

U zaključku autor podvlači da je s obzirom na karakter neizvesnosti amfibijskog prepada kao i relativno male mogućnosti manevra u toku njegovog izvršenja, potrebno:

— dati komandantu amfibijske jedinice punu odgovornost i pravo odlučivanja o dejstvu svih snaga koje učestvuju u desantu, naročito od momenta kada prestane iznenađenje;

— obezbediti odgovarajuća sredstva za izvršenje zadatka;

— formirati jednu grupu »specijalista« za amfibijska dejstva, koja bi proučavala iskustva svih starešina iz ove oblasti;

— raspologati jednim mešovitim štabom za proučavanje i planiranje amfibijskih dejstava.

Pri ovome treba imati u vidu, završava autor, da je uspešno izvršenje zadatka dokaz superiornosti, u pogledu organizacije i sprovođenja, onih koji su ga pripremali i sproveli do kraja.

²) Američkog porekla — prim. K. B.

ČASOPISI

VOJNI GLASNIK

broj 11/1960. g.

Pukovnik Stanislav Podboj: *O naoružanju boraca u pozadini neprijatelja*

U uvodnom delu članka ukazuje se na potrebu opremanja snaga koje se bore u neprijateljevoj pozadini najprikladnijim oružjem i drugom opremom, a potom se autor detaljnije zadržava na ovim pitanjima: oprema i naoružanje aktivista, naoružanje i oprema diverzanata i naoružanje i oprema jedinica. Ovom poslednjem pitanju autor je posvetio naročitu pažnju.

Pukovnik Vlado Strezovski: *O međuprostorima u borbenom poretku*

U članku je najpre reč o razlikovanju međuprostora između dva pravca i međuprostora kao dela zemljišta između rejonu odbrane raznih taktičkih jedinica, kao i o merama i načinu njihovog zatvaranja. U drugom delu članka autor se podrobnije osvrće na pitanje organizovanja međuprostora.

Pukovnik Aleksandar Vukotić: *Vojnički klub i vojnici*

Autor iznosi neke forme uspešne aktivnosti vojničkih klubova na liniji neposrednog povezivanja sa vojnicima prilagodavanjem kulturno-zabavne, prosvetne i fiskulturne delatnosti njihovim željama, raspoloženju, zainteresovanosti i nivou opšteg znanja.

Pored ovih, Vojni glasnik donosi i sledeće članke:

Potpukovnik Vladimir Timčenko: *Utvrdjivanje na krasu*

Potpukovnik Danko Barač: *O pokretnom ABH osmatranju*

Potpukovnik Ante Bačinić: *Namena i naoružanje oklopnog transportera*

Potpukovnik Kamilo Brešan: *O izboru VP lake protivavionske artiljerije (za gađanje aviona koji napada atomskom bombom)*

Major Željko Reić: *Globalni proračun inženjerskih radova*

Kapetan Ernest Kramaršić: *Balistik za određivanje elevacionog umesto tabličnog ugla*

Potpukovnik Ljubo Đurković: *Obuka u posrednom gađanju iz tenkova*

Potpukovnik Milan Novaković: *Objedinjavanje tema iz nastave gađanja*

Kapetan I klase Branislav Obradović i Vladimir Lazović: *Kretanje po zemljištu bez upotrebe karte*

Kapetan I klase Rade Raičković: *Neka aktuelna pitanja telesnog vaspitanja*

Major Ratko Anđelković: *Jedna akcija Pete južnomoravske brigade*

Pukovnik Miloš Pajević: *Iz noćnog dejstva artiljerije Druge proleterske divizije*

Major Ante Rosi: *Dejstva Orjenskog bataljona u decembru 1941.*

U časopisu su dati prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VOJNI GLASNIK

br. 12/1960. god.

Potpukovnik Milan Vraneš: *Manevar pešačkog puka*

Posle uvoda o manevru uopšte i njegovim elementima, pisac razmatra dva suprotna zahteva: kako pravovremeno dovesti snage i sredstva puka u rejon a da se one pritom obezbede od atomskog udara. Autor iznosi mere koje po njegovom mišljenju treba preduzeti za uspešno izvođenje manevra.

Pukovnik Branko Tanjga: *O normama u obuci tenkista*

U članku se razmatraju neka pitanja iz problematike vremenskih normi kojima bi se mogao da ubrza rad na daljem iznalaženju savremenijih organizacijskih i drugih rešenja iz ove oblasti.

Pukovnik Vaso Međić: *Artiljerijsko obezbeđenje prelaza reke Bosne*

Pisac obrađuje jedan detalj iz sarajevske operacije na liniji izučavanja iskustva iz narodnooslobodilačkog rata i za država se, uglavnom, na pitanjima pripreme prelaza, upotrebe i zadataka artiljerije, a zatim iznosi podrobnije podatke o dejstvu artiljerije u toku prelaza.

Pored ovih, Vojni glasnik donosi i sledeće članke:

Potpukovnik Jože Tomažič: *Protivvazdušno-desantno zaprečavanje*

Pukovnik Đuro Ljuština: *Borbene radioaktivne materije i mogućnost njihove primene*

Kapetan Slobodan Dundić: *Radarske osmatračke stanice u sistemu za upravu vatrom*

Pukovnik Šefket Hasandedić: *Četna stanica za snabdevanje*

Potpukovnik Ratko Lukić: *Integracija veze*

Major Aleksandar Nikolić: *Primena topografsko-balističke planšete*

Major Dimitrije Lupinka: *Grube greške pri artiljerijskom gađanju i njihovo otklanjanje*

Kapetan Stevan Grujin: *Gađanje minobacačima 82 mm bez instrumenata*

Major Vljakko Ristić: *Postupnost u izvođenju nastave telesnog vaspitanja*

Kapetan Miroslav Mladenović: *Streljačke družine u jedinicama*

Potpukovnik Branko Forlić: *Oslobođenje zatvorenika iz škole u selu Straševini*

U časopisu su takođe dati prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VOJNO-EKONOMSKI PREGLED

Br. 5/1960

General-major dr Đoko Ivanović: *O nekim dostignućima intendantske službe u oblasti ishrane i opreme i naredni zadaci*

U članku su izneti rezultati unapređenja ishrane i odevanja pripadnika Armije poslednjih godina i u kvalitativnom i u kvantitativnom pogledu. Zatim je analizirana mehanizacija rada u objektima intendantske službe (kuhinje, trpezarije, pekare, radionice itd.) i ukazano na perspektive njenog daljeg razvoja. U vezi sa daljim poboljšanjem uslova života vojnika, autor je posebno ukazao na zadatke komandi jedinica i njihovih organa.

Pukovnik Tone Marinček: *Upotreba mehanografskih sredstava u administraciji savremene armije*

Posle ukazivanja na značaj i ulogu mehanizacije u privredi i administraciji uopšte, autor je istakao korist koju od nje može da ima savremena armija. Zatim je opisao namenu i osnovne karakteristike mehanografskih sredstava koja se primenjuju u administraciji, istakao prednost primene pojedinih sredstava i predulove za uvođenje mehanografije u administraciju naše Armije

Pored ovih, »Pregled« donosi i sledeće članke:

Potpukovnik Nikola Radonjić i kapetan I klase Đorđe Vujičić: *Mišljenje o pripremama za polaganje ispita iz RInS-e*
Pukovnik Zaharije Paunović: *Nomenklatura materijalnih sredstava u armiji*

Pukovnik Rudi Baumgertel: *Zadaci komandira intendantskog voda*

Major Ante Romac: *Pravosnažnost upravnog akta i ovlašćenje organa finansijske kontrole*

Ing. Z. Lukinić: *Određivanje vlage standardnim i univerzalnim aparatima*

U časopisu su zastupljene i rubrike »Iz života škola«, »iz inostranih armija« i »Ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti«.

VOJNO-EKONOMSKI PREGLED

Br. 6/1960

Pukovnik Dragić Gajović: *Organizacija kontrole materijalnog i finansijskog poslovanja u Armiji*

Pukovnik Tone Marinček: *Konkretan primer upotrebe mehanografskih sredstava u materijalnom poslovanju Armije*

Potpukovnik Tomislav Sokolić: *Zapažanja u vezi sa zaključivanjem i ispunjenjem ugovora o kupovini i prodaji*

Potpukovnik Zlatko Matković: *Rad na poboljšanju osobina tovarnih kuhinja*

Službenici R. Čuk i P. Svirlić: *Za bolju i bržu kontrolu obračuna utroška ljudske hrane*

Potpukovnik Petar Ninković: *Odstupanja u postupku podnošenja odštetnih zahteva DSNO-u od strane železničkih transportnih preduzeća*

Kapetan I klase Tomo Korać: *Obračunavanje isplaćenih iznosa preko N.O.O. — odseka za narodnu odbranu*

Major Ante Tomašević i kapetan I klase Zdravko Vuković: *Upotreba kar-*

tonske ambalaže za pakovanje hrane i materijala u JNA

U časopisu su zastupljene rubrike »Iz inostranih armija« i »Ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti«.

VOJNO-TEHNIČKI GLASNIK

Br. 10/1960

General-potpukovnik Rudi Petovar: *Problemi eksploatacije i održavanja moto-tehničkih sredstava i obuke vozača*

Pukovnik Milivoje Stanković: *Ljudi i artiljerijska tehnika u NOR-u*

Ing. Boško Stanisavljević: *Astrobaliistički klasični i raketni projektili*

Kapetan I klase Slobodan Stojanović: *Maskiranje aerodroma*

Kapetan I klase ing. Aleksandar Razingar: *Sistemi za korišćenje radarskih podataka u uslovima upotrebe mlazne avijacije i vođenih projektila*

Pukovnik Hivzo Malohodžić: *O nekim problemima upotrebe impulsnih radara za osmatranje i presretanje ciljeva nadzvučnih brzina*

Potpukovnik Branko Radišić: *Izbor i primena svećica »Bosna«*

Potpukovnik Leonid Jovanović: *Korišćenje tehničke literature*

Pored toga Glasnik donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz domaćih i inostranih časopisa.

VOJNO-TEHNIČKI GLASNIK

Br. 11/1960

A. M.: *Svečanost u Tehničkom školskom centru povodom proizvodstva pito-maca V klase VTA*

Pukovnik Drago Gašparović: *Jedno mišljenje o nivou tehničke kulture naših starešina*

Pukovnik Jovan Teodorović: *Neka pitanja bezbednosti saobraćaja*

Pukovnik Tone Marinček: *Upotreba mehanografskih sredstava u administraciji savremene armije*

Pukovnik Slavko Dokić: *Šta utiče na izbor vozila za vuču artiljerijskih oruđa*
Kapetan I klase ing. Milorad Petković: *Mikrominijaturizacija elektronskih uređaja provodničkih elektronskih kola*

Major Jure Jakovac: *Postupak pri svođenju na talas radiouređaja SCR-193 i AN/GRC-9 za rad u radiomreži*

Ing. Tihomir Janković: *Tranzistoriski pretvarači napona*

Kapetan I klase ing. Bojan Vandot: *Savremene metode izrade betonskih obloga u podzemnim hodnicima i tunelskim cevima*

Kapetan I klase ing. Sergije Mantula i vojni službenik VII klase Sreto Jovanović: *Primena infrahromatskog fotomaterijala*

Pukovnik Milutin Stefanović: *Vertikalni i kosi aerosnimci*

Pukovnik Jovan Marinković: *Održavanje municije*

Ing. Milan Korać: *Osvrt na evoluciju naoružanja jugoslovenskih naroda tokom XIX i XX veka*

Pored toga, u Glasniku je zastupljena i rubrika »Naučne i tehničke novosti i zanimljivosti« iz inostranih i domaćih časopisa.

VOJNO-TEHNIČKI GLASNIK

Br. 12/1960

General-major Čedomir Drulović: *Sistem obuke vozača motornih vozila*

Major ing. Sava Belić: *Mehanizovano pranje tehničkih sredstava*

Pukovnik u penziji Konstantin Laković: *Uslovi stabilnosti žiroskopskih zrna i pojava abnormalnih podbačaja*

Ing. Božidar Perović: *Hidraulično ispitivanje valjanosti artiljerijskih cevi*

Kapetan I klase Ljubomir Ostojić: *Aluminijumska planšeta za potrebe SPA baterije*

Potpukovnik Stevan Pavlović: *Vučni voz M25*

Rezervni potpukovnik Ljubomir Pاونović: *Radioaktivnost omogućuje otkrivanje eksplozivnih punjenja (mina)*

Ing. Milan Milivojević: *Ispitivanje betonskog sastava u toku građenja objekta sa kratkim osvrtom na ispitivanje pre i posle građenja*

Ing. Stjepan Žgurić: *Sastavni delovi elektronskih uređaja*

Major Esad Behlilović: *Značaj i primena nomenklature (imenika) materijalnih sredstava u JNA*

Potpukovnik Dimitrije Kočović: *Organizacija rada u pokretnim radionicama II stepena*

Kapetan I klase ing. Marko Marinković: *Tehnički pregled sredstava veze i bolje planiranje rada radionica veze*

Pored toga, u Glasniku je zastupljena i rubrika »Iz inostranih i domaćih časopisa«.